

Ir. E. Tonkens  
Ir. A.L.G.M. Bauwens.  
Ir. J.G.M. Helder  
F.M. de Noord

No. 2.14

## ENKELE ASPECTEN VAN DE FORMELE LEIDING IN DE LANDBOUW

Een orienterend onderzoek onder bestuursleden en  
leden van agrarische organisaties  
in de gemeente Vorden (Gld.)

Juni 1969

L 26

2.14  
B



Landbouw-Economisch Instituut  
Afdeling Streekonderzoek

433310

# Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
HOOFDSTUK I	
ENKELE KENMERKEN VAN BESTUURSLEDEN EN NIET-BESTUURSLEDEN VAN AGRARISCHE VERENIGINGEN EN INSTELLINGEN	16
§ 1. Een aantal kenmerken der geënuquēteerden	16
§ 2. Het deelnemen aan het agrarische verenigingsleven	22
HOOFDSTUK II	
VERANDERINGEN, PROBLEMEN EN ACTUELE KWESTIES	28
§ 1. Meningen over huidige en in de toekomst te verwachten veranderingen	28
§ 2. De aard van en meningen over bestaande problemen	36
§ 3. Meningen over een aantal actuele kwesties	44
HOOFDSTUK III	
ENKELE ASPECTEN VAN BESTUURSLEDEN, DE AGRARISCHE VERENIGINGEN EN DE BESLUITVORMING	54
§ 1. De voornaamste bestuurders op agrarisch terrein en de bekendheid met de namen van de bestuursleden	54
§ 2. Kenmerken en kwaliteiten, die de bestuursleden vooral dienen te bezitten	59
§ 3. De mening over de betekenis van de agrarische organisaties en de bekendheid met de Streekverbeteringscommissie	67
§ 4. Bekendheid met en standpunt t.a.v. de besluitvorming in agrarische verenigingen en instellingen	69
SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING	73
§ 1. De probleemstelling en de opzet van het onderzoek	73
§ 2. Enkele kenmerken van bestuursleden en niet-bestuursleden van agrarische organisaties, alsmede hun deelneming aan het plaatselijke verenigingsleven	74

	Blz.
§ 3. Veranderingen, problemen en actuele kwesties	76
§ 4. Enkele aspecten van bestuursleden het agrarische verenigingsleven en de besluitvorming	81
§ 5. Slotbeschouwing	84

## BIJLAGEN

1. Vragenlijst	89
2. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar godsdienst	97
3. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar beroep van vader en schoonvader	97
4. Het onderwijs van de echtgenotes naar categorie, bedrijfs-grootte en leeftijd van de man	98
5. Het vervullen van een bestuursfunctie op niet-agrarisch terrein	99
6. Het lidmaatschap van agrarische verenigingen naar cate-gorie, bedrijfs-grootte, leeftijd en onderwijs	100
7. Het verkopen van produkten aan of via een coöperatie	102
8. Het gebruik maken van diensten van een landbouwcoöpera-tie	103
9. Mening over het belang van voorlichting over een aantal onderwerpen	104
10. Mening m.b.t. de waterafvoer in het waterschap "De Berkel"	106
11. Mening m.b.t. de waterafvoer in en de activiteiten van het waterschap "De Baakse Beek"	107
12. Mening m.b.t. de diverse verbeteringen die door de ruilverkaveling Warnsveld tot stand zullen komen	108
13. Het noemen van namen van personen die, volgens de ge-enquêteerden, een belangrijke rol in het plaatselijke agra-rische organisatie- of verenigingsleven spelen	110
14. De mening m.b.t. het aantal personen dat bereid is een be-stuursfunctie te vervullen	111
15. Bekendheid met de namen van de bestuursleden van de eigen coöperatieve landbouwvereniging	112
16. Bekendheid met de namen van de bestuursleden van de eigen boerenleenbank	113
17. Voorkeur m.b.t. een nieuwe voorzitter van een agrari-sche organisatie of vereniging, waarbij keuze uit 2 per-sonen met gelijke bekwaamheden, waarvan de één een wat groter en de ander een wat kleiner bedrijf exploi-teert	114
18. Voorkeur m.b.t. een nieuwe voorzitter van een agrari-sche organisatie of vereniging, waarbij keuze tussen 2 personen met gelijke bekwaamheden, waarvan de één ongeveer 55 jaar en de ander ongeveer 35 jaar is	115

	Blz.
19. Overzicht van de meest genoemde eigenschappen of hoedanigheden waarop de geënquêteerden tevens letten wanneer zij mede beslissen wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben	116
20. De mening van de geënquêteerden m.b.t. de eisen die aan een boer-gemeenteraadslid in vergelijking met een boer-agrarisch bestuurslid moeten worden gesteld	117
21. Overzicht van de door 5 of meer geënquêteerden van betekenis geachte besluiten die het afgelopen jaar in de plaatselijke agrarische organen zijn genomen	118
22. Meningen m.b.t. de instelling die de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging heeft	119
23. Meningen m.b.t. de instelling die de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van de boerenleenbank heeft	120
24. Samenstelling begeleidingscommissie	121
25. Aanbevelingen van de begeleidingscommissie	122

## Woord vooraf

In een tijd van snelle en ingrijpende structurele veranderingen in de landbouw en in de plattelandssamenleving is een effectieve leiding in het agrarische milieu van grote betekenis. In het bijzonder de agrarische organisaties kunnen bij het leidinggeven aan en bij het begeleiden van deze veranderingen een belangrijke rol spelen. Informatie over de leiding in het agrarische milieu en over zijn betekenis voor het proces van economische en sociale verandering in de landbouw en op het platteland is dan ook van groot belang.

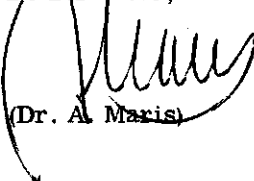
Vandaar dat het Landbouw-Economisch Instituut gehoor heeft gegeven aan het verzoek van de Provinciale Landbouwkundige Dienst in Gelderland om een proefonderzoek naar de leiding in het agrarische milieu in te stellen. Dit te meer omdat van de zijde van de agrarische standsorganisaties in Gelderland veel belangstelling voor een dergelijk onderzoek bestond.

Het zal duidelijk zijn, dat niet alle aspecten van de leiding in het agrarische milieu konden worden onderzocht. In overleg met de Provinciale Landbouwkundige Dienst, die hierbij werd geadviseerd door een begeleidingscommissie 1), waarin o.a. vertegenwoordigers van agrarische verenigingen zitting hadden, werd besloten het onderzoek te beperken tot een aantal aspecten van de leiding bij de agrarische verenigingen, dus van het formele leiderschap.

Het onderzoek werd verricht op de afdeling Streekonderzoek. Ir. E. Tonkens heeft het onderzoek voorbereid en opgezet, alsmede de resultaten geanalyseerd en in eerste instantie beschreven. Na het vertrek van ir. E. Tonkens werd de verslaggeving verzorgd door ir. A.L.G.M. Bauwens, ir. J.G.M. Helder en de heer F.M. de Noord.

Het conceptverslag werd besproken in de begeleidingscommissie. Van de door deze commissie gemaakte opmerkingen werd een dankbaar gebruik gemaakt. De wetenschappelijke verantwoordelijkheid blijft echter geheel voor rekening van het L.E.I. Door de begeleidingscommissie werd verder een beleidsnota opgesteld, welke in bijlage 25 is opgenomen.

De Directeur,



(Dr. A. Maris)

Den Haag, juni 1969

1) Voor de samenstelling van deze commissie zie bijlage 24.

## Inleiding

In het samenvattende rapport van het Agrarisch Welzijnsplan voor de provincie Gelderland worden enkele onderwerpen genoemd, die voldoende actueel en urgent zouden zijn om te worden onderzocht. Een van deze onderwerpen werd als volgt omschreven.

"Een onderzoek naar het plattelandskader, waarbij zowel de interne als de externe positie van de lokale leiders aan de orde moet worden gesteld".

Als toelichting werd hierbij vermeld: "De functies, die agrarische leiders vervullen, de wijze waarop die functies bij sommige personen zijn geconcentreerd, de wijze waarop hun leiding wordt geaccepteerd, zowel bij de agrarische bevolking als bij de anderen, zijn interessant. Wellicht zijn er belangrijke regionale verschillen.

Het onderzoek moet discussiestof opleveren en zo mogelijk aanwijzingen geven voor kadervorming". 1)

Deze belangstelling voor het leiderschap en het functioneren van de leiding op het platteland vloeit, naar wel mag worden aangenomen, voort uit de snelle en ingrijpende veranderingen, die zich momenteel in de plattelandssamenleving en in de landbouw voordoen. Deze veranderingen, die hier bekend verondersteld mogen worden, stellen hoge eisen aan degenen, die in de diverse instellingen en organisaties leiding moeten geven en aan het functioneren van deze leiderschapsmedia.

De economische en sociale structuurveranderingen op het platteland brengen bovendien consequenties met zich mee voor de structuur van deze media en voor de positie van de bestuursleden, de z.g. formele leiders. Het zijn dan ook vooral de veranderingen in de plattelandssamenleving, die de behoefte doen ontstaan aan informatie over de leiders en het functioneren van de leiding op het platteland. Het thema van het onderzoek, waarover in de volgende bladzijden verslag wordt uitgebracht, zou dan ook kunnen worden aangeduid met "verandering en leiding in het plattelandsmilieu", al zal uit het volgende blijken, dat deze omschrijving te ruim is voor het onderhavige onderzoek. Dit thema omvat immers een omvangrijk, zeer gevarieerd complex van onderling nauw samenhangende ontwikkelingen en vraagstukken. De veranderingen hebben betrekking op het agrarische bedrijf, het boerengezin en op de plattelandssamenleving. Het aantal instellingen en organisaties is groot; zij vervullen vele en uiteenlopende functies.

Het werd dan ook al spoedig duidelijk, dat een eerste onderzoek naar deze problematiek een proefonderzoek met een beperkt karakter zou moeten zijn. Een eerste beperking werd gevonden door in het onderzoek

---

1) "Agrarisch Welzijnsplan voor Gelderland". Samenvattend rapport van het basisplan 1963 blz.79.

alleen in te gaan op de leiding in het agrarische milieu. De agrarische bevolking wordt wel in het bijzonder geconfronteerd met het proces van economische en sociale verandering in de moderne samenleving. Een tweede beperking bestaat hierin, dat alleen het formele leiderschap in het onderzoek wordt betrokken. Aan personen, die geen bestuursfuncties vervullen, maar in een bepaalde organisatie of in de agrarische samenleving in het algemeen veel invloed hebben en aldus informeel leiding geven aan het denken en handelen van een groter of kleiner deel van de agrarische bevolking, wordt als zodanig in het onderzoek geen aandacht besteed.

Deze beperkingen hebben ertoe geleid, dat het onderzoek vrijwel uitsluitend is gericht op de z.g. categoriale organen in het agrarische milieu, d.w.z. die organen, die uitdrukkelijk de belangen van de agrarische beroepsgroep behartigen. De z.g. territoriale instellingen, die ten behoeve van of namens buurtschappen, dorpen, burgerlijke en kerkelijke gemeenten optreden, zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gebleven.

### De probleemstelling

Na de voorgaande beperkingen zou de probleemstelling van het onderzoek in het algemeen als volgt geformuleerd kunnen worden: het verkrijgen van informatie over een aantal aspecten van het formele leiderschap in de agrarische samenleving, in het bijzonder ten aanzien van de samenhang met de veranderingen in de landbouw en in de plattelandssamenleving.

Deze nog steeds te ruime probleemstelling dient, rekening houdend met de toegankelijkheid voor onderzoek en met de beschikbare onderzoekcapaciteit, scherper te worden afgebakend en nader te worden geconcretiseerd. Zo bleek het b.v. niet mogelijk aandacht te besteden aan de gang van zaken bij bestuursverkiezingen en -veranderingen en aan de interne en externe posities van de lokale agrarische leiders. Ook op de informele aspecten kon, zoals reeds werd gezegd, niet expliciet worden ingegaan. Verder bleken ook de besluitvorming en de invloeden van buiten op het agrarische leiderschap weinig toegankelijk voor onderzoek binnen de ter beschikking staande onderzoekcapaciteit.

Na overleg met de Provinciale Landbouwkundige Dienst in Gelderland, met vertegenwoordigers van agrarische organisaties en de door deze dienst ingestelde begeleidingscommissie werd besloten het onderzoek te richten op de volgende vraagpunten:

1. welke zijn de kenmerken van de boeren, die een of meer bestuursfunctie(s) vervullen in agrarische organisaties, vergeleken met die van de niet-bestuursleden;
2. in welke mate nemen bestuursleden en niet-bestuursleden deel aan het agrarische verenigingsleven;
3. in hoeverre zien en verwachten bestuursleden en niet-bestuursleden veranderingen en welke mening hebben zij over deze veranderingen;
4. hoe denken bestuursleden en niet-bestuursleden over de problemen, die uit deze veranderingen voortvloeien;

5. hoe denken bestuursleden en niet-bestuursleden over een aantal met name genoemde actuele kwesties en wat is hun mening over de activiteiten, die de bestuursleden met betrekking tot enkele van deze problemen ontplooiën;
6. in hoeverre zijn bestuursleden en niet-bestuursleden bekend met de naam en de persoon van de bestuursleden van de diverse agrarische instellingen en organisaties;
7. welke kenmerken en eigenschappen zijn naar de mening van de bestuursleden en niet-bestuursleden vooral vereist voor het vervullen van agrarische bestuursfuncties;
8. welke zijn volgens de bestuursleden en niet-bestuursleden de belangrijkste agrarische instellingen en verenigingen;
9. in hoeverre zijn de bestuursleden en niet-bestuursleden op de hoogte van de besluiten, genomen door agrarische organen en wat is hun mening over deze besluiten;
10. welke invloed kennen bestuursleden en niet-bestuursleden toe aan het bestuur, aan de benoemde functionarissen en aan overkoepelende instanties.

Aan de hand van de antwoorden op deze vragen is het mogelijk een beeld te krijgen van een aantal verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden, met betrekking niet alleen tot enkele belangrijke bestuursledenkenmerken, als leeftijd, gevolgd onderwijs, de grootte van hun bedrijven, de deelneming aan het agrarische verenigingsleven e.a., maar ook tot hun kennis van en hun mening over veranderingen en problemen in de agrarische samenleving. Ook komt informatie beschikbaar over de eisen, die aan agrarische bestuursleden worden gesteld en, zij het in zeer beperkte mate, over de besluitvorming in enkele agrarische instellingen.

Verder is het wellicht mogelijk zich een indruk te vormen van de wenselijkheid aandacht te besteden aan de vorming van kader voor agrarische organen en van de onderwerpen, waarmee deze kadervorming zich bezig zou moeten houden, van de veranderingsbereidheid van bestuursleden en niet-bestuursleden, van de communicatie tussen bestuursleden en niet-bestuursleden en van de waardering van de activiteiten van de bestuursleden door de niet-bestuursleden.

#### De opzet van het onderzoek

Vanwege het verkennende karakter werd besloten het onderzoek uit te voeren in één gemeente. Hiervoor werd de gemeente Vorden uitgekozen. Deze gemeente was een van de onderzoeksgemeenten van het z.g. basisonderzoek in het kader van het Provinciaal Agrarisch Welzijnsplan voor wat betreft de publikatie over de aspecten van het levensniveau in Gelderse plattelandsgemeenten, de publikatie over de aspecten van de maatschappelijke positie van de agrarische bevolking, alsmede de publikatie over de sociale situatie van de afdelingen van agrarische organisaties.

Vorden is verder een van de drie gemeenten, waar in 1963 door de afdeling Sociologie van de Landbouwhogeschool in Wageningen een onderzoek naar het leiderschap in territoriale zin is ingesteld. De bevolking in



de gemeente Vorden is verder gedifferentieerd van samenstelling en het percentage boeren, dat lid is van agrarische organisaties is hoog. Tenslotte was er ook van de zijde van het gemeentebestuur belangstelling voor dit onderzoek.

Met betrekking tot de steekproef kan het volgende worden gezegd. De namen en adressen van de bestuursleden van agrarische verenigingen en instellingen konden worden ontleend aan een met medewerking van de gemeentesecretarie uitgevoerde schriftelijke enquête in het kader van het onderzoek naar het leiderschap van de afdeling Sociologie van de Landbouwhogeschool.

Het aantal agrarische bestuursleden bleek ruim 100 te bedragen. Het leek verantwoord om daarvan de helft te enquêteren. Voorts werd besloten tweemaal zoveel personen, die geen bestuursfuncties in het agrarische verenigingsleven vervulden, in het onderzoek te betrekken. Het aantal respondenten kwam daarmee op ongeveer 150.

De samenstelling van de te enquêteren bestuursleden werd bepaald met behulp van de volgende verdeelsleutel:

van de belangrijkste organisaties	elk 3
van de minder belangrijke	elk 2
van de minst belangrijke	elk 1

De mate van belangrijkheid werd gemeten aan de hand van het ledental en tevens van de uitkomsten van het door de afdeling Sociologie van de Landbouwhogeschool uitgevoerde onderzoek, waarbij aan de respondenten gevraagd werd, welke naar hun mening de belangrijkste vereniging was. Aldus werd het aantal te enquêteren bestuursleden vastgesteld op 55.

Hiernaast dienden dus 110 niet-bestuursleden in de enquête te worden betrokken. Deze werden via een steekproef van ongeveer 2 op 5 ontleend aan de inventarisatieformulieren van de met telling 1965 van alle grondgebruikers met meer dan 3 ha cultuurgrond, exclusief uiteraard de bestuursleden.

Van deze 165 grondgebruikers werden uiteindelijk 11 niet-bestuursleden om diverse redenen niet geënquêteerd. Van 3 niet-bestuursleden bleek dat zij inmiddels een bestuursfunctie waren gaan vervullen. Het aantal respondenten bedraagt dus 154, van wie 58 bestuursleden. Onder de 96 niet-bestuursleden bevinden zich 5 personen, die het landbouwbedrijf als nevenberoep exploiteren (land- en bosarbeider, coöperatiearbeider en caféhouder). 1)

In het onderzoek is gezocht naar samenhangen tussen diverse aspecten. Een betrouwbaar hulpmiddel daartoe vormt de chikwadraattoets. Daar het hier twee afzonderlijk genomen steekproeven betreft zijn behalve de verschillen binnen de groepen ook de verschillen in percentages tussen bestuursleden en niet-bestuursleden op hun statistische significantie getoetst. 2)

1) Voor de vragenlijst, zie bijlage 1.

2) Oppenheim, A.N.: Questionnaire design and Attitude Measurement New York 1966, p. 287-293.

## De indeling van het verslag

Aan het eind van deze inleiding wordt nog een beknopte beschrijving van de landbouw in de gemeente Vorden gegeven.

In het eerste hoofdstuk zal worden ingegaan op de kenmerken van de bestuursleden en van de niet-bestuursleden. Verder wordt in dit hoofdstuk een indruk gegeven van de mate, waarin de agrariërs in de gemeente Vorden lid zijn van verenigingen op agrarisch terrein en van het aantal vergaderingen, dat zij bezoeken. Ook hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen bestuursleden en niet-bestuursleden.

In het tweede hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre de bestuursleden en niet-bestuursleden zich bewust zijn van de veranderingen in het recente verleden en in hoeverre zij nog veranderingen verwachten. Ook komt hun mening over deze veranderingen aan de orde. Tenslotte wordt in het tweede hoofdstuk nader ingegaan op de mening over enkele met name genoemde actuele kwesties en de activiteiten, die de plaatselijke agrarische bestuursleden met betrekking tot enkele van deze problemen ontplooiën.

Vervolgens wordt in het derde hoofdstuk een beeld gegeven van de mate, waarin bestuursleden en niet-bestuursleden namen noemen van personen, die zij als de voornaamste bestuursleden op agrarisch gebied beschouwen. Tevens wordt nagegaan, in hoeverre de agrarische bevolking op de hoogte is van de namen van de gekozen leiders. Dit hoofdstuk bevat verder een overzicht van de kenmerken en kwaliteiten, welke de bestuursleden volgens de mening van de boeren, bestuursleden en niet-bestuursleden, vooral moeten bezitten. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag, welke instellingen en organisaties naar de mening van de bestuursleden en niet-bestuursleden de meeste betekenis hebben voor de agrarische bevolking. Tenslotte wordt een indruk gegeven van de kennis van de agrarische bevolking van de activiteiten van de diverse organen in het agrarische milieu en van de invloed, die door de bestuursleden en niet-bestuursleden wordt toegekend aan het bestuur, de benoemde functionarissen en aan overkoepelende instanties.

In een samenvatting en slotbeschouwing wordt daarna nog getracht enkele conclusies te formuleren.

## De landbouw in Vorden 1)

In de gemeente Vorden hebben de 505 geregistreerden te zamen 3 686 ha cultuurgrond in gebruik, hetgeen neerkomt op een gemiddelde bedrijfs-grootte van 7,3 ha. Er komen dan ook veel kleine bedrijven voor. Zo heeft 40% van alle geregistreerde grondgebruikers minder dan 5 ha cultuurgrond in gebruik en kan 33% tot de grootteklasse van 5-10 ha worden

---

1) Gebaseerd op gegevens van de Landbouwtelling mei 1965 van het C.B.S.

gerekend. Voorts exploiteert 12% van hen een landbouwbedrijf van 15 ha of meer.

Bovengenoemde geringe bedrijfsgrootte hangt mede samen met het feit, dat 25% der geregistreerden een niet-agrarisch hoofdberoep uitoefent dan wel landarbeider is. De grondgebruikers met hoofdberoep landbouwer hebben gemiddeld een bedrijf van 9,2 ha.

Van de totale oppervlakte cultuurgrond bestaat 67% uit grasland en is bijna 33% beteeld met akkerbouwgewassen. Het overgrote deel der geregistreerde bedrijven heeft dan ook een gemengd karakter. Zo heeft meer dan 90% van alle grondgebruikers gemiddeld ruim 5,2 ha grasland in gebruik, terwijl bijna 90% van hen gemiddeld bijna 2,8 ha bouwland exploiteert. Hoewel het grasland overheerst is de teelt van akkerbouwgewassen derhalve op vele bedrijven een belangrijk bedrijfssonderdeel. Van het bouwlandareaal wordt 88% ingenomen door granen (waarvan de voornaamste zijn rogge met 51%, gerst met 22% en haver met 20%) en 10% door knol- en wortelgewassen (waarvan voederbieten 48% en aardappelen 45%).

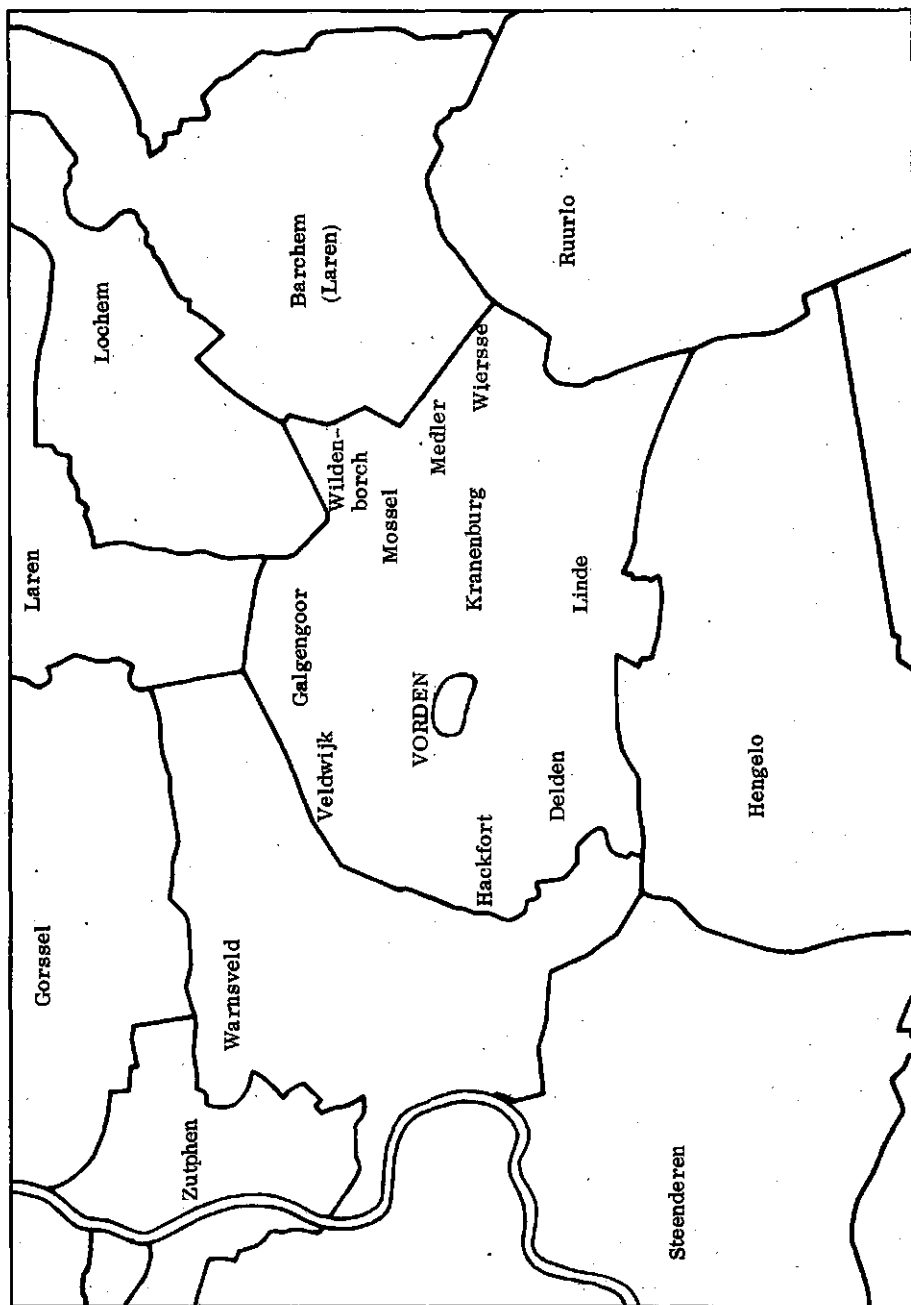
Bij de meeste bedrijven neemt de rundveehouderij de belangrijkste plaats in. Op 88% van alle geregistreerde bedrijven zijn gemiddeld ruim 20 stuks rundvee aanwezig. De nadruk valt, zoals algemeen bij dit soort bedrijven, op de melkveehouderij. Gemiddeld houden de bedrijven met rundvee 8,4 melk- en kalfkoeien. Voorts is de gemiddelde melkveebezetting, die ruim 150 melk- en kalfkoeien per 100 ha grasland bedraagt, gunstig te noemen en de jongveebezetting (103 kalveren + pinken per 100 melkkoeien), zodanig, dat de melkveestapel elke twee jaar met eigen fokmateriaal kan worden vernieuwd. Kalvermesterij is hier van weinig betekenis evenals vetweiderij, getuige het feit dat de mestkalveren en het overige mest- en weidevee respectievelijk slechts 8 en 6% van de totale rundveestapel uitmaken.

Vanouds vormt op de gemengde bedrijven in oostelijk Gelderland ook de varkenshouderij een belangrijk bedrijfssonderdeel. In Vorden houdt bokma 80% der geregistreerden gemiddeld ruim 51 varkens per bedrijf, terwijl 53% van de varkensstapel uit mestvarkens en 11% uit fokzeugen bestaat.

Aan pluimveehouderij wordt door 82% der geregistreerden in meerdere of mindere mate gedaan. Gemiddeld bedraagt de totale pluimveestapel van deze bedrijven 170 stuks, terwijl de leghennen hiervan 47% uitmaken. Het houden van slachtkuikens komt slechts op 15 bedrijven voor, die gemiddeld 2 250 stuks hebben, zodat het aantal slachtkuikens ruim 22% van de gehele pluimveestapel bedraagt.

Tenslotte is het met behulp van bewerkingseenheden 1) mogelijk een

- 
- 1) Bewerkingseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de omvang van de bewerking in de verschillende produktierichtingen en als zodanig vormen zij een maat voor de produktieomvang van bedrijven en bedrijfs-onderdelen vanuit de gezichtshoek van de bewerking. Zie ook "Landbouwcijfers 1968", pag. 195.



globale indruk te geven van de gemiddelde bedrijfsomvang. Deze blijkt voor alle geregistreerde grondgebruikers ongeveer 970 bewerkingseenheden te bedragen, hetgeen gelijk staat met volledige werkgelegenheid voor ongeveer 3/4 volwaardige mannelijke arbeidskracht. Van de totale produktieomvang komt 25% op rekening van de akkerbouw, een meerderheid wordt besteed aan de rundveehouderij (54%) en 21% is voor de veredelingsproduktie (waarvan 32% voor de varkensmesterij, 29% voor de varkensfokkerij en 28% voor de legpluimveehouderij).

De landbouw in Vorden wordt derhalve overwegend uitgeoefend op gemengde bedrijven van gemiddeld ruim 7 ha, waarvan op 75% als hoofdberoep. Het bedrijf van laatstgenoemde groep is gemiddeld ongeveer 2 ha groter. Het accent ligt op de rundveehouderij, terwijl daarnaast de akkerbouw en de veredelingsproduktie (met name de varkenshouderij) belangrijke bedrijfsonderdelen zijn. Zowel het houden van mestkalveren als van slachtkuikens komt weinig voor.

## HOOFDSTUK I

### Enkele kenmerken van bestuursleden en niet-bestuursleden van agrarische verenigingen en instellingen

In dit hoofdstuk zal een indruk worden gegeven van de mate, waarin de agrariërs in de gemeente Vorden lid zijn van plaatselijke verenigingen op agrarisch terrein. Tevens zal hierbij enige aandacht worden besteed aan het vervullen van een bestuursfunctie op niet-agrarisch terrein door agrariërs, terwijl tenslotte het bezoek aan vergaderingen van agrarische verenigingen zal worden behandeld. Hierbij zal steeds onderscheid worden gemaakt tussen de groep agrariërs met een of meer bestuursfunctie(s) in agrarische organen en zij, die uitsluitend lid zijn van een of meer agrarische organen.

Alvorens hiertoe over te gaan zal eerst een aantal belangrijke kenmerken van de geënquêteerden, onderverdeeld in bestuursleden en niet-bestuursleden, worden vermeld.

#### § 1. Een aantal kenmerken der geënquêteerden

Een voor agrariërs belangrijk kenmerk is de grootte van hun bedrijf.<sup>1)</sup> Derhalve geven wij hieronder eerst een indeling van bestuursleden en niet-bestuursleden naar de oppervlakte van hun bedrijven.

Tabel 1. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar bedrijfsgrootte

Categorie	Totaal-aantal geënquêteerden	Aantal geënquêteerden met een bedrijf van					
		< 8 ha		8-15 ha		≥ 15 ha	
		abs.	in % v.h. totaal	abs.	in % v.h. totaal	abs.	in % v.h. totaal
Bestuursleden	58	10	17	30	52	18	31
Niet-bestuursl.	96	49	51	39	41	8	8

De bedrijven van de bestuursleden zijn over het algemeen groter dan van de boeren, die geen bestuursfunctie in agrarische organen vervullen.

1) De bedrijfsgrootte is zeker bij gemengde bedrijven minder kenmerkend dan de bedrijfsomvang. Een indeling naar laatstgenoemd aspect is evenwel niet mogelijk wegens het ontbreken van de daarvoor benodigde bedrijfsgegevens.

De boeren met een bedrijf van 15 ha of groter (in het vervolg "grote boeren" genoemd) zijn in de besturen van deze organen sterk oververtegenwoordigd, de kleine boeren (met een bedrijf kleiner dan 8 ha) sterk ondervertegenwoordigd. Onder de niet-bestuursleden komen relatief weinig grote boeren voor, terwijl in de bestuurdersgroep het aandeel van de kleine grondgebruikers vrij bescheiden is.

Een ander kenmerk, waarvan in het verdere verloop van deze beschrijving gebruik zal worden gemaakt, is de leeftijd.

Tabel 2. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar leeftijd

Categorie	Totaal-aantal geënquêteerden	Aantal geënquêteerden in de leeftijdsklassen van					
		jonger dan 45 jaar		45-55 jaar		55 jaar en ouder	
		abs.	in % v.h. totaal	abs.	in % v.h. totaal	abs.	in % v.h. totaal
Bestuursleden	58	15	26	21	36	22	38
Niet-bestuursleden	96	23	24	29	30	44	46

Tussen bestuursleden en niet-bestuursleden blijken vrijwel geen verschillen in leeftijdsopbouw te bestaan. De oudste leeftijdsgroep komt bij de bestuursleden wat minder voor dan bij de niet-bestuursleden.

Ook t.a.v. de herkomst bestaat er tussen beide categorieën geen wezenlijk verschil (zie tabel 3). Bovendien blijkt zowel bij de bestuursleden als bij de niet-bestuursleden ongeveer de helft der echtgenotes in Vorden te zijn geboren.

Tabel 3. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar eigen geboorteplaats en geboorteplaats echtgenote

Categorie	Totaal- aantal geënqué- teerden	% geënquéteer- den geboren		Totaalaant. gehuwde ge- enquéteer- den	% gehuwde geën- quéteerden wrv. echtgenote geb.	
		in	buiten		in	buiten
		de gem. Vorden			de gem. Vorden	
Bestuurs- leden	58	79	21	58	50	50
Niet-bestuurs- leden	96	70	30	93	49	51

De nauwelijks aanwezige levensbeschouwelijke verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden (zie bijlage 2) zijn te verklaren uit de agrarische organisatiestructuur. Zo komen onder de bestuursleden naar

verhouding wat meer Rooms-Katholieken voor, omdat voor deze minderheidsgroep onder de agrariërs toch ook de eigen organen (als A.B.T.B. en Boerenleenbank) een bepaald aantal bestuursleden behoeven.

De scholingsgraad ligt bij de bestuursleden nauwelijks hoger dan bij de niet-bestuursleden (zie tabel 4). Van laatstgenoemde categorie heeft 1/5 voortgezet agrarisch dagonderwijs gevolgd, van eerstgenoemde categorie 29%.

Tabel 4. Het opleidingsniveau der bestuursleden en niet-bestuursleden naar bedrijfsgrootte en leeftijd

Deelgroep	Totaal-aantal geënquête- teerden	% geënquêteerden met als hoog- ste vorm van agrarisch onderwijs			% geënq. zonder voortgez. onderwijs
		middelb. landb.- school	lagere landb.- school	een of meer cursussen	
Bestuursleden					
< 8 ha	10	10	20	70	-
8 - 15 ha	30	7	13	77	3
≥ 15 ha	18	33	11	55	-
< 45 jaar	15 1)	47	27	27	-
45 - 55 jaar	21	5	10	85	-
≥ 55 jaar	22	5	9	82	5
Totaal	58	15	14	69	2
Niet-bestuurs- leden					
< 8 ha	49	6	4	55	35
8 - 15 ha	39	10	13	62	15
≥ 15 ha	8 1)	38	25	38	-
< 45 jaar	23	26	35	30	9
45 - 55 jaar	29	10	4	55	31
≥ 55 jaar	44	3	-	70	27
Totaal	96	11	9	56	24

N.B. Het onderwijs is geteld, indien een diploma is behaald.

1) Afrondingen van percentages.

Zowel onder de bestuursleden als de niet-bestuursleden is de scholingsgraad op agrarisch gebied het hoogst bij de jongste leeftijdsgroep. Voorts hebben van de bestuursleden jonger dan 45 jaar aanzienlijk meer een middelbare landbouwschool gevolgd dan van de corresponderende groep niet-bestuursleden. Hetzelfde geldt bij beide categorieën voor de grote boeren t.o.v. kleinere. Het slecht geschoold zijn de kleine grondgebruikers onder de niet-bestuursleden, van hen heeft slechts 10% voort-



gezet agrarisch dagonderwijs gevolgd. Tenslotte heeft ongeveer 1/4 van de niet-bestuursleden geen enkele vorm van voortgezet onderwijs gevolgd, terwijl dit bij de bestuurdersgroep vrijwel niet voorkomt. In beide categorieën is bij een meerderheid het voortgezet onderwijs beperkt gebleven tot het volgen van een of meer cursussen.

De bestuursleden komen vrijwel geheel uit het boerenmilieu, de niet-bestuursleden in mindere mate, terwijl 17% van laatstgenoemde categorie niet met een boerendochter is gehuwd (zie bijlage 3). In combinatie met onderstaande gegevens moge blijken, dat de beroepscontinuïteit in het milieu der bestuursleden waarschijnlijk groter is dan in het milieu der niet-bestuursleden, hetgeen o.a. samenhangt met de vele kleine bedrijven in laatstgenoemde categorie.

Tabel 5. De geënquêteerden naar de werkring van de zoon(s) en/of schoonzoon(s)

Deelgroep	Percentage geënquêteerden met		
	uitsluitend zoon(s) en/of schoonzoon(s) werkz. in de agr. sector	uitsluitend zoon(s) en/of schoonzoon(s) werkz. in de niet-agr. sector	zowel zoon(s) en/of schoonzoon(s) werkz. in de agr. als in de niet-agr. sector
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha 1)	33	33	33
8 - 15 ha	22	-	78
≥ 15 ha	39	15	46
<hr/>			
< 55 jaar	44	6	50
≥ 55 jaar	14	10	76
<b>Totaal</b>	<b>28</b>	<b>8</b>	<b>64</b>
<hr/>			
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	10	20	70
8 - 15 ha	45	22	33
≥ 15 ha	25	25	50
<hr/>			
< 55 jaar	24	38	38
≥ 55 jaar	27	13	60
<b>Totaal</b>	<b>26</b>	<b>21</b>	<b>53</b>

1) Afrondingen van percentages.

Dat de grotere beroepscontinuïteit in het bestuurdersmilieu t.o.v. het milieu der niet-bestuursleden niet uitsluitend samenhangt met het verschil in de bedrijfsgrootte, blijkt uit de hiernavolgende tabel.

Tabel 6. Het voorkomen van meewerkende (schoon)zoon(s) op de bedrijven van bestuursleden en niet-bestuursleden naar bedrijfsgrootte

Categorie	Aantal geënquêteerden met een of meer meew. (schoon)zoon(s) in % v.h. totaal	Aantal geënquêteerden met een of meer meewerkende (schoon)zoon(s) in % v.h. totaal per grootteklasse		
		< 8 ha	8-15 ha	≤ 15 ha
Bestuursleden	55	20	63	61
Niet-bestuursleden	39	31	49	38

Bovenstaande verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden, die vooral bij de grote boeren onder hen opmerkelijk zijn, wijzen in de richting van een verband tussen het bekleden van bestuursfuncties in het agrarische verenigingsleven en het meewerken van een of meer (schoon)zoon(s) op het bedrijf. Uit de enquêtegegevens is evenwel niet op te maken of het hierbij gaat om het meer tijd kunnen besteden aan het agrarische verenigingsleven, omdat er (een) meewerkende (schoon)zoon(s) op het bedrijf is (zijn), dan wel om het veelvuldiger meewerken van (schoon)zoon(s), omdat het bedrijfshoofd, door als bestuurslid directer bij de agrarische problematiek betrokken te zijn, mogelijk meer perspectief in de landbouw ziet of omdat het tijd besteden aan het agrarisch verenigingsleven het meewerken van een zoon noodzakelijk maakt.

Dat er een samenhang bestaat tussen het aantal bestuursfuncties en het meewerken van (schoon)zoon(s) moge blijken uit het feit dat van degenen met 1 of 2 agrarische bestuursfuncties bijna de helft een of meer meewerkende (schoon)zoon(s) op het bedrijf heeft, terwijl dit bij 3/4 der boeren met 3 of meer agrarische bestuursfuncties het geval is. De aard der bestuursfuncties blijkt hierbij niet van invloed te zijn.

Indien wij in onze tijd (en zeker voor de toekomst) uit mogengaan van de duidelijk grotere kansen en mogelijkheden in de maatschappij voor personen met voortgezet dagonderwijs (agrarisch of anderszins), dan zullen zoons uit een bestuurdersmilieu gemiddeld betere kansen krijgen dan zoons, van wie de vader geen bestuursfunctie in het agrarisch verenigingsleven bekleedt.

Evenals de zoons hebben ook de dochters uit het bestuurdersmilieu meer en betere opleidingskansen gekregen dan de dochters van niet-bestuursleden. Van laatstgenoemde categorie heeft 15% der dochters van 12 jaar en ouder geen voortgezet onderwijs gevolgd, terwijl dit bij de dochters van bestuursleden niet voorkomt. Voorts heeft 93% van laatstgenoemde dochters een voortgezette dagopleiding gevolgd c.q. volgt nog een dergelijke opleiding, van de dochters van niet-bestuursleden 72%. Noch t.a.v. de zoons noch t.a.v. de dochters blijkt het verschil in bedrijfsgrootte tussen bestuursleden en niet-bestuursleden van doorslaggevende betekenis te zijn geweest voor het verschil in opleiding tussen beide categorieën.

Tabel 7. De beroepen en het onderwijs van de zoons van 12 jaar en ouder

Categorie	Aantal zoons werkzaam in de			
	agrarische sector		niet-agrarische sector	
	in % v.h.to- taalaantal	van wie met o.a.agr.dag- onderw.in %	in % van het totaalaantal	van wie met o.a.niet-agr. dagonderw.
	zoons van 12 jaar e.o.	v.h. totaal	zoons van 12 jaar e.o.	in % v.h.tot.
Bestuursleden	52	91	48	80
Niet-best leden	40	54	60	51

Tenslotte blijken de echtgenotes van bestuursleden wat ontwikkelder te zijn dan van niet-bestuursleden (zie bijlage 4); relatief meer met een of meer cursussen, relatief minder zonder voortgezet onderwijs. In beide categorieën heeft, zoals te verwachten was, de jongste leeftijdsgroep aanzienlijk meer voortgezet dagonderwijs gevolgd dan de oudere.

Niet veel minder dan de helft der geënquêteerde bestuursleden bekleedt tevens een of meer bestuursfuncties op niet-agrarisch terrein, van de niet-bestuursleden slechts 1/6 (zie bijlage 5). Voorts blijken 10 leiders een bestuursfunctie in 2 of meer niet-agrarische verenigingen te vervullen. De grote boeren en de boeren met dagonderwijs hebben relatief het meest een niet-agrarische bestuursfunctie. Tenslotte blijkt een groter aantal agrarische bestuursfuncties samen te vallen met een of meerdere functies in niet-agrarische verenigingen (tabel 8).

Tabel 8. Het verband tussen het vervullen van een bestuursfunctie op agrarisch en op niet-agrarisch terrein

Aantal agrarische bestuurs- functies	Totaal- aantal geënq. leiders	Aantal geënquêteerden bestuursleden dat bestuursfunctie(s) op niet-agrarisch terrein vervult			
		geen	1	2	≥ 3
1	25	17	6	2	-
2	16	8	2	3	3
3 of 4	9	4	4	-	1
≥ 5	8	3	4	-	1
Totaal	58	32	16	5	5

Gelet op de aard der niet-agrarische functies komt duidelijk naar voren dat bestuursleden naar verhouding meer functies vervullen in ter plaatse invloedrijkere organen of verenigingen (b.v. kerk- en schoolbestuur, kiesvereniging, marktvereniging, gemeenteraad) dan niet-bestuursleden. Het minder invloedrijke karakter van de meeste bestuursfuncties van agrarische niet-bestuursleden (o.a. in ontspanningsverenigingen en feestcommissies) blijkt ook uit het hoge aandeel van de

gewone bestuursfuncties (ruim 4/5) in vergelijking met de functies van agrarische bestuursleden in de diverse niet-agrarische verenigingen (1/3 van alle door hen beklede functies zijn dagelijks-bestuursposten).

Mede op grond van de in deze paragraaf geconstateerde verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden kan met de nodige voorzichtigheid worden gesteld, dat de boeren met bestuursfunctie(s) in agrarische organen in het algemeen gerekend kunnen worden tot een agrarische bovenlaag.

## § 2. Het deelnemen aan het agrarische verenigingsleven

Het ligt voor de hand dat bestuursleden van agrarische organen meer bij het agrarische verenigingsleven zijn betrokken dan niet-bestuursleden. Hierbij kan allereerst de vraag worden gesteld of dit verschil ook tot uiting komt in het aantal lidmaatschappen van agrarische organisaties en verenigingen. In onderstaande tabel wordt hierop een antwoord gegeven, terwijl een uitgebreid overzicht van het aantal leden-geënquêteerden per agrarische vereniging (exclusief de standsorganisaties) is vastgelegd in bijlage 6.

Tabel 9. De bestuursleden en niet-bestuursleden naar het aantal lidmaatschappen van agrarische organisaties en/of verenigingen

Deelgroep	Tot.aant. geënquête- teerden	Perc.geënquêteerden met lidmaatschappen van agr. organisaties en/of verenigingen			
		< 6	6 en 7	8 en 9	≥ 10
<b>Bestuursleden</b>					
< 8 ha	10	-	20	30	50
8 - 15 ha	30	3	20	17	60
≥ 15 ha	18	-	11	22	67
< 45 jaar	15	-	20	33	47
45 - 55 jaar	21	-	10	14	76
≥ 55 jaar	22	4	23	18	55
Met dagonderwijs	17	-	12	23	65
Zonder "	41	2	20	20	58
<b>Totaal</b>	<b>58</b>	<b>2</b>	<b>17</b>	<b>21</b>	<b>60</b>
<b>Niet-bestuursleden</b>					
< 8 ha	49	18	27	45	10
8 - 15 ha	39	26	33	23	18
≥ 15 ha	8	13	-	37	50
< 45 jaar	23	13	13	35	39
45 - 55 jaar	29	24	17	49	10
≥ 55 jaar	44	23	41	27	9
Met dagonderwijs	19	16	16	31	37
Zonder "	77	22	30	36	12
<b>Totaal</b>	<b>96</b>	<b>21</b>	<b>27</b>	<b>35</b>	<b>17</b>

Het aantal lidmaatschappen van agrarische verenigingen is over het algemeen niet onaanzienlijk. Gemiddeld hebben de bestuursleden (10,3) er meer dan de niet-bestuursleden (7,4). Dit verschil is voornamelijk een gevolg van een relatief kleiner aantal met minder dan 6 en een relatief groter aantal met 10 of meer lidmaatschappen onder eerstgenoemde categorie. Bij beide categorieën zijn de boeren met een bedrijf van 15 ha en groter lid van meer verenigingen en organisaties dan de boeren met een bedrijf kleiner dan 15 ha. Voorts blijkt dat onder de niet-bestuursleden de kleine boeren, de boeren zonder dagonderwijs en de oudere boeren in de groep van 10 of meer lidmaatschappen ondervertegenwoordigd zijn.

Vele bestuursleden bekleden in het organisatie- en verenigingsleven meerdere bestuursfuncties, een klein aantal van hen zelfs vele.

Tabel 10. Het aantal agrarische bestuursfuncties

Deelgroep	Tot.aantal geëñq.be- stuursleden	% geëñquêteerde be- stuursleden met agr. bestuursfunctie(s)				Gem.aantal agr.bestuurs- functies
		1	2	3 of 4	5 of meer	
Bedrijfsgröötte						
< 8 ha	10	70	20	-	10	1,9
8 - 15 ha	30	47	30	13	10	2,1
≥ 15 ha	18	22	28	28	22	3,1
-----						
< 45 jaar	15	60	20	7	13	1,9
45 - 55 jaar	21	33	43	10	14	2,3
≥ 55 jaar	22	41	18	27	14	2,7
-----						
Met dagonderwijs	17	40	24	12	24	2,9
Zonder "	41	44	29	17	10	2,1
-----						
Totaal	58	43	27	16	14	2,3

Ruim de helft der bestuursleden heeft meer dan een agrarische bestuursfunctie, ongeveer een zevende vervult een bestuursfunctie in 5 of meer agrarische organisaties of verenigingen. Deze cumulatie van functies is het sterkst onder de grote boeren en de boeren met dagonderwijs en neemt regelmatig in betekenis toe naarmate men ouder is. Bij de kleine boeren en de jonge boeren treffen wij de zwakste functiecumulatie aan.

Voorts is ook de aard der bestuursfuncties, die door de geënquêteerde bestuursleden worden vervuld, een interessant gegeven. Meer dan de helft der bestuursleden bekleedt geen functie in het dagelijks bestuur van een agrarische organisatie of vereniging.

Ruim 40% der bestuursleden vervult een functie in een dagelijks bestuur, 14% zelfs van meer dan een agrarische vereniging of organisatie. Ook deze functiecumulatie is het sterkst bij de grote boeren en de boe-

Tabel 11. De aard der agrarische bestuursfuncties

Deelgroep	Tot.aantal geëq. be- stuursleden	% geëqueteerde best.leden dagelijks- bestuursfunctie(s) in het agrarische organisatie- en verenigingsleven			
		zonder	1	2	3
Bedrijfsgrootte					
< 8 ha	10	60	40	-	-
8 - 15 ha	30	57	33	3	7
≥ 15 ha	18	55	17	17	11
-----					
< 45 jaar	15	60	27	13	-
45 - 55 jaar	21	62	29	-	9
≥ 55 jaar	22	50	32	9	9
-----					
Met dagonderwijs	17	52	24	12	12
Zonder "	41	58	32	5	5
-----					
Totaal	58	57	29	7	7

ren en de boeren met dagonderwijs, komt bij de kleine boeren niet voor en is in de oudste leeftijdsgroep groter dan in de beide andere.

Een vereniging die een grote rol speelt in de landbouw en waarvan een groot aantal respondenten lid is, is de coöperatieve aan- en verkoopvereniging. Wegens het belang van deze vereniging en mede omdat bepaalde aspecten van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging in dit rapport nog aan de orde komen, wordt aan de participatie aan deze coöperatie hier wat meer aandacht gegeven.

In de gemeente komen twee van deze coöperaties voor, respectievelijk gevestigd in het dorp en in de buurtschap Linde. Uit bijlage 6 blijkt dat 83% der bestuursleden en 75% der niet-bestuursleden lid is van een aan- en verkoopcoöperatie. De niet-leden treft men vooral aan onder de oudere boeren - onder de niet-bestuursleden relatief meer dan onder de bestuursleden - en onder de boeren zonder agrarisch dagonderwijs.

Bij beide categorieën ligt het percentage dat goederen van een coöperatieve aan- en verkoopvereniging betreft iets hoger dan het percentage dat lid is, aangezien ook een aantal niet-leden zakelijke relaties met deze coöperatie blijkt te onderhouden. Zo is van de bestuursleden 88% als "coöperatie-klant" te beschouwen en 80% van de niet-bestuursleden (zie tabel 12). Over het geheel genomen betreft een vrij hoog percentage (70 à 80%) van beide categorieën alle kunstmest, zaaizaad en pootgoed en bestrijdingsmiddelen van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging. Dit zelfde geldt t.a.v. de bestuurdersgroep ook voor alle veevoeder en brandstoffen, hetgeen bij de niet-bestuursleden naar verhouding lager ligt.

Naar bedrijfsgrootte zijn er weinig verschillen in de mate van betrekken van goederen van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging. Onder de bestuursleden betrekken de grote boeren (≥ 15 ha) in meerdere mate alle werktuigen ervan dan de kleinere, terwijl dit onder de niet-bestuurs-

Tabel 12. Het betrekken van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging

Deelgroep	Aantal geënte- teerden dat goe- deren betreft van een coöpp. aan- en verkoop- vereniging	Percentage geënte-teerden dat alle benodigde							
		kunst- mest	vee- voeder	zaai- zaad en poot- goed	bestrij- dings- middelen	werk- tuigen	brand- stoffen	huishou- delijke artikelen	overige benodigt- heden
van de coöpp. aan- en verkoopvereniging betreft									
abs. in % v.h. totaal									
Bestuursleden									
< 8 ha	9	67	67	67	56	-	56	33	22
8 - 15 ha	25	84	68	72	84	8	64	24	12
≥ 15 ha	17	88	88	82	88	24	82	18	12
< 45 jaar	31	87	81	74	84	10	68	26	16
≥ 45 jaar	20	75	65	75	75	15	70	20	10
Met dagonderwijs	15	93	87	73	93	20	80	20	27
Zonder "	36	78	70	75	75	8	64	25	8
Totaal	51	82	75	75	80	12	69	24	14
Niet-bestuursleden									
< 8 ha	37	78	73	84	86	8	57	14	19
8 - 15 ha	33	73	45	73	58	3	30	6	21
≥ 15 ha	7	57	43	57	43	-	57	14	14
< 45 jaar	42	69	52	71	57	7	45	10	10
≥ 45 jaar	35	80	66	83	89	3	46	11	31
Met dagonderwijs	17	82	41	82	47	12	53	6	12
Zonder "	60	55	63	75	77	3	43	12	22
Totaal	77	74	58	77	70	5	45	10	19

leden met de boeren met een bedrijf van 8 ha of kleiner in vergelijking met de grotere boeren t.a.v. het veevoeder wel het geval is.

Van de bestuursleden verkoopt ongeveer 80% producten aan of via de coöperatie; van de niet-bestuursleden 64%. (Zie bijlage 7). De verschillen binnen de beide categorieën naar bedrijfsgrootte, leeftijd en scholingsgraad zijn gering. In hoofdzaak gaat het bij deze afzet om granen en rundvee (coöperatieve vee- en vleesafzet), in mindere mate om varkens en eieren.

Ongeveer 60% van de bestuursleden en 40% van de niet-bestuursleden maakt nog gebruik van andere diensten van de landbouwcoöperatie, zoals met name voorlichting op het gebied van de veevoeding, het gebruikmaken van de diensten van de pluimveeselecteur en het laten uitvoeren van sproeiwerk (zie bijlage 8). Onder de bestuursleden maken de boeren met een bedrijf van 15 ha of groter hier meer gebruik van dan de kleinere, hetgeen bij beide categorieën met betrekking tot de voorlichting op het gebied van de veevoeding eveneens geldt voor de boeren jonger dan 45 jaar t.o.v. de oudere.

Eén van de belangrijkste "moderne" verenigingen op agrarisch terrein is ongetwijfeld de vereniging voor bedrijfsverzorging. Elders wordt omtrent de werkwijze van deze organisatie een vraag gesteld, hier interesseert ons speciaal het deelnemingsaspect als zodanig. Het blijkt dan dat van de bestuursleden 53% bij deze vereniging is aangesloten, van de niet-bestuursleden slechts 25%. Aangezien deze vereniging is opgericht op initiatief van een aantal toenmalige bestuursleden van plaatselijke afdelingen der standsorganisaties is het niet verwonderlijk dat er onder de "ongeorganiseerden" zeer weinig leden van deze vereniging worden aangetroffen. Elimineren wij deze laatste groep in beide categorieën, dan wordt het verschil in ledenpercentage tussen bestuursleden en niet-bestuursleden echter nauwelijks geringer (57% versus 32%). De bestuursleden hebben dooreengenomen meer meewerkende zoons dan de niet-bestuursleden. Dat toch meer bestuursleden lid zijn kan samenhangen met de omstandigheid, dat de bestuursleden, die bij de oprichting betrokken waren, meenden lid te moeten worden en te blijven, ook al hadden zij er zelf voor hun bedrijf niet zo'n grote behoefte aan. Voorts komen in beide categorieën onder de boeren met een bedrijf van 8 ha of kleiner en de boeren zonder dagonderwijs relatief minder leden voor dan respectievelijk onder de grotere boeren en de boeren met dagonderwijs. Bij de boeren jonger dan 45 jaar onder de niet-bestuursleden ligt het ledenpercentage (65%) nog iets hoger dan bij de bestuursleden.

Voorts is er bij de enquête nog een vraag gesteld naar het vergaderbezoek door geënquêteerden in het winterseizoen 1965/1966. In principe gaat het hierbij om alle vergaderingen op agrarisch gebied.

Er werden in het algemeen niet veel vergaderingen bezocht, maar hierbij dient wel te worden aangetekend dat ten tijde van de enquête (begin februari) het vergaderseizoen nog niet ten einde was. Belangrijker voor ons is dat het onderscheid tussen bestuursleden en niet-bestuursleden opvallend groot is eerstgenoemde groep had gemiddeld al meer dan 3 vergaderingen bezocht, laatstgenoemde nog slechts 0,9. Wanneer we de



vergaderingen van de verenigingen en organisaties, waarin de geënquêteerde bestuursleden als zodanig zitting hebben, buiten beschouwing laten, dan is vorengenoemd verschil minder groot (gemiddeld vergaderbezoek der bestuursleden: 1,8), maar toch nog van betekenis. Zowel bij de bestuursleden als bij de niet-bestuursleden hebben de boeren van 55 jaar en ouder relatief minder vergaderingen bezocht dan de jongere. Van de niet-bestuursleden hebben zij, die jonger zijn dan 45 jaar gemiddeld 1,5 vergaderingen bezocht, derhalve bijna evenveel als de bestuursleden in hun hoedanigheid van gewoon lid. Tenslotte blijkt er tussen de bestuursleden en niet-bestuursleden geen wezenlijk verschil te bestaan in de verhouding van het bezoeken van vergaderingen van standsorganisaties en van die der andere agrarische verenigingen.

## HOOFDSTUK II

### Veranderingen, problemen en actuele kwesties

Na 1945 heeft door allerlei oorzaken een groot aantal meer of minder ingrijpende veranderingen op het platteland plaatsgevonden. Deze veranderingen hebben zich in een dermate snel tempo voltrokken, dat met recht kan worden gezegd dat het platteland in een stroomversnelling is terechtgekomen. Beziat men de aard en de oorzaak van de veranderingen nader, dan mag worden aangenomen dat het einde nog niet in zicht is.

In de inleiding is reeds opgemerkt dat in een tijd van snelle en ingrijpende veranderingen hogere eisen gesteld worden aan hen die in bestuurlijk-organisatorische zin leiding moeten geven in plattelandsgebieden.

Ten einde inzicht te verkrijgen in de betekenis van het leiderschap in deze tijd van snelle verandering wordt in dit hoofdstuk nagegaan hoe de bestuursleden - vergeleken met de niet-bestuursleden - staan tegenover de veranderingen en de daarmee samenhangende problemen. Daartoe zijn tijdens de enquête zowel vragen gesteld over veranderingen in het verleden als over de door de geënquêteerden te verwachten veranderingen in de toekomst. Tevens is een persoonlijk oordeel over het effect van deze beide soorten veranderingen gevraagd.

Voorts is door middel van de enquête getracht te weten te komen of en zo ja welke huidige problemen men ziet en in hoeverre aan deze problemen, naar de mening der geënquêteerden, door de plaatselijke agrarische bestuursleden aandacht wordt besteed.

Tenslotte is op enige met name genoemde actuele kwesties, die tijdens een aantal voor de enquête gehouden interviews met plaatselijke deskundigen steeds weer naar voren werden gebracht, nader ingegaan. De nadruk is hierbij sterk gelegd op de mening der geënquêteerden over deze kwesties.

In het vervolg van dit hoofdstuk zal achtereenvolgens aandacht worden besteed aan de enquêteresultaten m.b.t. de veranderingen (§ 1), de problemen (§ 2) en de actuele kwesties (§ 3). Hieraan zullen steeds de ter zake gestelde vragen voorafgaan, waarbij tevens het nummer van de vraag in de vragenlijst (bijlage 1) wordt vermeld.

#### § 1. Mening en over huidige en in de toekomst te verwachten veranderingen

Een overzicht van de naar de mening der geënquêteerden belangrijkste veranderingen gedurende de laatste twee decennia kan worden verkregen aan de hand van de antwoorden op de volgende vraag (No. 31a):

"Wat vindt U de voornaamste verandering voor de boerenbevolking in Vorden, wanneer U b.v. de laatste 20 jaar overziet?"

Een antwoord op deze vraag is verkregen van 148 respondenten (5 hadden geen mening, 1 zag geen belangrijke veranderingen). De volgende veranderingen zijn 10 of meer keren genoemd:

- a. sterke toeneming van de mechanisatie (67);
- b. verharding van zandwegen (32);
- c. hogere levensstandaard, o.a. tot uiting komend in moderner leven, meer luxe, bezit van een auto (16);
- d. afnemend aantal arbeidskrachten in de landbouw, waardoor o.a. vermindering van de burenhulp (12);
- e. overal electriciteit (10);
- f. aanleg waterleiding (19);
- g. antwoorden op het terrein van de sanering van de bedrijfsgrootte, een samenvatting van uitspraken als "afnemend van het aantal kleine bedrijven", "vele kleine bedrijven kunnen niet meer meekomen" en "vergroting van de landbouwbedrijven" (10).

Met betrekking tot de in tabel 13 genoemde veranderingen blijkt er geen wezenlijk verschil tussen bestuursleden en niet-bestuursleden te zijn. De verharding van zandwegen wordt door bestuursleden wat vaker genoemd. De meeste veranderingen, die minder dan 10 maal worden vermeld, worden relatief iets minder vaak genoemd door de bestuursleden.

Van deze veranderingen noemen wij nog: hogere produktie, intensivering, specialisatie (8), ruilverkaveling (7, alleen door niet-bestuursleden genoemd), verbeterde bedrijfsvoering (4), opkomst van de K.I. (4), verbetering van de afwatering (3, ook alleen door niet-bestuursleden vermeld) en groei en modernisering van de landbouwcoöperaties (2). Een aantal veranderingen wordt slechts een keer genoemd, overwegend door niet-bestuursleden (o.a. betere pachtwetgeving, ontstaan van loonbedrijven, meer samenwerking, sterk gestegen grondprijzen). In 5 gevallen wijst men op het verdwijnen van het isolement der plattelanders, waardoor o.a. meer contact met niet-agrariërs ontstaat. De hogere levensstandaard krijgt naar verhouding bij de jongste leeftijdsgroep (jonger dan 45 jaar) meer aandacht dan bij de oudere.

In het algemeen kan geen verschil van inzicht geconstateerd worden tussen bestuursleden en niet-bestuursleden omtrent de veranderingen. Hoewel de bestuursleden iets meer veranderingen weten te noemen dan de niet-bestuursleden, is het beeld dat beide groepen hebben van de voornaamste veranderingen vrijwel gelijk.

Het oordeel der geënquêteerden over de door hen genoemde veranderingen en de motivering van het gegeven oordeel werd verkregen door middel van de volgende vraag (No. 31b en c):

"Vindt U deze verandering(en) gunstig of ongunstig? Waarom?"

Vrijwel unaniem wordt de mechanisatie gunstig geacht door degenen die deze verandering hebben genoemd. Slechts één bestuurslid en één niet-bestuurslid spraken een ongunstig oordeel uit. Mechanisatie vergemakkelijkt het boerenwerk en vangt de afnemend van het aantal arbeidskrachten op, voorts komt het werk nu sneller klaar. Dit zijn de meest

Tabel 13. De voornaamste veranderingen voor de boerenbevolking in de gemeente Vorden gedurende de laatste 20 jaar

Deelgroep	Percentage geëquëteerden dat als de voornaamste verandering voor de boerenbevolking gedurende de laatste 20 jaar ziet						
	sterke toename van de mechanisatie	verharding van zandwegen	hogere levensstandaard, o.a. tot uiting komend in moderner leven, meer luxe en autobezit	afnemende aantal arbeidskrachten waar door o.a. afnem ing van de burenhulp	overal is elektriciteit gekomen	afnemende aantal landb. bedr. m.n. de kleine, aangezien deze niet meer rendabel te expl. zijn	
<b>Bestuursleden</b>							
< 8 ha	20	20	10	10	-	30	
8 - 15 ha	57	23	7	13	10	3	
≥ 15 ha	41	35	12	-	41	-	
< 45 jaar	21	36	21	7	14	14	
≥ 45 jaar	54	23	7	9	16	5	
Met dagonderwijs	19	38	19	13	6	-	
Zonder "	56	22	7	7	12	10	
Totaal	46	26	11	9	11	7	
<b>Niet-bestuursleden</b>							
< 8 ha	40	23	9	11	11	6	
8 - 15 ha	50	17	14	3	17	-	
≥ 15 ha	50	-	25	25	-	-	
< 45 jaar	50	14	14	14	-	5	
≥ 45 jaar	44	20	4	6	16	-	
Met dagonderwijs	44	6	22	11	-	11	
Zonder "	45	22	8	7	10	4	
Totaal	45	19	11	8	8	5	

gehoorde argumenten pro mechanisatie; zij hebben overigens niet zozeer het karakter van een openbaring. Niet zeer verrassend is ook om te vernemen dat de verharding van zandwegen ieders instemming heeft. Ambivalent en deels afwijzend wordt door een aantal respondenten de daling van het aantal landbouwbedrijven beoordeeld; het proces van agrarische sanering ontmoet bepaald geen algemene instemming, zoals ook verder nog zal blijken.

Ook in het oordeel over de veranderingen bestaat er geen verschil tussen bestuursleden en niet-bestuursleden.

Met betrekking tot de in de toekomst te verwachten veranderingen op landbouwgebied is de volgende vraag gesteld (No. 32a):

"Er wordt wel gezegd dat er in de toekomst op het platteland nog veel meer zal veranderen. Wat zal naar Uw mening in elk geval op landbouwgebied veranderd zijn, als we 20 jaar verder zijn?"

Ongeveer 75% van de bestuursleden en ongeveer 60% van de niet-bestuursleden wijst op de toekomstige daling van het aantal landbouwbedrijven.

Zowel bij de bestuursleden als bij de niet-bestuursleden komt deze mening wat vaker voor bij grotere boeren dan bij kleinere boeren. Onder de bestuursleden hebben de jongeren deze mening vaker dan de ouderen, terwijl er tussen jongere en oudere niet-bestuurders wat dit betreft geen verschil is.

Andere toekomstige veranderingen, die 10 of meer keren genoemd worden, zijn: voortgang van de mechanisatie, toeneming van de specialisatie (meer bij bestuursleden) en ruilverkaveling (vrijwel alleen door niet-bestuursleden naar voren gebracht).

Ten einde de mening te peilen omtrent de genoemde toekomstige veranderingen is gevraagd (No. 32b en c):

"Zoudt U deze verandering(en) gunstig of ongunstig vinden? Waarom?"

Van de bestuursleden, die in de toekomst het aantal bedrijven zien verminderen, vindt 38% deze ontwikkeling gunstig en 45% ongunstig; van de niet-bestuursleden respectievelijk 28% en 58% (zie tabel 14). Deze laatste groep staat er dus iets meer afwijzend tegenover dan de bestuurders. De jongeren onder de bestuursleden verschillen nauwelijks van mening met de oudere bestuursleden. Bij de niet-bestuursleden echter vinden de jongeren een vermindering van het aantal bedrijven in meerderheid gunstig, terwijl de ouderen dit overwegend ongunstig achten.

De zwaardere belasting van het bedrijfshoofd en het verdwijnen van de arbeidsreserve bij sanering van het kleinbedrijf vormen de voornaamste motieven voor een ongunstig oordeel over de daling van het aantal (kleine) landbouwbedrijven.

Behalve door de geënquêteerden spontaan veranderingen te laten noemen, kan men een indruk verkrijgen van hun standpunt over de veranderingen die zich in hun omgeving, in hun organisaties en in de maatschappij voordoen, door hun mening te vragen over feitelijke en mogelijke veranderingen of maatschappelijke ontwikkelingen. Hiertoe is de volgende vraag gesteld (No. 58):

"Tenslotte leg ik U nog enkele uitspraken voor, waarvan ik graag zou willen vernemen of U het er al dan niet mee eens bent". (Bij de enquête werd de respondenten een kaartje voorgelegd waarop de antwoordrubrieken: volkomen eens - eens - ten dele eens, ten dele oneens - oneens -

volkomen oneens - geen mening).

Tabel 14. Mening van de geënquêteerden m.b.t. hetgeen in de komende 20 jaar op landbouwgebied in de gemeente Vorden in elk geval zal zijn veranderd

Deelgroep	Perc.geënquêteerden, dat van mening is dat in de komende 20 jaar in elk geval het aantal landbouw-bedrijven verder zal afnemen, met name de kleine, en dat er grotere eenheden zullen ontstaan.		
	totaal	waarvan % dat dit	
		gunstig	ongunstig
acht			
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha	70	43	29
8 - 15 ha	73	32	55
≥ 15 ha	78	50	36
< 45 jaar	87	39	39
≥ 45 jaar	70	40	47
Met dagonderwijs	82	43	36
Zonder "	71	38	48
<b>Totaal</b>	<b>74</b>	<b>38</b>	<b>45</b>
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	57	18	71
8 - 15 ha	62	42	42
≥ 15 ha	63	20	60
< 45 jaar	57	54	23
≥ 45 jaar	60	20	68
Met dagonderwijs	58	54	18
Zonder "	59	22	67
<b>Totaal</b>	<b>59</b>	<b>28</b>	<b>58</b>

In tabel 15 zijn de verkregen antwoorden samengevat. De meningen "volkomen eens" en "eens" zijn in de tabel samengevat onder "eens"; de meningen "oneens" en "volkomen oneens" zijn in de tabel samengevat onder "oneens".

Tabel 15. Mening van de geënquêteerden omtrent een aantal uitspraken die een verandering aanduiden

Uitspraak	Mening	Percentage				
		Bestuurraleden		niet-Bestuurraleden		
		< 45 jaar	≥ 45 jaar	< 45 jaar	≥ 45 jaar	totaal
a. De jongeren komen hier onvoldoende aan bod om de ouderen op te volgen in het bestuur van organisaties en verenigingen	eens ten dele eens oneens geen mening	25 25 42 8	30 20 50 -	29 21 48 2	42 21 32 5	43 22 30 5
b. Agrarische raadsleden moeten mee op de hres staan voor de bevordering van industrievestiging in Vorden	eens ten dele eens oneens geen mening	92 - 8 -	85 5 3 7	86 4 4 6	90 5 5 -	74 8 11 8
c. Een dorps huis voorziet in Vorden in een behoefte	eens ten dele eens oneens geen mening	25 8 59 8	48 5 40 7	42 6 44 8	37 10 43 10	50 3 29 18
d. Er bestaat behoefte aan meer georganiseerde hulp voor alleenwonende bejaarden	eens ten dele eens oneens geen mening	42 8 33 17	19 3 35 43	25 4 35 36	47 11 10 32	30 4 22 44
e. Er moet op velerlei gebied meer samenwerking tussen het dorp en de rest van de gemeente komen	eens ten dele eens oneens geen mening	58 8 26 8	23 5 53 19	31 6 46 17	58 16 10 16	43 8 22 27
f. Een onderlinge ziektekostenverzekering is van belang voor de boerenstand	eens ten dele eens oneens geen mening	58 - 17 25	59 5 3 33	59 4 6 31	42 10 16 32	55 8 7 27
g. Het is beter dat er in het dorp een aantal bloeiende verenigingen is voor de hele bevolking dan dat men in de buurtschapen kleine verenigingen in stand probeert te houden	eens ten dele eens oneens geen mening	50 8 42 -	59 10 28 3	57 10 31 2	37 21 32 10	48 14 27 11

Tabel 15. (vervolg)

Mening	Percentage			
	bestuursleden		niet-bestuursleden	
	< 45 jaar	≥ 45 jaar	< 45 jaar	≥ 45 jaar
	totaal	totaal	totaal	totaal
h. Boeren moeten op hun oude dag niet in het buitengebied blijven wonen	25	3	10	6
	8	8	8	4
	87	86	80	90
i. Er zijn hier nog tradities en gewoonten die zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen	-	3	2	-
	17	15	15	13
	8	10	10	21
	75	75	75	48
	-	-	-	5
				6
				5



Bij het bezien van de resultaten van deze vraag kan worden geconstateerd, dat bestuursleden en niet-bestuursleden over een aantal uitspraken nagenoeg gelijk denken. Dit betreft in de eerste plaats de uitspraken over de industrievestiging (b), de ziektenkostenverzekering (f) en het aantal verenigingen (g), waarmee beide categorieën in meerderheid akkoord gaan. Naar leeftijd bestaan er t.a.v. deze uitspraken ook geen wezenlijke verschillen. Betreffende de uitspraak over de behoefte aan een dorps huis (c) lopen de meningen van de bestuursleden en niet-bestuursleden eveneens niet zoveel uiteen, maar zijn meer verdeeld dan t.a.v. de vorige drie. Bovendien zijn bij beide categorieën de jongere boeren het hiermee in mindere mate eens dan de boeren van 45 jaar of ouder. Tenslotte bestaat er tussen bestuursleden en niet-bestuursleden overeenstemming over de uitspraken betreffende het niet in het buitengebied blijven wonen van oude boeren (h) en het verdwijnen van tradities en gewoonten (i). Deze worden door beide categorieën afgewezen, door de jongeren onder hen echter in minder sterke mate dan door de ouderen.

Over de uitspraken betreffende het niet voldoende aan bod komen van jongeren (a), de behoefte aan hulp voor alleenwonende bejaarden (d) en de grotere samenwerking binnen de gemeente (e) denken bestuursleden en niet-bestuursleden wel verschillend. Deze uitspraken suggereren dat er iets moet veranderen. De bestuursleden staan hier relatief meer afwijzend tegenover, de niet-bestuursleden stemmen er overwegend meer mee in. Voorts blijken bij beide categorieën de boeren jonger dan 45 jaar het naar verhouding meer met de uitspraken d en e eens te zijn dan de oudere. Ten aanzien van uitspraak a, het niet voldoende aan bod komen van jongeren in de besturen, valt het op dat de jongere bestuursleden in meerderheid het er matig of niet mee eens zijn, terwijl de jongere niet-bestuursleden er in meerderheid wel mee akkoord kunnen gaan.

Het geheel overziende valt er geen verklarende factor te ontdekken voor de houding van de respondenten tegenover de uitspraken. Een verschil in houding tussen bestuursleden en niet-bestuursleden springt evenmin duidelijk naar voren.

Als hypothese ter verklaring van enkele verschillen die zijn geconstateerd zou kunnen worden gesteld dat de bestuursleden de uitspraken a, d en e ervaren als verholde kritiek op het vigerende beleid en dat deze uitspraken daarom bij hen op meer weerstand stuiten dan bij de niet-bestuursleden. In feite zou hun houding dus minder afwijzend zijn en dichter bij die van de niet-bestuursleden staan. T.a.v. de andere uitspraken denken bestuursleden en niet-bestuursleden in dezelfde richting. Dit zou inhouden dat de houding van bestuursleden en niet-bestuursleden tegenover de uitspraken in wezen niet verschilt. Tevens dient bij de beoordeling van de resultaten van deze vraag rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat de niet-bestuursleden door hun geringere contacten binnen de dorpsgemeenschap (o.a. minder bestuursfuncties in niet-agrarische verenigingen) sommige uitspraken minder goed kunnen toetsen aan de bestaande situatie dan de bestuursleden. Met name zou dit het geval kunnen zijn bij de uitspraken c, d, e en g.

De onderling samenhangende uitspraken d, h en i ontmoeten veruit de geringste instemming. Alle drie hebben zij te maken met het in de

Achterhoek nog sterk in de grondhouding verankerde instituut van de familiale "ouderenzorging" (recht op verzorging in het eigen milieu door minstens een van de kinderen).

Deze uitspraken zijn duidelijk in strijd met dit instituut, voor welks verdwijnen een veel verder gaande gezinsindividualisering op het Achterhoekse platteland zal moeten plaatshebben. Dat dit proces - zij het voor vele "verzorgingsplichtigen" te langzaam - enigermate op gang is gekomen, moge o.a. blijken uit de wat grotere adhesie in de kring der jongere boeren - zowel onder de bestuursleden als de niet-bestuursleden - met de uitspraken d, h en i.

Hoewel men het overwegend niet met uitspraak i eens is, wordt toch wel een aantal tradities en gewoonten afgekeurd. Zo is het zogenaamde "introuwen" tienmaal genoemd en "de naoberschap, burenhulp en/of aflepplicht bij sterfgevallen" zesmaal. Voorts is vijfmaal bezwaar gemaakt tegen "de uitgebreide boerenbruiloften" en driemaal tegen "de overdreven nieuwjaarsvisites". Ook is in dit verband de te late bedrijfsopvolging (een gewoonte?) genoemd en is er een respondent met een enigermate curieus punt van kritiek: "het maaien van rogge met de zicht". Tenslotte is er nog een respondent die de "afhankelijkheid van de adel" (het geenmening-durven-hebben) zo spoedig mogelijk wil doen verdwijnen.

De algemene indruk tenslotte, omtrent de houding van de respondenten tegenover de uitspraken is, dat er geen verschil geconstateerd kan worden tussen bestuursleden en niet-bestuursleden in hun houding tegenover de uitspraken als geheel. De jongeren geven de indruk dat zij iets meer akkoord gaan met de gesuggereerde veranderingen en ontwikkelingen dan de ouderen.

## § 2. De aard van en meningen over bestaande problemen

Ten einde een indruk te krijgen van de huidige problemen, die in de onderzoeksgemeente van belang zijn, is de volgende vraag gesteld (No.33a): "Wat vindt U momenteel het belangrijkste probleem voor de boerenbevolking in de gemeente Vorden?"

Van de 154 respondenten, die deze vraag hebben beantwoord blijkt ongeveer de helft van mening te zijn dat er ten tijde van de enquête (februari 1966) voor de boerenbevolking in de gemeente Vorden geen enkel belangrijk probleem te signaleren valt. Van de niet-bestuursleden hebben relatief meer hierover geen mening dan van de bestuursleden. Overigens is er in deze weinig verschil tussen beide categorieën. Wel valt het op dat zowel onder de bestuursleden als onder de niet-bestuursleden het "probleembewustzijn" bij de jongere boeren (jonger dan 45 jaar) groter is dan bij de oudere (zie tabel 16).

Het feit dat ongeveer de helft van de respondenten geen problemen heeft genoemd, wil echter nog niet zeggen dat zij ook geen problemen hebben. Om op de gestelde vraag direct een antwoord te geven moet men zich bewust zijn van de bestaande problemen en deze ook kunnen formuleren. Het is goed mogelijk dat men wel problemen ervaart, doch dat men

zich erbij heeft neergelegd, of dat men zich niet bewust is wat nu precies de kern van het probleem is, terwijl men het ook moeilijk kan vinden om direct een formulering te vinden. Jongeren zijn hier wellicht meer toe in staat.

In zoverre problemen zijn genoemd, blijkt de aard van de problematiek volgens de betreffende respondenten primair in de sfeer van de externe produktieomstandigheden te liggen. Bijna de helft van het aantal genoemde problemen heeft daarop betrekking. Door 18 geënquêteerden (25% van hen die problemen genoemd hebben) is de slechte waterbeheersing genoemd als belangrijkste probleem; 13 respondenten ervaren de slechte toestand van de zandwegen als probleem, terwijl de ongunstige verkaveling zevenmaal als belangrijkste probleem is genoemd. Het valt hier op dat problemen op dit gebied relatief veel meer genoemd worden door niet-bestuursleden dan door bestuursleden (zie tabel 17).

Tabel 16. De mening van de geënquêteerden omtrent het al dan niet aanwezig zijn van een belangrijk probleem in de gemeente Vorden

Deelgroep	Totaal-aantal geënquête- teerden	Percentage geënquêteerden dat m.b.t. het belangrijkste probleem voor de beo- renbevolking in de gemeente Vorden		
		geen mening heeft	geen problemen ziet	een of meer probl. heeft genoemd
Bestuursleden				
< 8 ha	10	-	30	70
8 - 15 ha	30	3	63	34
≥ 15 ha	18	-	39	61
< 45 jaar	15	-	33	67
≥ 45 jaar	43	2	56	42
Met dagonderwijs	17	6	35	59
Zonder "	41	-	56	44
Totaal	58	1	50	49
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	49	10	43	47
8 - 15 ha	39	13	49	38
≥ 15 ha	8	-	50	50
< 45 jaar	23	17	30	53
≥ 45 jaar	73	8	50	42
Met dagonderwijs	19	16	42	42
Zonder "	77	9	47	44
Totaal	96	10	46	44

Een andere groep problemen betreft de financiering. De genoemde problemen zijn de financiering van bedrijfsverbetering, bedrijfsuitbreiding en bedrijfsovername. Vooral de bestuursleden zien hier problemen, terwijl de niet-bestuursleden op dit terrein relatief weinig problemen genoemd hebben. Overigens bestaan er in beide categorieën tussen grotere en kleinere, oudere en jongere boeren geen belangrijke verschillen in de mate waarin zij financiële problemen genoemd hebben.

Een derde groep problemen is samengevat onder arbeidsvoorziening. De genoemde problemen liggen op het gebied van de samenwerking, het eenmansbedrijf en de mechanisatie. De bestuursleden hebben op dit terrein nauwelijks vaker problemen genoemd dan de niet-bestuursleden.

Met betrekking tot de overige genoemde problemen lijkt het nog vermeldenswaard dat de jongeren in enkele gevallen problemen noemen, die kennelijk niet de aandacht van de ouderen hebben zoals: de verborgen werkloosheid, de te geringe arbeidsproductiviteit, het afremmen van de agrarische ontwikkeling door het grootgrondbezit, de onvoldoende beloning voor lang en hard werken, de onvoldoende inkomsten van het kleinbedrijf en de afwezigheid van opvolgers op diverse bedrijven. Hoewel laatstgenoemde onderwerpen slechts eenmaal genoemd worden, valt het op dat de meeste van deze door jongeren vermelde vraagstukken van sociaal-economische aard zijn en betrekking hebben op de structurele ontwikkelingen in de landbouw.

De andere onderwerpen, die alle eenmaal zijn genoemd en uitsluitend door oudere boeren, zijn van technische aard, zoals het mond- en klauwzeer, het voorkomen van houtopstanden, de verouderde bedrijfsgebouwen en de drinkwatervoorziening, of zij hebben betrekking op achterstand of moeilijkheden in de bedrijfsvoering.

Voor zover men problemen ziet, blijkt iets meer dan de helft van de bestuursleden en ook van de niet-bestuursleden van oordeel dat de betreffende vraagstukken voldoende in de aandacht staan van degenen, die de belangrijkste bestuursfuncties op agrarisch gebied in hun gemeente vervullen. Ongeveer 40% van de bestuursleden en 30% van de niet-bestuursleden vindt deze aandacht onvoldoende, de rest heeft hieromtrent geen mening. Het blijkt dat van de niet-bestuursleden die problemen van interne aard naar voren brengen (dus geen productieomstandigheden) een betrekkelijk laag percentage vindt dat de "formele leiders" hieraan niet voldoende aandacht besteden.

Vatten wij de door respondenten naar voren gebrachte problemen zeer kort samen, dan zijn deze op de eerste plaats gelegen op het gebied van de externe productieomstandigheden (waterbeheersing, ontsluiting en verkaveling) en op de tweede plaats zijn de naar voren gebrachte problemen van interne aard (financiering, arbeidsorganisatie). Bij de niet-bestuursleden overwegen zeer sterk de problemen op het gebied van de externe productieomstandigheden, terwijl de bestuursleden relatief vaker dan de niet-bestuursleden financiële en interne bedrijfsproblemen genoemd hebben.

Tabel 17. De mening van de geënquêteerden omtrent het belangrijkste probleem voor de boerenbevolking in de gemeente Vorden

Deelgroep	Totaal-aant.keren dat een probl. is genoemd	Percentage van het aantal keren dat problemen genoemd zijn op het gebied van			
		de ext. prod.-omstandigheden	de finan- cierung	de arb.- voor- ziening	de overige onder- werpen
Bestuursleden					
< 8 ha	7	-	43	14	43
8 - 15 ha	12	58	17	-	25
≥ 15 ha	14	29	29	36	6
< 45 jaar	11	18	27	27	28
≥ 45 jaar	22	41	27	14	18
Met dagonderwijs	12	25	25	17	33
Zonder "	21	38	29	14	19
Totaal	33	34	27	15	24
Niet-bestuursleden					
< 8 ha	27	67	11	11	10
8 - 15 ha	16	50	-	13	37
≥ 15 ha	4	50	25	25	-
< 45 jaar	14	64	-	14	22
≥ 45 jaar	33	58	12	12	18
Met dagonderwijs	9	56	-	22	22
Zonder "	38	60	11	11	18
Totaal	47	59	9	13	19

Ten einde een nader inzicht te verkrijgen in de bestaande problemen is vervolgens een aantal concrete problemen genoemd, waarover is gevraagd of de geënquêteerden voorlichting over dit probleem al dan niet belangrijk vinden. De antwoorden kunnen een aanwijzing geven voor het al dan niet bij de geënquêteerden bestaan van deze problemen.

De vraag (No. 57) luidde aldus: "Hieronder staat een aantal onderwerpen vermeld waarvoor al dan niet vanwege de landbouworganisaties - eventueel in samenwerking met plattelandsvrouwen- en jongerenorganisaties - voorlichting zou kunnen worden gegeven. Zou U per onderwerp willen aangeven (met behulp van dit kaartje) of U voorlichting op het desbetreffende terrein al dan niet van belang vindt?"

De antwoordrubrieken op het kaartje lieten de volgende mogelijkheden open: zeer belangrijk - belangrijk - matig belangrijk - van weinig belang- niet belangrijk - geen mening. In bijlage 9 is een overzicht gegeven van de verkregen antwoorden van de bestuursleden en de niet-

bestuursleden, welke groepen beide zijn onderverdeeld in twee leeftijds-groepen.

Een eerste constatering welke uit de resultaten kan worden afgeleid is dat op alle onderwerpen positief is gereageerd.

In alle onderscheiden groepen acht een meerderheid van de respondenten - op enkele uitzonderingen na, voornamelijk bij de oudere respondenten - voorlichting over de genoemde onderwerpen belangrijk of zeer belangrijk.

Er zijn echter verschillen in de mate van waardering tussen de genoemde onderwerpen en ook bestaan er voor een zelfde onderwerp verschillen in waardering tussen de onderscheiden groepen. Om deze onderlinge verschillen beter zichtbaar te maken is tabel 18 opgesteld. Voor de samenstelling van deze tabel zijn de percentages in bijlage 9 vermenigvuldigd met een score, namelijk voor de waarderingen: zeer belangrijk, belangrijk, matig belangrijk, weinig belangrijk, niet van belang en geen mening respectievelijk 10, 8, 6, 4, 2 en 5. Aldus ontstaat voor ieder onderwerp een totaalscore, waarmee een volgorde van de onderwerpen wordt verkregen naar de mate waarin de respondenten voorlichting over deze onderwerpen belangrijk achten. Ook is het mogelijk de waarderingen van de verschillende groepen onderling te vergelijken.

In sommige gevallen zijn er slechts geringe verschillen in de totaalscore van de waardering van de onderwerpen, en bij enigszins gewijzigde scorecijfers kan de volgorde van deze onderwerpen veranderen. Voorts is de onderlinge afstand tussen de onderwerpen geen maat voor het verschil in waardering. De plaatsing van de onderwerpen in tabel 18 houdt alleen in dat een hoger geplaatst onderwerp belangrijker wordt geacht om er voorlichting over te geven dan een lager geplaatst onderwerp. Ten aanzien van de groep bestuursleden jonger dan 45 jaar dient nog te worden opgemerkt dat deze groep uit slechts 12 respondenten bestaat, waardoor het toeval met betrekking tot de volgorde van de onderwerpen in de betreffende kolom een belangrijke rol kan hebben gespeeld. Rekening houdend met deze betrekkelijkheden kon het volgende worden opgemerkt naar aanleiding van tabel 18.

De bestuursleden achten voor alle genoemde onderwerpen voorlichting belangrijker dan de niet-bestuursleden. De jongere respondenten (jonger dan 45 jaar), zowel onder de bestuursleden als onder de niet-bestuursleden, achten vrijwel alle onderwerpen belangrijker om er voorlichting over te geven dan de oudere respondenten.

Ten aanzien van de volgorde van de onderwerpen in iedere groep kan vervolgens worden opgemerkt dat omtrent loon voor thuiswerkende kinderen, vererving en school- en beroepskeuze voor jongens bij alle groepen de mening bestaat dat voorlichting over deze onderwerpen zeer belangrijk is. Van de bestuursleden, zowel jongere als oudere, en van de jongere niet-bestuursleden acht 85 à 100% voorlichting over deze onderwerpen belangrijk of zeer belangrijk; van de oudere niet-bestuursleden 70 à 80%. Het hoge percentage respondenten dat voorlichting over deze onderwerpen belangrijk vindt wijst erop dat er hieromtrent waarschijnlijk wel problemen bestaan.

**Tabel 18. Volgorde van onderwerpen naar de mate waarin voorlichting over deze onderwerpen belangrijk wordt geacht.**

[illegible]

[illegible]



Het onderwerp: school- en beroepskeuze voor meisjes wordt aanzienlijk minder belangrijk geacht, vooral door de andere boeren. Alleen bij de jongere niet-bestuursleden staat het op de vierde plaats.

Een onderwerp dat in het algemeen hoog genoteerd staat is samenwerkingsvormen. Meestal staat het op de vierde of vijfde plaats. Bij de jongere bestuursleden staat het wel relatief laag, doch in vergelijking met de andere groepen achten de jongere bestuursleden voorlichting hiervoor toch zeer belangrijk.

Dan volgt een drietal onderwerpen, namelijk spreken in het openbaar, kadervorming en introuwen bij ouders, die in het algemeen de middenplaatsen innemen in de volgorde van onderwerpen. Spreken in het openbaar, welk onderwerp in de meeste gevallen een hogere waardering krijgt dan de beide andere genoemde onderwerpen, staat bij de bestuursleden hoger genoteerd dan bij de niet-bestuursleden. Over kadervorming wordt weer door ouderen en jongeren verschillend gedacht; bij de ouderen staat het op de zesde en bij de jongeren op de negende plaats. Door de jongeren wordt dit onderwerp ten opzichte van een aantal andere onderwerpen blijkbaar minder belangrijk geacht dan door de ouderen. Dit neemt niet weg dat het bij de jongere bestuursleden hoog genoteerd staat in vergelijking met de meeste onderwerpen bij de andere groepen. Het onderwerp introuwen bij ouders wordt door jongere en oudere niet-bestuursleden geheel verschillend gewaardeerd. De jongere niet-bestuursleden achten het een vijfde plaats waard en de oudere niet-bestuursleden een elfde plaats.

Een tweetal onderwerpen die betrekking hebben op structurele veranderingen in de landbouw, namelijk "sanering van de bedrijfsgroottestructuur" en "specialisatie van de bedrijven" worden eveneens geheel verschillend gewaardeerd in de onderscheiden groepen. "Specialisatie" staat bij de jongere bestuursleden op de eerste plaats en bij de oudere bestuursleden op de laatste plaats.

Voor het onderwerp "sanering" geldt ook dat het bij de jonge bestuursleden hoog genoteerd staat en bij de oudere bestuursleden laag. Van de niet-bestuursleden zijn het juist de ouderen die "specialisatie" en "sanering" ten opzichte van andere onderwerpen hoger waarderen dan de jongere. In het algemeen is het belang dat aan voorlichting over deze onderwerpen wordt toegekend bij oudere bestuursleden en alle niet-bestuursleden van dezelfde orde van grootte. Alleen de jongere bestuursleden hebben een opvallend hoge waardering voor deze onderwerpen.

Onderwerpen als "Landbouw en recreatie" en "industrialisatie" staan bij alle groepen het minst in de belangstelling. Het zijn ook onderwerpen die duidelijk verder afstaan van de persoon, het gezin en het bedrijf van de respondenten dan de andere onderwerpen. Overigens acht tenminste 50% van de bestuursleden en van de jongere niet-bestuursleden voorlichting over deze onderwerpen belangrijk of zeer belangrijk.

Men kan zich afvragen in hoeverre er problemen aanwezig zijn als velen voorlichting over een onderwerp belangrijk achten. Het is immers mogelijk dat alleen om redenen van vriendelijkheid tegenover de enquêteur wordt gezegd dat men voorlichting belangrijk vindt. En ook al bestaan er geen problemen, dan kan men het toch nog wel nuttig vinden om

over het genoemde onderwerp eens wat voorlichting te krijgen.

Uit de resultaten van de enquête blijkt echter dat voor de eerste drie onderwerpen een zo hoog percentage, vooral bij de jongeren, voorlichting belangrijk of zeer belangrijk acht, dat dit niet een kwestie is van vriendelijkheid ten opzichte van de enquêteur of het wel aardig vinden er eens iets over te horen. Van alle bestuursleden en van de jongere niet-bestuursleden acht ruim 90% en van de oudere niet-bestuursleden acht 75 à 80% voorlichting over de eerste drie onderwerpen belangrijk of zeer belangrijk. Derhalve mag worden geconcludeerd dat er ten aanzien van de onderwerpen "vererving", "school- en beroepskeuze voor jongens" en "loon voor thuiswerkende kinderen" problemen bestaan.

Voorlichting over "school- en beroepskeuze voor meisjes", "introuwen van kinderen bij ouders", "samenwerkingsvormen in de landbouw", "specialisatie", "sanering van de bedrijfs grootte", en "kadervorming" wordt door 60 à 75% van de bestuursleden en door 50 à 65% van de niet-bestuursleden belangrijk of zeer belangrijk geacht. Deze percentages, die in beide categorieën bij de jongeren veelal hoger liggen dan bij de ouderen, duiden erop dat men ook ten aanzien van deze onderwerpen zeker niet geheel probleemloos is.

Een vergelijking van de resultaten van de hierboven besproken vraag met de resultaten van de vraag uit het eerste gedeelte van deze paragraaf laat zien, dat - afgezien van de externe produktieomstandigheden waaromtrent geen concreet onderwerp is genoemd - de financiële problemen in beide gevallen naar voren komen als belangrijke problemen, terwijl vervolgens problemen op het gebied van de bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie genoemd worden.

### § 3. Mening en over een aantal actuele kwesties

Een derde middel om inzicht te verkrijgen in de houding van de bestuursleden en de niet-bestuursleden tegenover veranderingen is het peilen van hun mening over een aantal actuele kwesties.

De onderwerpen waarover de mening van de geënquêteerden is gevraagd betreffen de activiteiten van de waterschappen, de ruilverkaveling (Warnsveld), de financiering van de Vereniging voor bedrijfsverzorging, de uitbreiding van de contractproductie en de samenwerking en samenvoeging van coöperaties.

De verkregen antwoorden op de gestelde vragen worden in het hiernavolgende successievelijk besproken.

Een indruk van de mening der geënquêteerden over de waterafvoer en de activiteiten van de waterschappen wordt verkregen uit de antwoorden op de volgende vragen (No. 51a, b en c):

"In welk waterschap ligt Uw bedrijf? Hoe is het in Uw omgeving met de waterafvoer gesteld? Wat vindt U van de activiteiten van het (de) waterschap(pen)?"

Vijftig geënquêteerden, waarvan 19 bestuursleden, hebben cultuurgrond in het gebied van het waterschap "de Berkel". Van deze bestuursleden zijn er 4 niet tevreden over de waterafvoer in hun omgeving, van de 31 niet-bestuursleden 12 (zie bijlage 10). In beide categorieën uiten de oudere boeren zich kritischer dan de jongere boeren. Zowel onder de bestuursleden als onder de niet-bestuursleden hebben degenen die volledig tevreden zijn met de waterafvoer vrijwel geen klachten over de activiteiten van het waterschap, doch van de overige ingelanden vindt de helft het waterschap matig dan wel niet actief.

In het waterschap "de Baakse Beek" is de tevredenheid over de waterafvoer en over de waterschapsactiviteiten duidelijk minder groot (zie bijlage 11). Voorts zijn de betreffende bestuursleden (43) iets kritischer dan de niet-bestuursleden (67). Hetzelfde geldt t.a.v. de waterafvoer voor de jongeren in vergelijking met de ouderen in laatstgenoemde categorie.

Aan alle respondenten is vervolgens een aantal vragen met betrekking tot de ruilverkaveling Warnsveld gesteld, waarbij o.m. hun mening is gevraagd over zowel mogelijke verbeteringen als nadelige gevolgen. Tevens is hierbij de actuele kwestie van de bedrijfsvergroting in ruilverkavelingsverband aan de orde gesteld. De volgende alinea's geven de vragen (No. 53 a t/m d) en een samenvatting van de resultaten betreffende deze onderwerpen weer.

"Hebt U grond in de ruilverkaveling Warnsveld? Welke verbeteringen zullen door deze ruilverkaveling tot stand komen? Bent U van mening, dat elk bedrijf in de ruilverkaveling voor bedrijfsvergroting in aanmerking zou moeten komen? Zo neen, vanaf welke bedrijfsgrootte zou dit, naar Uw mening, moeten geschieden?"

Van beide categorieën heeft ongeveer 44% grond in deze ruilverkaveling. Zowel de boeren met als die zonder grond in het ruilverkavelingsblok noemen het vaakst de betere wegen en de betere grondwaterbeheersing als positieve aspecten. (Zie bijlage 12). Het aspect van de bedrijfsvergroting wordt slechts tweemaal genoemd, in beide gevallen door niet-bestuursleden met grond in het ruilverkavelingsblok. Dat men grotere percelen zal krijgen wordt door 12% van de bestuursleden en door 11% van de niet-bestuursleden aangevoerd. "Grond dichterbij bedrijf" wordt in beide categorieën vaker genoemd, nl. door de helft van de boeren zonder grond in het ruilverkavelingsblok en door een derde van de boeren met grond in het ruilverkavelingsblok. De betere ontsluiting wordt door de bestuursleden met grond in het blok naar verhouding het vaakst vermeld. Andere verbeteringen worden nauwelijks genoemd (betere perceelsgrenzen, betere voorlichting, aanleg waterleiding, voordeliger werken steeds eenmaal).

Een niet-bestuurslid met grond in het ruilverkavelingsblok ziet geen verbeteringen; 3 bestuursleden en 12 niet-bestuursleden (waaronder een met grond in het ruilverkavelingsblok), verklaren niet bekend te zijn met de toekomstige verbeteringen. Tussen bestuursleden en niet-bestuursleden bestaat geen verschil in de aard van de genoemde verbeteringen. Wel noemen de bestuurders iets meer verbeteringen dan de niet-

bestuurders.

Betreffende het tweede deel van de vraag verklaren vier kleine grondgebruikers dat elk bedrijf voor vergroting in aanmerking dient te komen. Zij behoren niet tot de bestuursleden en een van hen heeft geen grond in het blok. Geen mening hieromtrent hebben 4 bestuursleden en 20 niet-bestuursleden, van welke laatste categorie 6 met grond in het ruilverkavelingsblok. Van de respondenten met grond in het ruilverkavelingsblok die ten aanzien van bedrijfsvergroting selectief te werk willen gaan, zijn er 8 bestuursleden en 12 niet-bestuursleden die een ondergrens van 4 of 5 ha noemen en een bovengrens van 8 tot 20 ha. Een zestal - waaronder 1 bestuurslid - wil bij 6 à 7 ha beginnen en dan opkrikken tot 10, 12 of 15 ha, een iets groter aantal (6 bestuursleden en 4 niet-bestuursleden) legt de ondergrens bij 8, 9 of 10 ha en de bovengrens dan respectievelijk bij 12-15-18-20 ha. Anderen noemen geen ha-grenzen en spreken dan over te stellen eisen aan de capaciteiten van de boer, zijn leeftijd, de opvolgingssituatie of de financiële draagkracht. Zowel bestuursleden als niet-bestuursleden zijn in deze sterk verdeeld, al bevinden er zich onder eerstgenoemde categorie relatief meer personen die de ondergrens bij 8 ha of hoger leggen. De deelgroepen zijn te klein om er relevante verschillen van te vermelden, slechts van de kleine boeren onder de niet-bestuursleden kan gezegd worden dat zij overwegend (13 van de 16) de ondergrens bij 5 à 7 ha leggen.

Van de respondenten zonder grond in het ruilverkavelingsblok kan men globaal zeggen dat de ene helft bij 4 à 6 ha, de andere helft bij 8 à 10 ha met de sanering wil beginnen (met overeenkomstige bovengrenzen als zo juist vermeld). Bestuursleden vertonen hier geen ander beeld dan niet-bestuursleden.

Noemden de respondenten met grond in het ruilverkavelingsblok als bovengrens niet meer dan 20 ha, onder de respondenten zonder grond in het ruilverkavelingsblok worden er twee aangetroffen (niet-bestuursleden) die tot respectievelijk 25 en 30 ha zouden willen saneren.

"Welke nadelen zal de ruilverkaveling naar Uw mening meebrengen?" (No. 53e).

Bijna 1/10 der bestuursleden en 1/6 der niet-bestuursleden heeft hierover geen mening, terwijl van deze categorieën respectievelijk 28% en 10% geen nadelen zien. De kostenfactor is eigenlijk het enige belangrijke bezwaar dat men weet te noemen; zowel de bestuursleden als de niet-bestuursleden met grond in het ruilverkavelingsblok noemen dit nadeel in drie van de vier gevallen. De andere nadelen worden meestal slechts een of (in enkele gevallen) tweemaal genoemd. In zes gevallen ducht men slechtere grond, voorts duchten 2 boeren een nadeel van de betere afwatering: "kans op verdroging van hogere percelen". Van de "eenmansbezwaren" noemen wij verder nog:

"boerengrond kwijt door wegeaanleg, (grond van) landadel en boseigenaren niet";

"veel animositeit in verband met gehechtheid aan eigen grond";

"snijschade op sommige bedrijven, die alles bij huis hebben";

"geen mogelijkheid om water in te laten";

"kleine bedrijven verdwijnen";  
 "aanslag op de vrijheid van de boer";  
 "natuurschoon verdwijnt";  
 "een bepaalde tijd (moet men) met grond van een ander werken";  
 "vooral vele kleine bedrijven raken grondkwijt en krijgen er niets meer bij";  
 "kleine boeren krijgen hun pachtgrond niet terug als de boer-eigenaar die grond dichter bij huis krijgt";  
 "meer last van wind door opruimen van bosschages".

In de laatste jaren zijn op vele plaatsen in ons land verenigingen voor bedrijfsverzorging opgericht. Dit is ook in de gemeente Vorden het geval geweest. Sinds haar oprichting in 1962 heeft deze vereniging in Vorden een spectaculaire groei doorgemaakt (van 40 naar ruim 250 leden in 1966). In de de financiële opzet was tot het moment van de enquête nog geen wijziging gebracht. Door middel van een drietal vragen is nagegaan in hoeverre men met deze financiële opzet bekend is en welke mening men hierover heeft.

"Hoe is de financiering bij de vereniging voor bedrijfsverzorging geregeld?" (No. 35a).

De financiering geschiedde ten tijde van de enquête door middel van een vast bedrag aan contributie + betaling per gewerkt uur naar inkomen + subsidiëring door plaatselijke coöperatieve instellingen. Deze subsidies waren incidenteel en moeten beschouwd worden als startsubsidies.

Van de bestuursleden heeft 64% deze vraag beantwoord, van de niet-bestuursleden slechts 30%; de overige respondenten zeiden het niet te weten. Onder de laatstgenoemde groep (88 in totaal) bevinden zich slechts 4 respondenten die lid zijn van de betreffende vereniging. Aangezien van de bestuursleden 53% lid is van de vereniging voor bedrijfsverzorging en van de niet-bestuursleden 25%, is het geconstateerde verschil in de beantwoording van de vraag door bestuursleden en niet-bestuursleden voornamelijk een gevolg van het verschil in het ledenpercentage van beide groepen.

Van de respondenten die deze vraag beantwoord hebben zijner 51 lid van de betreffende vereniging. In totaal komen er in de steekproef 55 leden van de vereniging voor bedrijfsverzorging voor, waarvan er dus 51 menen op de hoogte te zijn van de financieringsregeling. In feite weten slechts 15 respondenten, onder wie 11 bestuursleden, hoe de vork precies in de steel zit.

Van de bestuursleden en niet-bestuursleden die de vraag beantwoord hebben, heeft respectievelijk 43% en 34% het derde element (de subsidie) niet vermeld, hoewel zij de beide hoofdelementen wel goed hebben weergegeven. Het is niet uitgesloten dat er onder deze categorie personen zijn die het subsidieelement niet tot de financiering rekenen.

"Bent U het met deze gang van zaken eens? Zo nee, welke zijn Uw bezwaren hiertegen?" (No. 35b en c).

In beide categorieën gaat het merendeel der antwoordgevers met de door hen vermelde regeling akkoord; naar verhouding hebben echter juist de goed-geïnformeerden onder de bestuursleden het meest kritiek

Tabel 19. Mening t.a.v. de wijze van financiering bij de vereniging voor bedrijfsverzorging

Deelgroep	Totaal aant. geënq. dat iets over de wijze van financ. bij de verenig. voor bedr.-verzorging heeft gezegd	Perc. dat van mening is dat de financiering geschiedt door middel van			
		een vast bedrag aan contr. + betaling per gewerkt uur naar inkomen		een vast bedrag aan contr. + betaling per gewerkt uur naar ink. + subs. van coöperaties	
		totaal	waarv. het hiermee eens is in % v.h.totaal	totaal	waarv. het hiermee eens is in % v.h.totaal
<b>Bestuursleden</b>					
< 8 ha	4	75	100	-	-
8 - 15 ha	19	42	88	32	33
≥ 15 ha	14	36	100	36	60
<hr/>					
< 45 jaar	9	44	100	34	67
≥ 45 jaar	28	43	92	29	38
<b>Totaal</b>	<b>37</b>	<b>43</b>	<b>94</b>	<b>30</b>	<b>45</b>
<hr/>					
<b>Niet-bestuursleden</b>					
< 8 ha	12	25	67	25	100
8 - 15 ha	12	34	100	8	100
≥ 15 ha	5	60	100	-	-
<hr/>					
< 45 jaar	12	34	100	25	100
≥ 45 jaar	27	35	83	6	100
<b>Totaal</b>	<b>29</b>	<b>34</b>	<b>90</b>	<b>14</b>	<b>100</b>

(zie tabel 19). Met name leeft onder deze groep het bezwaar, dat er niet zonder subsidie gewerkt wordt. In vier andere gevallen vindt men het uurloon te hoog worden; voor 2 respondenten is zowel de contributie als het uurloon te hoog, gelet op de draagkracht van kleine boeren.

Op de vierde plaats is de mening van de respondenten over de productie op contract gevraagd aan de hand van de volgende vragen (No. 44a, b en c).

"Zoudt U een uitbreiding van produktie op contract toejuichen of betreuren? Kunt U Uw mening nader toelichten? Bent U van mening dat de coöperatie contracten moet afsluiten?"

Van degenen, die hierover hun mening gaven, zou 61% van de bestuursleden en 74% van de niet-bestuursleden en uitbreiding van de contractproduktie betreuren. Daarnaast sprak respectievelijk 21% en 13% van deze groepen zich uit voor uitbreiding, terwijl de overigen een dergelijke ontwikkeling onverschillig zou laten (zie tabel 20, blz.49). Bestuursleden staan er derhalve iets minder afwijzend tegenover dan niet-bestuursleden.

Tabel 20. Meningen met betrekking tot uitbreiding van produktie op contract

Deelgroep	Totaalaant. geënq. dat hierover zijn mening heeft gege- ven	Perc. geënquêteerden dat een uitbreiding van produktie op contract		
		zou toe- juichen	zou be- treuren	onverschil- lig zou laten
Bestuursleden				
< 8 ha	10	10	60	30
8 - 15 ha	30	17	73	10
≥ 15 ha	17	35	41	24
< 45 jaar	14	36	57	7
≥ 45 jaar	43	16	63	21
Met dagonderw.	16	38	50	12
Zonder "	41	15	66	19
Lid C.L.V.	47	23	55	22
Geen lid	10	10	90	-
Totaal	57	21	61	18
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	47	9	76	15
8 - 15 ha	37	19	70	11
≥ 15 ha	8	13	74	13
< 45 jaar	21	24	48	28
≥ 45 jaar	71	10	82	8
Met dagonderw.	18	22	56	22
Zonder "	74	10	80	10
Lid C.L.V.	71	15	71	14
Geen lid	21	5	86	9
Totaal	92	13	74	13

Voorts zijn in beide categorieën de jongere boeren en de boeren met dagonderwijs in meerdere mate voor uitbreiding van de contractproduktie dan de oudere en de boeren zonder dagonderwijs. De bestuursleden met bedrijven van 15 ha en groter vormen de groep die van alle deelgroepen het minst afwijzend staat tegenover uitbreiding van de contractproduktie. In geen der onderscheiden deelgroepen is evenwel een meerderheid voorstander van uitbreiding.

Ten aanzien van de vraag of ook de coöperatie contracten moet afsluiten is van de bestuursleden 53% van mening dat de coöperatie dat inderdaad moet doen, en van de niet-bestuursleden 44%. Voor de jongere boeren onder hen bedragen deze cijfers respectievelijk 73% en 57%.

Voorts staan grotere boeren en coöperatieleden positiever tegenover coöperatiecontracten dan kleinere boeren en niet-coöperatieleden. Het afsluiten van contracten met de coöperatie wordt derhalve veel positiever beoordeeld dan uitbreiding van de contractproductie in het algemeen.

De voorstanders van uitbreiding geven voornamelijk als motieven op: "grotere bestaanszekerheid, vooral voor de beginnende en voor de kleinere boeren" en "brengt voor de boer geen investeringen met zich mee".

De voornaamste argumenten van hen die een uitbreiding zouden betreuren luiden als volgt:

- a. men raakt een deel van zijn vrijheid als ondernemer kwijt en wordt knecht van de veevoederfabrikant (naar verhouding vooral een leidersargument);
- b. men is dan geen baas meer op zijn eigen bedrijf en gebonden aan meelhandelaar en veevoederfabrikant;
- c. meer kans op overproductie, want dit is voor niet-agrariërs ook aantrekkelijk om mee te beginnen;
- d. het eigen initiatief wordt gedood, het spannende van het bedrijf gaat eraf (vooral door niet-leiders genoemd).

Hierbij moet bedacht worden dat productie op contract ten tijde van de enquête (februari 1966) nog vrij weinig voorkwam in Vorden. De respondenten zullen derhalve weinig op de hoogte geweest zijn van het voor en tegen van contractproductie. Gezien de argumenten voor en tegen contractproductie, hebben zij waarschijnlijk alleen gedacht aan loonmestcontracten.

De beperkte informatie omtrent de contractproductie en een uit het onbekend zijn voortvloeiend wantrouwen ertegen, kunnen in sterke mate de negatieve houding tegenover de contractproductie hebben bepaald.

Tenslotte is door middel van enkele vragen gepeild naar de mening van de respondenten over samenwerking en samenvoeging van coöperaties. Ten eerste de vraag betreffende de samenwerking (No. 42a, b en c):

"In verschillende delen van ons land is een ontwikkeling gaande die leidt tot samenwerking van coöperatieve fabrieken waardoor een aantal van deze voortaan minder zelfstandig worden, in het belang van de boeren? Zo ja, welke voordelen heeft een dergelijke samenwerking volgens U? Zo neen, welke nadelen zijn er aan een dergelijke samenwerking verbonden?"

Ca. 15% van alle geënquêteerden heeft hieromtrent geen mening. Van de bestuursleden vindt 72% samenwerking van coöperatieve zuivelfabrieken in het belang van de boeren, 19% evenwel niet (zie tabel 21, blz. 51); bij de niet-bestuursleden zijn deze cijfers respectievelijk 60% en 22%.

Er zijn tussen beide categorieën derhalve geen grote verschillen te constateren. Wel blijkt hierbij de leeftijdsfactor van belang te zijn. Onder de jongere boeren van beide categorieën, doch met name bij de bestuursleden, komen relatief veel voorstanders van samenwerking voor; dit geldt eveneens voor de bestuursleden met agrarisch dagonderwijs. Tenslotte worden onder de grote boeren ( $\geq 15$  ha) in beide categorieën relatief minder tegenstanders van samenwerking aangetroffen dan onder de kleinere.



Tabel 21. De samenwerking van coöperatieve zuivelfabrieken

Deelgroep	Totaalaant. geënq. dat hierop een antwoord heeft ge- geven	Percentage geënquêteerden dat hier- over geen mening heeft	een dergelijke samenwerking	
			wel	niet
			in het belang van de boe- ren vindt	in het belang van de boe- ren vindt
Bestuursleden				
< 8 ha	10	10	70	20
8 - 15 ha	30	7	70	23
≥ 15 ha	18	11	78	11
-----				
< 45 jaar	15	7	93	-
≥ 45 jaar	43	9	65	26
-----				
Met dagonderw.	17	-	94	6
Zonder "	41	12	64	24
Totaal	58	9	72	19
-----				
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	48	21	54	25
8 - 15 ha	37	16	62	22
≥ 15 ha	8	12	88	-
-----				
< 45 jaar	23	9	74	17
≥ 45 jaar	70	21	56	23
-----				
Met dagonderw.	19	21	63	16
Zonder "	74	18	59	23
Totaal	93	18	60	22

Als voordelen van de samenwerking worden onder meer genoemd: het dalen van de verwerkingskosten door grotere omzet, de mogelijkheid van een beter produktieprogram en "voordeliger en economischer afzet o.a. door minder onderlinge concurrentie en grotere uniforme kwanta". Als nadelen noemt men o.a.: "dan is het voor het gewone lid niet meer te overzien" en "hoe groter, hoe duurder de produktie". In combinatie met een zekere beduchtheid voor de afstand leiding-leden ("afstand tot de fabriek te groot, men gaat niet meer met de leiding praten") is het eerstgenoemde bezwaar het vaakst genoemd.

Vervolgens de vraag betreffende de samenvoeging (No. 42d, e en f): "Acht U samenvoeging van coöperatieve zuivelfabrieken, waardoor er een aantal zal verdwijnen, in het belang van de boeren?

Zo ja, welke voordelen heeft een dergelijke samenvoeging volgens U? Zo neen, welke nadelen zijn er aan een dergelijke samenvoeging verbonden?"

"Neen" tegen de samenvoeging wordt door 39% van de bestuursleden en door 49% van de niet-bestuursleden uitgesproken (zie tabel 22), terwijl respectievelijk 48% en 38% het wel in het belang van de boeren acht. De bestuursleden staan dus iets minder afwijzend tegenover samenvoeging dan de niet-bestuursleden. Bij de bestuursleden zijn de boeren met dagonderwijs relatief het meest voor samenvoeging (59%). Bij de niet-bestuursleden zijn de jongere boeren en de boeren met dagonderwijs meer voor samenvoeging van coöperatieve zuivelfabrieken dan oudere boeren en boeren zonder dagonderwijs.

Tabel 22. De samenvoeging van coöperatieve zuivelfabrieken

Deelgroep	Totaalaant. geëng. dat hierop een antwoord heeft ge- geven	Percentage geëngquêteerden dat hier- over geen mening heeft	een dergelijke samenvoeging	
			wel	niet
			in het belang van de boe- ren vindt	in het belang van de boe- vindt
Bestuursleden				
< 8 ha	10	30	40	30
8 - 15 ha	29	7	52	41
≥ 15 ha	17	12	47	41
< 45 jaar	15	13	47	40
≥ 45 jaar	41	12	49	39
Met dagonderwijs	17	6	59	35
Zonder "	39	15	44	41
Voor samenwerk.1)	41	7	61	32
Tegen " 1)	11	9	18	73
Totaal	56	13	48	39
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	47	15	32	53
8 - 15 ha	37	11	46	43
≥ 15	8	12	38	50
< 45 jaar	23	13	52	35
≥ 45 jaar	69	13	33	54
Met dagonderwijs	19	21	47	32
Zonder "	73	11	35	54
Voor samenwerk.1)	55	7	55	38
Zonder " 1)	19	-	16	84
Totaal	92	13	38	49

1) 6 bestuursleden en 19 niet-bestuursleden, die de vraag over samenwerking hebben beantwoord, hebben de vraag over samenvoeging niet beantwoord, dan wel geen mening over samenwerking uitgesproken.

In beide categorieën verzet de overgrote meerderheid van degenen die zich tegen samenwerking hebben uitgesproken, zich ook tegen de gedachte van samenvoeging. Voorts is ongeveer 1/3 deel van de bestuursleden en niet-bestuursleden, die voor samenwerking zijn, van mening dat samenvoeging niet in het belang van de boeren is.

Economische factoren geven bij de voorstanders van samenvoeging de doorslag: grotere fabrieken kunnen economischer werken, lagere kosten, nieuwe investeringen gemakkelijker te financieren en beter rendabel te maken.

De tegenstanders komen ook bij deze vraag vooral weer met het motief van de "afstand", d.w.z. de combinatie van afstand leiding - leden en het niet meer kunnen overzien van de zaken van "hun eigen instelling". De "economische nadelen", die men verder nog noemt, zijn: "moeilijker en duurder transport" en "eengroot lichaam werkt altijd duurder". Verreweg de meeste minder reële motieven (waaronder "op den duur wordt het staatsbedrijf", meer onkosten door wachtgeld overtollige directeur" en "krijgt te zware top, te veel ambtenaren, directeurs komen minder voor de zaak op") worden door niet-bestuursleden naar voren gebracht.

Het algemene beeld dat verkregen wordt uit de ontvangen antwoorden is dat de verschillen in zienswijze tussen bestuursleden en niet-bestuursleden of tussen complementaire deelgroepen binnen deze categorieën niet groot zijn. De richting van de antwoorden is meestal voor alle groepen gelijk; men is ergens overwegend voor of tegen, men heeft overwegend wel of geen kritiek e.d., doch de bestuursleden zijn dan altijd meer voor of tegen, zij hebben meer of minder kritiek door de niet-bestuursleden. Bij de bestuursleden is de mening duidelijker, meer uitgesproken. Het komt bij hen ook veel minder vaak voor dat zij geen mening hebben dan bij de niet-bestuursleden. Ten aanzien van de laatste drie besproken actuele kwesties, met name de uitbreiding van de contractproductie en samenwerking en samenvoeging van zuivelcoöperaties tonen de bestuursleden minder tegenstand tegen veranderingen dan de niet-bestuursleden. Voorts is het opmerkelijk dat de geconstateerde verschillen in beantwoording tussen bestuursleden en niet-bestuursleden eveneens gelden voor jongere en grotere boeren enerzijds en oudere en kleinere boeren anderzijds.

Het geven van een gefundeerde karakterisering van de houding van bestuursleden en niet-bestuursleden tegenover de besproken actuele kwesties is niet mogelijk. Voorzichtig gesteld zou men wellicht zeggen dat de bestuursleden iets meer openstaan voor veranderingen dan de niet-bestuursleden. Deze uitspraak berust op het feit, dat de bestuursleden zich, wat hun mening omtrent de besproken actuele kwesties betreft, in het gezelschap bevinden van de jongere en de grotere boeren en dat zij meer voordelen en minder nadelen in de ruilverkaveling zien, dat zij minder afwijzend tegenover contractproductie staan en dat zij positiever staan tegenover samenwerking en samenvoeging van zuivelcoöperaties dan niet-bestuursleden.

## HOOFDSTUK III

### Enkele aspecten van bestuursleden, de agrarische verenigingen en de besluitvorming

In de voorgaande hoofdstukkenwerdeen overzicht gegeven van de kenmerken van de bestuursleden en niet-bestuursleden, alsmede van hun kennis van en hun mening over een aantal problemen en actuele kwesties. In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan enkele aspecten van de bestuursleden, de leiderschapsmedia, d.w.z. de organisaties en instellingen, met name in de landbouw en van de besluitvorming.

Allereerst zal een beeld worden gegeven van de mate waarin bestuursleden en niet-bestuursleden - en eventueel deelgroepen van deze categorieën - namen noemen van personen, die zij als de meest invloedrijke personen op agrarisch terrein beschouwen. Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre zij op de hoogte zijn van de namen van de bestuursleden. Daarna wordt een overzicht gegeven van de kenmerken en kwaliteiten, die de bestuursleden naar de mening van de respondenten vooral dienen te bezitten.

Nadat op deze wijze aandacht is besteed aan de bestuursleden worden enkele aspecten van de leiderschapsmedia - de organisaties - besproken. Als eerste komt aan de orde de relatieve betekenis, die de respondenten toekennen aan de diverse organisaties en aan de streekverbeteringscommissie. Tenslotte wordt getracht een indruk te krijgen van de bekendheid van de respondenten met en hun standpunt ten opzichte van de besluitvorming in de agrarische organisaties.

#### § 1. De voornaamste bestuurders op agrarisch terrein en de bekendheid met de namen van de bestuursleden

De volgende vraag heeft de respondenten in staat gesteld te kennen te geven welke personen men beschouwt als de voornaamste bestuurders op agrarisch terrein (No. 22):

"Kunt U enkele personen noemen, die hier volgens U een belangrijke rol in het agrarische organisatie- of verenigingsleven spelen?"

De overgrote meerderheid van beide categorieën heeft 1 tot 3 namen genoemd (zie tabel 23, blz.55); gemiddeld noemden de bestuursleden (2,5) meer namen dan de niet-bestuursleden (1,9). Voorts zijn in beide categorieën door jongere boeren iets meer namen genoemd dan door boeren van 45 jaar en ouder. Dit zelfde geldt in nog iets sterkere mate voor de boeren met een bedrijf van 15 ha of groter in vergelijking met hun kleinere collega's.

Tussen autochtonen en allochtonen blijken in beide categorieën geen

wezenlijke verschillen te bestaan (zie bijlage 13): Wel noemen de bestuursleden met dagonderwijs meer namen dan de bestuursleden zonder dagonderwijs, terwijl in beide categorieën de leden van een standsorganisatie meer namen noemen dan de niet-georganiseerde boeren.

Tabel 23. Het noemen van namen van personen die, volgens de geënquêteerden, een belangrijke rol in het agrarische organisatie- of verenigingsleven ter plaatse spelen

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat					Gemiddeld aantal genoemde namen
	geen naam(namen) heeft genoemd van personen die z.i. een belangrijke rol in het agrarische organisatie- of verenigingsleven spelen	1	2	3	≥4	
<b>Bestuursleden</b>						
< 8 ha	-	20	30	50	-	2,3
8 - 15 ha	10	10	30	30	20	2,1
≥ 15 ha	-	11	28	39	22	2,8
< 45 jaar	-	13	27	40	20	2,7
≥ 45 jaar	7	12	30	35	16	2,5
<b>Totaal</b>	<b>5</b>	<b>12</b>	<b>29</b>	<b>36</b>	<b>17</b>	<b>2,5</b>
<b>Niet-bestuursleden</b>						
< 8 ha	22	16	31	25	6	1,8
8 - 15 ha	10	18	44	23	5	2,0
≥ 15 ha	-	13	38	13	36	3,0
< 45 jaar	13	17	26	30	14	2,2
≥ 45 jaar	16	16	39	20	9	1,9
<b>Totaal</b>	<b>16</b>	<b>17</b>	<b>36</b>	<b>23</b>	<b>8</b>	<b>1,9</b>

Van de 47 vermelde namen springen er drie duidelijk uit, die zeer dikwijls zijn genoemd, nl. 87, 66 en 52 maal. Deze drie personen vervulden inderdaad een belangrijk aantal agrarische bestuursfuncties. Verder werden 3 bestuursleden elk meer dan tienmaal genoemd.

Alle 47 door de geënquêteerden genoemde personen zijn te rekenen tot de formele leiders, d.w.z. hetzij de gekozen bestuursleden, hetzij de agrarische functionarissen, hetzij ambtelijke functionarissen op gemeentelijk niveau. Laten wij de (niet-agrarische) ambtenaren, de beide wethouders (voormalige landbouwers) en een niet-Vordense coöperatiebestuurder (landbouwer) buiten beschouwing, dan zijn de resterende 42 genoemde personen als volgt te rubriceren:

30 bestuursleden-respondenten;

1 bestuurslid-niet-respondent, behorende tot de categorie van de boeren met een (gewone) bestuursfunctie;

2 bestuursleden van een agrarische jongerenorganisatie, niet geënquêteerd;

1 ex-bestuurslid, niet geënquêteerd;

8 functionarissen directeur landbouwschool, (directeuren van coöperaties, e.a., tot deze rubriek behoren twee gepensioneerde coöperatiedirecteuren).

Het enquêteresultaat geeft derhalve geen steun aan de mogelijkheid van informeel leiderschap binnen de bestaande leiderschapsmedia (d.w.z. het toekennen van invloed aan niet-bestuursleden). Aangezien voorts voor "oppositionelen-van-rechts" sinds jaren in de gemeente Vorden de mogelijkheden aanwezig kunnen worden geacht om via een afdeling van de B.V.L. (Bond voor Bedrijfsvrijheid in de Landbouw) en later tevens via de Boerenpartij (enige) invloed uit te oefenen, is het informele leiderschap buiten de thans aanwezige media waarschijnlijk niet van veel betekenis.

De 30 bestuursleden-respondenten zijn voorts in meerderheid de bestuurders met een duidelijke cumulatie van functies; te zamen bezetten zij namelijk 70% van alle bestuursposten (gemiddeld ruim 3 functies in hun persoon verenigd), die door de bestuurdersgroep in onze enquête vervuld worden. Verder is nog vermeldenswaard dat de personen in deze groep gemiddeld meer dan vijfmaal werden genoemd, tegenover een gemiddelde bij de functionarissen (agrarische deskundigen) van 2,5. Het een en ander impliceert, dat de Vordense boerenbevolking het boerenleiderschap toch wel primair een zaak van de agrariërs zelf vindt en in deze slechts een betrekkelijk geringe betekenis toekent aan de agrarische functionarissen.

De personen die het hoogste aantal malen worden genoemd worden relatief meer door bestuursleden dan door niet-bestuursleden genoemd. Laatstgenoemden noemen 20 namen van personen (vrijwel steeds eenmaal), die bij de bestuursleden geen aandacht krijgen. Dit verschil kan samenhangen met het beter-geïnformeerd-zijn van bestuursleden omtrent de werkelijk invloedrijke bestuursfuncties.

Hoe men denkt over de beschikbaarheid van bestuursleden blijkt uit de antwoorden op de volgende vraag (No. 24):

"Vindt U het aantal personen, dat bereid is een bestuursfunctie te vervullen, te klein, te groot of wel voldoende?"

Vier niet-bestuursleden hebben over dit aspect geen mening. Van de overigen maakt bij de bestuursleden 62% zich omtrent de beschikbaarheid van personen voor een bestuursfunctie geen zorgen, bij de niet-bestuursleden 82% (zie bijlage 14, (blz.111). De weinige personen die dit "aanbod" te groot vinden, worden uitsluitend onder laatstgenoemde categorie aangetroffen. De bestuursleden tillen aan de onvoldoende bereidheid om hun gelederen te gaan versterken kennelijk zwaarder dan de niet-bestuursleden; respectievelijk 38% en 13% vinden haar te klein. De boeren met agrarisch dagonderwijs onder de niet-bestuursleden hebben

ongeveer dezelfde mening als de bestuursleden. Tenslotte is van de boeren met 15 ha of meer uit laatstgenoemde categorie zelfs een meerderheid (56%) van oordeel dat te weinigen zich voor bestuursfuncties beschikbaar stellen. Inderdaad vervullen deze 18 bestuursleden 55 functies in het agrarische verenigingsleven; blijkbaar is in deze groep de eigen ervaring in hun antwoord verdisconteerd.

Voor het verkrijgen van een indruk van het bekend zijn met de namen van de bestuursleden werden de volgende organisaties genomen: de zuivelfabriek, de coöperatieve aan- en verkoopvereniging, de boerenleenbank en het waterschap, welke in deze paragraaf in deze volgorde de revue zullen passeren. Uiteraard zijn de vragen niet gesteld aan respondenten die geen lid van de desbetreffende coöperatieve vereniging respectievelijk geen ingeland van het desbetreffende waterschap waren. In verband met de uitgestrektheid van dit lichaam is hier uitsluitend gevraagd naar de namen van Vordense bestuursleden. Tevens dient hierbij te worden bedacht dat genoemde vragen ook niet aan de respectievelijke bestuursleden en leden van de raad (commissie) van toezicht zijn gesteld.

"Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in het bestuur van Uw zuivelfabriek?" (No. 48).

Van de leden-respondenten kennen de boeren die in het agrarische verenigingsleven een bestuursfunctie vervullen gemiddeld meer namen van bestuursleden van hun zuivelfabriek dan de niet-bestuursleden (zie tabel 24, blz. 58). In eerstgenoemde categorie heeft 60% van de leden van de zuivelfabriek de namen van de helft of meer van hun bestuursleden genoemd, in laatstgenoemde categorie slechts 28%. Van de zuivelfabrieksleden onder de niet-bestuursleden wist 14% geen enkele naam te noemen, van de jongeren onder hen zelfs 27%.

Bij beide categorieën zijn de leden met een bedrijf van 15 ha of groter beter op de hoogte met de namen van hun bestuursleden dan de leden met een kleiner bedrijf.

De voorzitter blijkt bij beide categorieën veruit het bekendste bestuurslid te zijn. Dit is ook logisch, want hij treedt in verenigingen in het algemeen het meest naar buiten op. Voorts geniet de secretaris bekendheid bij 3/4 van de leden met een agrarische bestuursfunctie en bij iets meer dan de helft van de overige leden. De drie namen die het vaakst worden vermeld, komen ook voor op de "algemene leiderslijst" op basis van vraag 22 (zie bijlage 1).

"Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in het bestuur van Uw coöperatieve landbouwvereniging?" (No. 49).

Bij de niet-bestuursleden wist + 20% van de leden-respondenten geen enkele naam van een bestuurslid te noemen, van de jongere boeren en de boeren met een bedrijf kleiner dan 8 ha onder hen zelfs bijna 30% (zie bijlage 15). Gemiddeld noemden de leden van deze categorie 1,5 namen, de leden met een agrarische bestuursfunctie 2,3. De bestuursleden van deze vereniging zijn derhalve minder bekend dan die van de zuivelfabriek.

Ook hier genieten de voorzitters weer de meeste bekendheid, terwijl de secretarissen bij hun leden minder bekend zijn dan bij de coöperatie-

Tabel 24. Bekendheid met de namen van de bestuursleden van de eigen coöperatieve zuivelfabriek

Deelgroep	Totaal- aantal ge- enqué- teerde leden	Percentage geënquêteerde leden dat			Gemiddeld aantal be- stuursleden dat men kent		
		geen enkel bestuurslid(leden) heeft genoemd	minder dan de helft v.d. bestuurslid(leden) heeft genoemd	de naam van de voor- zitter blijkt te kennen			
Bestuursleden							
< 8 ha	7	-	57	43	100	71	2,9
8 - 15 ha	22	-	45	55	91	73	2,8
≥ 15 ha	13	-	23	77	100	77	3,6
-----							
< 45 jaar	11	-	36	64	100	64	2,8
≥ 45 jaar	31	-	42	58	94	77	3,1
Totaal	42	-	40	60	95	74	3,0
-----							
Niet-bestuursleden							
< 8 ha	44	20	55	25	68	50	1,7
8 - 15 ha	38	8	68	24	89	53	1,8
≥ 15 ha	8	13	25	63	88	88	2,9
-----							
< 45 jaar	22	27	55	18	64	45	1,5
≥ 45 jaar	68	10	59	31	84	57	2,0
Totaal	90	14	58	28	79	54	1,8



ve zuivelfabriek. Voorts komen ook de bestuursleden, die hier de hoogste scores hebben behaald, voor op de leiderslijst sub vraag 22.

"Kunt U namen noemen van personen die zitting hebben in het bestuur van Uw boerenleenbank?" (No. 50).

Gemiddeld kennen bestuursleden en niet-bestuursleden (respectievelijk 2,4 en 1,2) nagenoeg evenveel namen als bij de voorgaande vraag. Bestuursleden noemen hier derhalve tweemaal zoveel namen als niet-bestuursleden. Voorts zijn in beide categorieën de jongere boeren iets beter op de hoogte van de bestuurssamenstelling dan de boeren van 45 jaar of ouder. Wellicht houdt dit verband met de grotere actualiteit van het investeringsprobleem voor jonge boeren. Het best op de hoogte zijn uiteindelijk de boeren met een bedrijf van 15 ha of groter, die een agrarische bestuursfunctie vervullen (zie bijlage 16).

Ook hier kennen relatief veel leden, vooral onder de bestuurdersgroep, de naam van de voorzitter, terwijl de secretaris aanmerkelijk minder bekend is. Tevens genieten weer de personen die op de "algemene lijst" voorkomen, de grootste bekendheid.

"Welke personen, woonachtig in de gemeente Vorden, hebben zitting in het bestuur van Uw waterschappen?" (No. 52).

In het gebied van het waterschap "de Berkel" zijn slechts 47% van de betreffende bestuursleden en 42% van de betreffende niet-bestuursleden op de hoogte van het feit dat er geen Vordenaren in het bestuur zitting hebben. Onder de bestuursleden zijn de respondenten-met-dagonderwijs beduidend beter op de hoogte dan de boeren zonder dit onderwijs.

Voor zover de geënquêteerden ressorteren onder het waterschap "de Baakse Beek" is 16% van de bestuursleden en 7% van de niet-bestuursleden bekend met de namen voor de beide Vordenaren die ten tijde van de enquête in dit waterschapsbestuur zitting hadden; respectievelijk 44% en 27% kent een van hen. De overigen - onder de niet-bestuursleden, ongeveer 65% - weten het niet of noemen verkeerde namen dan wel zijn van oordeel dat geen personen uit Vorden deel uitmaken van dit bestuur. De bestuursleden jonger dan 45 jaar zijn het best geïnformeerd; 20% van hen weet geen enkele (juiste) naam te vermelden.

## § 2. Kenmerken en kwaliteiten, die de bestuursleden vooral dienen te bezitten

In deze paragraaf wordt ingegaan op een aantal kenmerken en kwaliteiten die de bestuursleden van agrarische organisaties volgens de respondenten vooral dienen te bezitten. In het eerste deel gaat het om enkele met name genoemde kenmerken, nl. het al dan niet in de gemeente Vorden geboren en getogen zijn, de grootte van het bedrijf en de leeftijd. Hierbij is speciaal de figuur van de voorzitter gekozen als zijnde de in het algemeen meest naar buiten optredende persoon in verenigingen en organisaties.

In het tweede deel wordt een overzicht gegeven van de criteria, waarvan de bestuursleden volgens de respondenten moeten voldoen.

Tabel 25. Bekendheid met de personen woonachtig in de gemeente Vorden, die zitting hebben in het bestuur van het waterschap

Deelgroep	Perc. geïntervieweerden met grond in het waterschap	
	de Berkel	de Baakse Beek
	dat bekend is met het feit dat er momenteel geen Vordenaren in dit waterschapsbestuur zitten	dat bekend is m.d. naam van beide een van beide Vordenaren die momenteel in dit waterschapsbestuur zitten
Bestuursleden		
< 45 jaar	50	20
≥ 45 jaar	46	15
Met dagonderwijs	71	17
Zonder "	33	16
Totaal	47	16
Niet-bestuursleden		
< 45 jaar	33	6
≥ 45 jaar	44	8
Met dagonderwijs	34	8
Zonder "	42	7
Totaal	42	7

a.) Voorkeur met betrekking tot de geografische herkomst, de bedrijfs-grootte en de leeftijd bij de voorzitter

Getracht is de voorkeur van de respondenten met betrekking tot de geografische herkomst, de bedrijfsgrootte en de leeftijd van de voorzitter van agrarische organisaties te achterhalen door het stellen van de volgende drie vragen.

"Stelt U zich voor dat er in een agrarische organisatie of vereniging, waartoe U behoort, een nieuwe voorzitter zou moeten worden gekozen en de keuze zou gaan tussen 2 personen met gelijke bekwaamheden, waarvan de een in Vorden geboren en getogen is, terwijl de ander sinds enkele jaren alhier woonachtig is. Aan wie zou U de voorkeur geven?" (No. 25a).

Voor zover men met betrekking tot deze vraag een mening heeft gegeven (2 respondenten van beide categorieën hadden hierover geen mening), heeft 52% van de bestuursleden en 57% van de niet-bestuursleden geen voorkeur (zie tabel 26, blz.61). Van eerstgenoemde categorie hebben de boeren met een bedrijf van 15 ha of groter relatief minder voorkeur dan de kleinere boeren; bij de niet-bestuursleden kan dit gezegd worden van de oudere boeren en de boeren zonder dagonderwijs, dit in vergelijking tot de boeren jonger dan 45 jaar en de boeren met dagonderwijs.

Van de bestuursleden spreekt 43% zich uit voor een autochtone voorzitter, van de niet-bestuursleden 37%. Bij laatstgenoemde categorie zijn de boeren jonger dan 45 jaar en de boeren met dagonderwijs zelfs in meerderheid geporteerd voor een voorzitter die in Vorden geboren en getogen is, evenals de bestuursleden met een bedrijf kleiner dan 8 ha. Tenslotte geven in beide categorieën naar verhouding meer boeren met dagonderwijs de voorkeur aan een allochtone voorzitter dan boeren zonder dagonderwijs.

Tabel 26. Voorkeur m.b.t. een nieuwe voorzitter van een agrarische organisatie of vereniging, waarbij keuze uit 2 personen met gelijke bekwaamheden, van wie de een in Vorden geboren en getogen en de ander er eerst sinds enkele jaren woonachtig

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat		
	de voorkeur zou geven aan degene die in Vorden geboren en getogen is	eerst sinds enkele jaren in Vorden woont	geen voorkeur zou hebben
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha	56	-	44
8 - 15 ha	43	10	47
≥ 15 ha	35	-	65
< 45 jaar	39	8	53
≥ 45 jaar	44	5	51
Met dagonderwijs	33	13	54
Zonder "	46	2	52
<b>Totaal</b>	<b>43</b>	<b>5</b>	<b>52</b>
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	33	10	57
8 - 15 ha	40	3	57
≥ 15 ha	50	-	50
< 45 jaar	55	9	36
≥ 45 jaar	32	6	62
Met dagonderwijs	56	17	27
Zonder "	35	4	61
<b>Totaal</b>	<b>37</b>	<b>6</b>	<b>57</b>

De volgende vraag heeft betrekking op de grootte van het bedrijf van de voorzitter.

"Nu wilde ik U dezelfde vraag nog eens voorleggen, maar thans zou de keuze moeten gaan tussen twee personen met gelijke bekwaamheden,

waarvan de een een wat groter landbouwbedrijf en de ander een kleiner bedrijf exploiteert. Aan wie zou U de voorkeur geven?" (No. 25b).

Bij deze vraag spreken nog meer respondenten dan bij de vorige vraag geen voorkeur uit, nl. 80% van de bestuursleden en 66% van de niet-bestuursleden (zie bijlage 17). In beide categorieën prefereert het overgrote deel van de respondenten met voorkeur in deze een boer met een klein bedrijf; tevens de boeren met een bedrijf kleiner dan 8 ha die zich hiervoor het meest uitspreken (40% van het totaal). Ook geven de boeren zonder dagonderwijs meer de voorkeur aan een dergelijke voorzitter dan de boeren met dagonderwijs. De bestuurdersgroep als geheel is minder geneigd de kleine boer als voorzitter te prefereren en hult zich meer in de nevel van "geen voorkeur".

Men kan zich afvragen, of een aantal de voorkeur geeft aan een voorzitter die in een min of meer gelijkwaardige positie als zij zelf verkeren (bedrijfs grootte) en hun problemen kent en deelt (bijlage 17). Mogelijk is echter ook, dat zij inderdaad geen voorkeur hadden omdat zij de keuze tussen kleine en grote boer als voorzitter niet belangrijk vinden.

De derde vraag, tenslotte, heeft betrekking op de leeftijd van de voorzitter.

"Nogmaals leg ik U dezelfde vraag voor, maar nu zou de keuze moeten gaan tussen twee personen met gelijke bekwaamheden, waarvan de een ongeveer 55 jaar en de ander omstreeks 35 jaar is. Aan wie zou U de voorkeur geven?" (No. 25c).

Een meerderheid van de respondenten geeft de voorkeur aan een jongere voorzitter; bij de bestuursleden (71%) is dit wat duidelijker het geval dan bij de niet-bestuursleden (56%). In beide categorieën komen tussen de verschillende deelgroepen geen wezenlijke verschillen voor (zie bijlage 18). Opvallend is verder, dat het aantal respondenten, dat geen voorkeur uitspreekt, aanzienlijk geringer is dan bij de vorige vragen. Leeftijd is blijkbaar een neutraler criterium.

#### b. Criteria, waaraan de bestuursleden moeten voldoen

Aan de hand van een kaartje, waarop een vijftal criteria waren vermeld, konden de respondenten hun mening geven over de criteria, waaraan bestuursleden van agrarische organisaties zouden moeten voldoen. Daarna werden de geënquêteerden in de gelegenheid gesteld nog andere criteria te noemen.

"Zou U aan de hand van dit kaartje willen zeggen op welke eigenschappen of hoedanigheden U vooral let, wanneer U mede beslist wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben?" (Maximaal twee noteren; No. 26).

Alternatieven van het kaartje:

- a. hij moet een behoorlijke schoolopleiding hebben gehad;
- b. hij moet betrouwbaar en respectabel zijn in zijn persoonlijke leven;
- c. hij moet uit een familie komen die vanouds leiding geeft;
- d. hij moet zelf een bekwame boer zijn;
- e. hij moet kennis en inzicht op organisatorisch gebied hebben;
- f. ik heb hierover geen bepaalde mening.

Zowel voor de bestuursleden als voor de niet-bestuursleden geldt dat kennis en inzicht op organisatorisch gebied als eerste eis naar voren komt, op de voet gevolgd door het betrouwbaar- en respectabel-zijn in het persoonlijke leven (zie tabel 27).

De meeste waarde wordt gehecht aan organisatorische bekwaamheden en vrij direct daarna aan betrouwbaarheid en respectabiliteit in het persoonlijke leven. Bij de bestuursleden met een bedrijf van 15 ha of groter ligt de relatie echter duidelijk andersom.

Tabel 27. Overzicht van de eigenschappen of hoedanigheden waarop de geënquêteerden vooral letten wanneer zij mede beslissen wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat bij de beslissing wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben, vooral let op			
	een behoorlijke schoolopleiding	betrouwbaarheid en resp. zijn in zijn pers. leven	kennis en inzicht op org. gebied	bekwaamheid als boer
<b>Bestuursleden</b>				
< 8 ha	30	60	80	30
8 - 15 ha	17	57	67	50
≥ 15 ha	39	61	39	44
< 45 jaar	27	53	80	33
≥ 45 jaar	26	61	54	49
Met dagonderwijs	35	65	53	35
Zonder "	22	56	63	49
Totaal	26	59	60	45
<b>Niet-bestuursleden</b>				
< 8 ha	27	54	58	48
8 - 15 ha	29	45	55	50
≥ 15 ha	13	63	75	38
< 45 jaar	23	46	77	41
≥ 45 jaar	28	53	53	40
Met dagonderwijs	26	53	79	32
Zonder "	26	49	52	50
Totaal	27	51	59	48

Bij de bestuurdersgroep liggen de percentages sub e (kennis en inzicht op organisatorisch terrein) en b (betrouwbaarheid en respectabiliteit in

het persoonlijk leven) het dichtst bij elkaar. In beide categorieën geven de boeren jonger dan 45 jaar zeer overwegend de voorkeur aan organisatorische kwaliteiten. De bekwaamheid als boer (d) staat verder ook vrij hoog genoteerd, zij het in mindere mate bij respondenten-met-dagonderwijs. De "behoorlijke schoolopleiding" is vervolgens de vierde eis (a). Slechts een niet-bestuurslid stelt de "traditionele" eis, dat de bestuursleden uit een vanouds leidinggevende familie afkomstig moeten zijn.

Nu zijn de juist genoemde uitkomsten verkregen op grond van het totaal van de antwoorden op de desbetreffende vraag zonder te letten op de rangorde. Gaan wij evenwel na, welk alternatief door de respondenten als eerste is genoemd dan komen het betrouwbaar- en respectabel-zijn in het persoonlijke leven op de eerste en de organisatorische kwaliteiten op de tweede plaats. Wel blijft in beide categorieën bij de jongere boeren ook dan laatstgenoemd criterium op de eerste plaats. Tussen bestuursleden en niet-bestuursleden zijn er geen opvallende verschillen.

Vervolgens werd ook naar andere eigenschappen gevraagd:

"Op welke andere eigenschappen of hoedanigheden zou U in dit verband nog letten?" (No. 27).

De overgrote meerderheid van de geënquêteerden heeft deze vraag zodanig geïnterpreteerd, dat een van de vier voornaamste aan bestuursleden te stellen eisen hier nog eens genoemd werd. Wellicht is dit een gevolg van de suggestieve werking van de antwoord-alternatieven (kaartje), of van het geen-andere-criteria-kunnen-noemen.

Zo vernemen wij thans dat alternatief "schoolopleiding" (a) veel aandacht krijgt, gevolg door betrouwbaar- en respectabel-zijn in het persoonlijke leven (b) en bekwaamheid als boer (d), terwijl het criterium organisatorische bekwaamheden (e) hierbij aansluit. Tellen wij de percentages voor de antwoordrubrieken van deze en de vorige vraag samen, dan krijgen wij het volgende "totaalbeeld", dat overigens minder spontaneïteitswaarde heeft dan eerder vermelde rangschikking.

		Bestuursleden	Niet-bestuursleden
Organisatorische capaciteiten	(e)	84%	72%
Betrouwbaarheid e.d.	(b)	87%	67%
Bekwaamheid als boer	(d)	69%	67%
Schoolopleiding	(a)	64%	50%
Leidinggevende positie	(c)	-	5%

In zekere zin worden de verschillen thans wat verdoezeld, men vond "bij nader inzien" toch wel zo ongeveer alle rubrieken vermeldenswaard. Alleen rubriek c (afkomstig uit vanouds leidinggevende familie) blijft onbeduidend; voor zover dit traditionele denken zich nog presenteert, betreft het oudere niet-bestuursleden zonder dagonderwijs met een bedrijf veneden 15 ha, (zie bijlage 19). Qua aantal is dit nauwelijks vermeldenswaard, maar indicatief toch wel interessant, omdat uit het voorgaande de indruk wordt gewekt, dat juist onder oudere, kleinere niet-bestuursleden-zonder-dagonderwijs de behoudende elementen gezocht moeten worden.

Spontane antwoorden (los van het kaartje) op de hier aan de orde zijnde vraag ontbreken gelukkig niet helemaal: "de kandidaat moet iets goed en begrijpelijk onder woorden kunnen brengen" en "begrip en gevoel voor de medemens en met mensen om kunnen gaan". Het eerste is meer door niet-bestuursleden genoemd, het tweede (ethische benadering) komt zeer overwegend uit bestuurderskringen. Soepelheid en verdraagzaamheid, de factor tijd (beschikbaarheid van vrije tijd) en de gave-om-te-kunnen-zwijgen komen verder nog in slechts enkele gevallen naar voren.

Hoe men tenslotte denkt over de eisen die aan een boer-gemeenteraadslid in verband met een boer-agrarisch bestuurslid dienen te worden gesteld, blijkt uit de antwoorden op de volgende vraag.

"Bent U van mening dat er in het algemeen aan een boer, die bestuurslid van een agrarische vereniging zal gaan worden, dezelfde eisen moeten worden gesteld als aan een boer die gemeenteraadslid zal worden?" (No. 28a).

(Indien andere eisen) "Waaraan denkt U dan?" (No. 28b).

Van de 57 bestuursleden en 79 niet-bestuursleden, die zich hierover uitspreken is de overgrote meerderheid van mening, dat aan boerenraadsleden andere eisen dienen te worden gesteld (respectievelijk 84% en 82%). Het sterkst hiervan doordrongen blijken de bestuursleden met dagonderwijs. Voorts zijn in beide categorieën de boeren met een of meer niet-agrarische bestuursfuncties er meer van overtuigd dan de boeren die geen bestuursfunctie op niet-agrarisch terrein vervullen (zie bijlage 20).

Een raadslid moet meer kennis en inzicht in vraagstukken van algemeen belang hebben, hij moet niet alleen voor de belangen van een bepaalde groep opkomen; aldus kunnen de motieven van 44% van de bestuursleden en 49% van de niet-bestuursleden die over "andere eisen" hebben gesproken, worden omschreven. Onder de bestuursleden voeren personen zonder niet-agrarische functies dit motief verhoudingsgewijs minder aan. Onder de niet-bestuursleden zijn het juist de "personen met niet-agrarische bestuursfuncties, die het algemeen belang etc." in dit verband relatief weinig noemen.

De politieke geschooldheid en het staan voor een politieke overtuiging komen als antwoordcategorie vrijwel alleen onder bestuursleden naar voren en dan naar verhouding het meest door jongere boeren en boeren-met-dagonderwijs.

Het algemene ontwikkelingsmotief wordt onder bestuursleden iets minder aangetroffen dan onder niet-bestuursleden. Relatief vaak wordt dit motief genoemd door de oudere boeren en de boeren zonder dagonderwijs in laatstgenoemde categorie in vergelijking met de boeren jonger dan 45 jaar respectievelijk met dagonderwijs.

Tenslotte moet volgens ongeveer een vijfde van de bestuursleden en een kwart van de niet-bestuursleden een raadslid van alle markten thuis zijn (d.w.z. ook kennis van zaken buiten de agrarische sector hebben). In beide categorieën leggen de jongere boeren hier wat meer de nadruk op dan de boeren van 45 jaar of ouder.

Tabel 28. De frequentie van de door de geëqueteerden het vaakst genoemde agrarische organisaties en verenigingen die hun inziens van bijzonder belang zijn voor de boerenbevolking in de gemeente

Naam van de organisatie of vereniging die het vaakst is genoemd	Aantal malen genoemd door															
	bestuursleden					niet-bestuursleden										
	totaal	< 45	≥ 45	< 8	8-15	≥ 15	ongeor- met	totaal	< 45	≥ 45	< 8	8-15	≥ 15	ongeor- met		
	jaar	jaar	ha	ha	ha	ha	seerd	jaar	jaar	jaar	ha	ha	ha	seerd		
	derwijs							derwijs						derwijs		
Coöp. aan- en verkoop-vereniging	38	11	27	5	18	15	2	14	50	14	36	24	19	7	12	13
Coöp. zuivelfabriek	35	9	26	7	17	11	2	14	50	12	38	23	21	6	13	12
G.M. v. L.	33	11	22	4	17	12	-	12	37	13	24	16	16	5	4	11
C.B.T.B.	25	10	15	4	12	9	-	11	30	9	21	14	13	3	4	8
A.B.T.B.	23	8	15	3	12	8	-	10	30	9	21	16	11	3	4	7
K.I.-vereniging	16	6	10	6	6	4	-	6	31	9	22	15	11	5	9	10
Coöp. boerenleenbank	23	6	17	2	11	10	-	8	21	6	15	6	12	3	5	7
Werktuigencoöperatie	7	-	7	-	4	3	3	-	13	3	10	9	2	2	4	2
Vereniging voor bedrijfsverzorging	11	3	8	2	4	5	-	2	4	4	-	1	2	1	-	4
G.O.S.	8	3	5	1	2	5	-	3	7	2	5	4	2	1	1	1



### § 3. De mening over de betekenis van de agrarische organisaties en de bekendheid met de streekverbeteringscommissie

Onderstaande vraag verschaft informatie over de vraag welke organisaties van belang worden geacht voor de agrarische bevolking (No. 23).

"Kunt U 5 organisaties of verenigingen op landbouwgebied noemen, die volgens U van bijzonder belang zijn voor de boerenbevolking in deze gemeente?"

De coöperatieve aan- en verkoopverenigingen en de coöperatieve zuivelfabrieken worden in vrijwel alle deelgroepen het meest genoemd. Vrij dicht hierop volgen de standsorganisaties. De K.I.-vereniging en de boerenleenbanken sluiten hierop aan met ook nog betrekkelijk veel vermeldingen. Tot de tien belangrijkste instellingen kunnen wij dan tevens nog rekenen de werktuigencoöperaties, de vereniging voor bedrijfsverzorging en de afdeling van de G.O.S. (veeafzetcoöperatie). (Zie tabel 28, blz.66).

Onder de van betekenis geachte agrarische organisaties nemen dus de economische instellingen van de boerenstand een belangrijke plaats in. Deze uitkomst rechtvaardigt wel enigermate de ruime aandacht die bij het onderzoek aan deze instellingen is besteed.

In niet-bestuurderskringen krijgen de standsorganisaties, de boerenleenbanken en de G.O.S. relatief minder aandacht dan bij de bestuursleden, terwijl de bedrijfsverzorgingsdienst vooral in bestuurderskringen genoemd is.

Gemiddeld noemen de bestuursleden 4,3 organisaties, de niet-bestuursleden 3,3; het geringste aantal noemen de ongeorganiseerde niet-bestuursleden (2,5).

Om te achterhalen hoe de boerenbevolking in Vorden denkt over de betekenis van de standsorganisaties werd de volgende vraag gesteld (No. 56):

"Om er nu een algemene indruk van te krijgen hoe men hier over de landbouworganisaties (dus niet de coöperaties) denkt, zou ik U willen vragen: van hoeveel betekenis is het werk van deze organisaties voor de boeren in deze gemeente en voor U zelf?"

In de volgende tabel zijn de meningen van de respondenten hierover samengevat. (Zie tabel 29, blz.68).

Ongeveer twee derde van de bestuursleden en 40% van de niet-bestuursleden achten deze organisaties hetzij "zeer gunstig" hetzij "onmisbaar" voor de boeren in Vorden. Onder de bestuursleden slaan de kleine boeren en de boeren zonder agrarisch dagonderwijs zowel het belang voor de boeren in Vorden als voor zich zelf lager aan dan de boeren met een bedrijf van 8 ha of groter respectievelijk de boeren met agrarisch dagonderwijs. Onder de niet-bestuursleden zijn de boeren jonger dan 45 jaar ten aanzien van beide aspecten veruit het meest positief.

Als orgaan dat tot taak heeft aandacht te schenken aan actuele problemen, is in het onderzoek de streekverbeteringscommissie genomen, die in de ruilverkaveling Warnsveld uit vertegenwoordigers van de diverse

Tabel 29. Oordeel over het werk van de landbouworganisaties

Deelgroep	Totaal- aantal geënque- teerden	Percentage geënquëteerden met onderstaand oordeel over de betekenis van het werk van de land- bouworganisaties									
		voor de boeren in de gemeente					voor zich zelf				
		niet be- langrijk	wel nuttig	zeer nuttig	onmis- baar	geen mening	niet be- langrijk	wel nuttig	zeer nuttig	onmis- baar	geen mening
<b>Bestuursleden</b>											
< 8 ha	10	10	40	30	20	-	10	40	20	30	-
8 - 15 ha	30	7	20	47	23	3	10	27	40	20	3
≥ 15 ha	18	6	22	50	22	-	11	11	44	34	-
< 45 jaar	15	-	27	54	19	-	7	20	40	33	-
≥ 45 jaar	43	9	23	42	24	2	12	26	37	23	2
Met dagonderwijs	17	-	12	59	29	-	6	6	47	41	-
Zonder dagonderwijs	41	10	29	39	20	2	12	32	34	19	2
Totaal	58	7	24	45	22	2	10	24	38	26	2
<b>Niet-bestuursleden</b>											
< 8 ha	49	-	47	22	22	9	12	49	16	14	9
8 - 15 ha	39	5	46	19	15	15	20	36	18	13	13
≥ 15 ha	8	-	63	37	-	-	12	50	39	-	-
< 45 jaar	23	-	35	26	35	4	9	30	26	26	9
≥ 45 jaar	73	3	53	20	12	12	18	48	16	8	10
Met dagonderwijs	19	-	53	37	5	5	21	35	35	-	9
Zonder dagonderwijs	77	3	46	18	21	12	14	46	14	16	10
Totaal	96	2	48	22	18	19	16	44	19	12	9

landbouworganisaties en plattelandsvrouwenorganisaties is samengesteld. De leden van deze commissie zijn niet door de mensen met grond in het blok gekozen. Met dit laatste en met het feit dat slechts een Vordenaar deel van genoemde commissie uitmaakte, dient bij de resultaten van de eerste vraag rekening te worden gehouden.

"Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in de streekverbeteringscommissie?" (No. 54a).

Van de 67 respondenten met grond in de ruilverkaveling Warnsveld weten slechts 5 personen drie of meer namen te noemen (waarvan 4 "goed") van leden van de desbetreffende commissie. Ongeveer 2/3 van de betrokken niet-bestuursleden weet geen enkele (juiste) naam te vermelden; bij de leiders is dit slechts met 1/3 deel het geval. Hierbij dient men rekening te houden met de omstandigheid, dat slechts een deel van de gemeente Vorden in het gebied lag en dat slechts 1 Vordenaar lid was van de nog slechts enkele jaren bestaande commissie.

"Wat doet deze commissie?" (No. 54b).

Ruim een derde van de 25 bestuursleden en een kwart van de 42 niet-bestuursleden weten te vertellen dat de commissie "maandelijks een blaadje uitgeeft". Dat de commissie vooral een voorlichtende taak heeft is 25 respondenten, van wie 13 bestuursleden, bekend. Anderen noemden de monstريات op landbouw- en huishoudkundig terrein; enkele curieuze uitspraken zijn o.a.: "stimuleert de teelt van suikerbieten", "heeft vragenlijst rondgestuurd", "behartigt de algemene plaatselijke belangen", "verleent bemiddeling bij grondruil" en "verbetert de streek op allerlei manieren". In het algemeen zijn de bestuursleden beter op de hoogte van de activiteiten van de streekverbeteringscommissie dan de niet-bestuursleden.

#### § 4. Bekendheid met een standpunt t.a.v. de besluitvorming in agrarische verenigingen en instellingen

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de bekendheid met en het standpunt t.a.v. bepaalde concrete besluiten in relevante agrarische organen. Tevens zal antwoord worden gegeven op de vraag wie, naar de mening van de respondenten, in enkele belangrijke organisaties (coöperatieve zuivelfabriek, coöperatieve aan- en verkoopvereniging en boerenleenbank) de grootste invloed op de besluitvorming heeft of hebben.

"Welke voorstellen en besluiten die gedurende het laatste jaar in de agrarische organen, waarvan U lid bent, zijn aangenomen, zijn volgens U van betekenis? (No. 30a).

Hoe stond U daar toen tegenover? (No. 30b).

Waarom was U het hiermee niet eens?" (No. 30c).

Bijna de helft van de bestuursleden en 77% van de niet-bestuursleden vermelden geen belangrijke besluiten (bijlage 21). De volgende onderwerpen zijn tien of meermalen genoemd.

1. Uitbetaling melkgeld via boerenleenbank (13)  
(Coöperatieve zuivelfabriek te Vorden).
2. Oprichting van een onderlinge ziektekostenverzekering (11)  
(Afdeling Geldersche Maatschappij van Landbouw).
3. Verbetering menginstallatie (10)  
(Dorpscoöperatie).
4. Aanschaf brokjespers door beide coöperaties (19; d.w.z. leden van deze organen elk vijfmaal vermeld).

Het eerste punt wordt vooral door niet-bestuursleden genoemd, het tweede is overwegend door bestuursleden naar voren gebracht. Het zijn ook vooral de bestuursleden die aandacht schenken aan de oprichting van een integratiekern van varkensfokkers en -mesters (op initiatief van de beide coöperatieve verenigingen) in totaal zevenmaal genoemd. De overgang op bulkvervoer bij de Lindese coöperatie trekt de aandacht van 6 respondenten (waaronder 4 bestuursleden).

Van de zijde van de respondenten is er slechts weinig kritiek op de door hen genoemde besluiten; in slechts 8 gevallen zegt een respondent het met een bepaald voorstel of besluit niet eens te zijn geweest.

Vervolgens wordt nagegaan welke personen, organen of instanties naar de mening van de ondervraagden de grootste invloed hebben op de activiteiten en initiatieven van achtereenvolgens de coöperatieve zuivelfabriek, de coöperatieve aan- en verkoopvereniging en de boerenleenbank.

"De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw coöperatieve zuivelfabriek heeft: (keuze maken)

- de ledenvergadering;
- de raad van commissarissen;
- het bestuur;
- enkele bestuursleden;
- de directeur;
- de Gelders-Overijsselse Zuivelbond" (No. 45).

Van de 56 bestuursleden en 90 niet-bestuursleden die hierover hun mening hebben gegeven zijn respectievelijk 55% en 61% van oordeel dat de directeur de grootste invloed uitoefent (zie tabel 30, blz.71).

Vrijwel evenveel respondenten van beide categorieën kennen de grootste invloed toe aan het bestuur of aan enkele leden hiervan, als aan de Gelders-Overijsselse Zuivelbond (al dan niet in combinatie met een der reeds genoemde instellingen). Degenen, die laatstgenoemd "hoger gezag" mede invloed toekennen, vormen echter een bescheiden minderheid.

"De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw coöperatieve landbouwvereniging heeft: (keuze maken)

- de ledenvergadering;
- de raad van commissarissen;
- het bestuur;
- enkele bestuursleden;
- de directeur;
- het Cebeco (No. 46).

Tabel 30. Mening met betrekking tot de instelling die de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van de coöperatieve zuivelfabriek heeft

Deelgroep	Totaalaant. geënquête- teerden dat hierover zijn mening heeft gegeven	Percentage geënquêteerden dat van mening is dat			
		de di- recteur	het bestuur of enkele bestuurs- leden	het bestuur of enkele bestuurs- leden + de directeur	de G.O.Z. + combinatie ervan met een of meer v.d.genoeemde instellingen
de grootste invloed op de activiteiten en initia- tieven van zijn coöp.zuivelfabr. heeft/hebben					
<b>Bestuursleden</b>					
< 8 ha	9	67	11	-	11
8 - 15 ha	30	53	20	10	17
≥ 15 ha	17	53	18	24	6
< 45 jaar	14	71	7	-	14
≥ 45 jaar	42	50	21	17	12
Met dagonderwijs	16	56	19	6	19
Zonder dagonderwijs	40	55	18	15	10
Totaal	56	55	18	12	12
<b>Niet- bestuursleden</b>					
< 8 ha	44	64	14	9	7
8 - 15 ha	39	62	10	18	8
≥ 15 ha	7	43	14	14	14
< 45 jaar	22	55	9	18	9
≥ 45 jaar	68	63	13	12	7
Met dagonderwijs	18	61	17	22	-
Zonder dagonderwijs	72	61	11	11	10
Totaal	90	61	12	13	8

Van de 47 bestuursleden en 69 niet-bestuursleden die hierover hun mening gaven, is respectievelijk 45% en 49% van oordeel dat de grootste invloed bij de directeur berust; iets meer respondenten kennen de grootste invloed toe aan het "hogere gezag" (i.c. het Cebecco) dan bij de voorgaande vraag (respectievelijk 21% en 17%). Voorts noemen bij de bestuursleden de boeren jonger dan 45 jaar de directeur relatief vaker dan de oudere boeren (zie bijlage 22).

Tenslotte werd een soortgelijke vraag gesteld met betrekking tot de agrarische kredietinstellingen (No. 47):

"De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw boerenleenbank heeft: (keuze maken)

- de ledenvergadering;
- de raad van toezicht;
- het bestuur;
- enkele bestuursleden;
- de directeur;
- de Centrale Bank (Utrecht of Eindhoven)".

Hier kennen de bestuursleden van wie er 50 een mening hebben uitgesproken, primair "het hogere gezag" invloed toe; de Centrale Bank (al dan niet in samenspel met bestuur en/of kassier) krijgt 44% van de stemmen, de kassier slechts 22%. Bij de 54 niet-bestuursleden is de situatie juist andersom en minder uitgesproken (kassier: 35%); Centrale Bank 30%); bij de boeren jonger dan 45 jaar en de boeren met dagonderwijs onder hen komt de mening over de invloed van kassier en Centrale Bank evenwel overeen met die van de bestuursleden (zie bijlage 23).

Bij vergelijking van de laatste drie vragen komt duidelijk naar voren dat de bestuursleden de neiging hebben de directeuren minder en het hogere gezag meer invloed toe te kennen dan de niet-bestuursleden. Daarnaast valt het op dat aan "het bestuur of enkele bestuursleden" steeds door de bestuursleden een iets grotere invloed wordt toegekend dan door de niet-bestuursleden.

Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat bestuursleden over meer "inside information" beschikken met betrekking tot de werkelijke invloeden op de besluitvorming. Dit zou dan met name betrekking kunnen hebben op "het hogere gezag".

## Samenvatting en slotbeschouwing

### § 1. De probleemstelling en de opzet van het onderzoek

In een tijd van snelle en ingrijpende veranderingen in de landbouw en in de plattelandssamenleving bestaat er behoefte aan informatie over de wijze van functioneren van de leiding in het plattelandsmilieü. Dit onderwerp omvat echter een omvangrijk en ingewikkeld geheel van verschijnselen en ontwikkelingen. Beperking blijkt dan ook geboden in het bijzonder bij een onderzoek, dat een verkennend karakter heeft. Er werd derhalve, als eerste beperking, alleen aandacht besteed aan de leiding in het agrarische milieu. De tweede beperking werd uitsluitend de formele leiding in het onderzoek betrokken. Aan invloedrijke personen, die geen bestuursfunctie vervullen of die los van een bepaalde bestuursfunctie op andere wijze informeel leiding geven in de agrarische samenleving werd, als zodanig geen aandacht besteed.

Na deze beperkingen kan de probleemstelling als volgt luiden:

het verkrijgen van informatie over een aantal aspecten van de formele leiding in de agrarische samenleving, in het bijzonder ten aanzien van de samenhang met de veranderingen in de landbouw en in de plattelandssamenleving.

Deze nog steeds ruime probleemstelling diende rekening houdend met de toegankelijkheid voor onderzoek en met de beschikbare onderzoekcapaciteit, scherper te worden afgebakend en nader te worden geconcretiseerd.

In overleg met de opdrachtgever, die Provinciale Landbouwkundige Dienst in Gelderland en met de door deze dienst ingestelde begeleidingscommissie, werd besloten het onderzoek te richten op de volgende vraagpunten.

1. Welke zijn de kenmerken van de boeren, die een of meer bestuursfuncties vervullen in agrarische organisaties, vergeleken met die van de niet-bestuursleden?
2. In welke mate nemen bestuursleden en niet-bestuursleden deel aan het agrarische verenigingsleven?
3. In hoeverre zien en verwachten bestuursleden en niet-bestuursleden veranderingen en welke mening hebben zij over deze veranderingen?
4. Hoe denken bestuursleden en niet-bestuursleden over de problemen, die uit deze veranderingen voortvloeien?
5. Hoe denken bestuursleden en niet-bestuursleden over een aantal met name genoemde actuele kwesties en wat is hun mening over de activiteiten, die de bestuursleden met betrekking tot enkele van deze problemen ontplooiën?
6. In hoeverre zijn bestuursleden en niet-bestuursleden bekend met de naam en de persoon van de bestuursleden van de diverse agrarische instellingen en organisaties?

7. Welke kenmerken en eigenschappen zijn naar de mening van de bestuursleden en niet-bestuursleden vooral vereist voor het vervullen van agrarische bestuursfuncties?
8. Welke zijn volgens de bestuursleden en niet-bestuursleden de belangrijkste agrarische instellingen en verenigingen?
9. In hoeverre zijn de bestuursleden en niet-bestuursleden op de hoogte van de besluiten, genomen door agrarische organen en wat is hun mening over deze besluiten?
10. Welke invloed kennen bestuursleden en niet-bestuursleden toe aan het bestuur, aan de benoemde functionarissen en aan overkoepelende instanties?

Vanwege het verkennende karakter werd besloten het onderzoek in één gemeente uit te voeren, nl. in de gemeente Vorden. Het aantal respondenten bedroeg 154, van wie 58 volgens een bepaalde procedure gekozen bestuursleden. De onderzoekresultaten werden op hun significantie getoetst met behulp van de chikwadraattoets.

## § 2. Enkele kenmerken van bestuursleden en niet-bestuursleden van agrarische organisaties, alsmede hun deelneming aan het plaatselijke verenigingsleven

### Enkele kenmerken van bestuursleden en niet-bestuursleden

De bestuursleden van agrarische verenigingen en instellingen hebben over het algemeen grotere bedrijven dan de boeren, die geen bestuursfuncties vervullen. Er is vrijwel geen verschil in leeftijd tussen beide categorieën; dit geldt eveneens voor wat het gevolgde onderwijs betreft.

Bij de bestuursleden is de beroepscontinuïteit waarschijnlijk groter. Er werken op hun bedrijven naar verhouding meer (schoon)zoons dan op de bedrijven van niet-bestuursleden. Dit is overigens niet zo vreemd, als men bedenkt, dat de bestuursleden over het algemeen grotere bedrijven hebben. Op de bedrijven van 15 ha en groter werken echter bij de bestuursleden duidelijk meer (schoon)zoons mee dan op de overeenkomstige bedrijven van de niet-bestuursleden. Verder hadden er van de kinderen van de bestuursleden relatief meer agrarisch c.q. niet-agrarisch dagonderwijs gevolgd dan van de niet-bestuursleden. Ten aanzien van het onderwijs van de echtgenotes bleek slechts een gering verschil te bestaan.

### Enkele aspecten van het agrarische verenigingsleven

De boeren in Vorden zijn over het algemeen lid van veel agrarische verenigingen, de bestuursleden zijn, zoals te verwachten was, lid van meer verenigingen dan de niet-bestuursleden. Ten aanzien van beide groepen zijn de boeren met agrarisch dagonderwijs en vooral de boeren met een bedrijf van 15 ha en groter, lid van meer organisaties dan respectievelijk de boeren zonder agrarisch dagonderwijs en de boeren met een bedrijf kleiner dan 15 ha.



Cumulatie van functies komt vrij veel voor, het sterkst onder de boeren met een bedrijf van 15 ha of meer en onder de boeren met dagonderwijs. Verder vervullen de boeren meer agrarische bestuursfuncties naarmate zij ouder zijn.

Ruim 40% van de bestuursleden vervult een functie in een dagelijks bestuur. Ook hier is sprake van een functiecumulatie, welke eveneens met sterkst is bij de boeren met agrarisch dagonderwijs, bij de oudere boeren en bij de boeren met een bedrijf dat groter is dan 15 ha.

Twee agrarische verenigingen verdienen bijzondere aandacht, nl. de reeds langer bestaande coöperatieve aan- en verkoopvereniging en de meer recente vereniging voor bedrijfsverzorging.

Van de bestuursleden is 83% en van de niet-bestuursleden 76% lid van een aan- en verkoopvereniging. De niet-leden van deze vereniging treft men vooral aan onder de oudere boeren - onder de niet-bestuursleden relatief meer dan onder de bestuursleden - en onder boeren zonder agrarisch dagonderwijs. Het aantal boeren, dat gebruik maakt van de diensten van de coöperatie is hoger dan het aantal dat lid is; ook een aantal niet-leden blijkt zakelijke relaties met deze coöperatieve vereniging te onderhouden. Over het geheel genomen betreft 70 à 80% van de bestuursleden alsook van de niet-bestuursleden alle kunstmest, zaaizaad en pootgoed en bestrijdingsmiddelen van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging; dit geldt ten aanzien van de bestuursleden eveneens voor alle veevoerders en brandstoffen; bij de niet-bestuursleden ligt het percentage hiervoor evenwel lager (respectievelijk 58 en 45%).

Van de bestuursleden was 53% lid van de bedrijfsverzorgingsdienst en van de niet-bestuursleden 25%. De geringere deelneming hangt ten dele samen met de omstandigheid, dat niet alle boeren evenveel behoefte hebben aan de hulp van de bedrijfsverzorgingsdienst. Het is echter wel opmerkelijk, dat onder de bestuursleden, met dooreengenenomen meer meewerkende zoons, meer leden van de bedrijfsverzorgingsdienst werden aangetroffen dan onder de niet-bestuursleden. Dit kan samenhangen met de omstandigheid, dat de bestuursleden die bij de opzet van deze dienst betrokken waren, meenden lid te moeten worden, ook al hadden zij er zelf niet zo'n grote behoefte aan.

Het bezoek aan vergaderingen loopt tussen bestuursleden en niet-bestuursleden nogal uiteen: gemiddeld respectievelijk meer dan drie en nog niet één; het vergaderseizoen was echter ten tijde van de enquête (begin februari) nog niet afgelopen. Het verschil tussen bestuursleden en niet-bestuursleden wordt minder groot, wanneer de vergaderingen van de verenigingen, waarin de boeren uit de groep bestuursleden een bestuursfunctie vervullen, buiten beschouwing worden gelaten, nl. respectievelijk 1,8 en 0,9. Van de niet-bestuursleden hebben degenen, die jonger zijn dan 45 jaar vrijwel evenveel vergaderingen van verenigingen, waarvan zij lid zijn, bezocht als de bestuursleden.

De deelneming aan het agrarische verenigingsleven blijkt bij de categorie boeren die een of meer bestuursfuncties vervullen dus - uiteraard - hoger te liggen dan bij de boeren die geen bestuursfuncties hebben.

## Functionies in het niet-agrarische verenigingsleven

Niet veel minder dan de helft van de bestuursleden heeft tevens een of meer bestuursfuncties op niet-agrarisch terrein. Ook hier is weer sprake van functiecumulatie in die zin, dat een groter aantal agrarische bestuursfuncties samenvalt met een of met meerdere functies bij niet-agrarische verenigingen (b.v. kerk- en schoolbestuur, gemeenteraad). Onder de niet-bestuursleden vervult een op de zes personen een of meer niet-agrarische bestuursfuncties.

## § 3. Veranderingen, problemen en actuele kwesties

### Meningen over veranderingen

Zoals we reeds zagen, bestaan er enkele verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden. De vraag is nu of er eveneens verschillen kunnen worden geconstateerd in hun houding tegenover de veranderingen in de landbouw en in de samenleving en tegenover de problemen en actuele kwesties welke daarmee samenhangen.

Uit het onderzoek bleek, dat de boerenbevolking de optredende veranderingen in meerdere of mindere mate onderkent. Vrijwel alle geënquêteerde bestuursleden hebben evenals de niet-bestuursleden een of meer veranderingen genoemd. Beide groepen hebben vrijwel evenveel veranderingen vermeld. Vooral technische veranderingen worden naar voren gebracht, zoals de sterke toeneming van de mechanisatie, de verharding van de landwegen en de aanleg van elektriciteit en waterleiding. Verder worden vermeld de afvloeiing uit de landbouw, de vermindering van het aantal bedrijven en de verhoging van de levensstandaard (meer luxe, autobezit, etc.).

De technische veranderingen worden vrijwel unaniem als gunstig beoordeeld door bestuursleden en niet-bestuursleden, die deze hebben genoemd. De vermindering van het aantal bedrijven wordt echter door een aantal respondenten als minder gunstig bestempeld.

Met betrekking tot de toekomstige veranderingen wijzen 74% van de bestuursleden en 59% van de niet-bestuursleden op een daling van het aantal landbouwbedrijven in de komende 20 jaar; van hen vinden respectievelijk 45% en 58% dit ongunstig. Van de niet-bestuursleden die ouder zijn dan 45 jaar oordeelt een hoger percentage ongunstig over de afnemende van het aantal bedrijven dan van de niet-bestuursleden jonger dan 45 jaar. Bij de bestuursleden is er vrijwel geen verschil tussen jongere en oudere. Als toekomstige veranderingen worden verder nog vrij vaak genoemd de specialisatie, de mechanisatie en de ruilverkaveling.

Wanneer de respondenten, aan de hand van een aantal uitspraken, naar hun mening wordt gevraagd over feitelijke en mogelijke veranderingen in hun omgeving, dan is er waarschijnlijk geen wezenlijk verschil in de mening van bestuursleden en niet-bestuursleden. Wel staan relatief meer bestuursleden dan niet-bestuursleden afwijzend tegenover de uitspraken over het niet voldoende aan bod komen van jongeren in de besturen van agrarische organisaties, over de behoefte aan meer georgani-

saties, over de behoefte aan meer georganiseerde hulp voor alleenwonende bejaarden en over de wenselijkheid van meer samenwerking tussen het dorp en de rest van de gemeente. Deze uitspraken suggereren, dat er iets moet veranderen. De bestuursleden zouden deze hebben kunnen ervaren als verborgen kritiek op hun beleid waardoor deze uitspraken bij hen meer weerstand oproepen dan bij de niet-bestuursleden. Het is derhalve mogelijk, dat er in dit opzicht in feite minder verschil bestaat tussen beide categorieën boeren dan uit hun reacties blijkt. Het kan echter ook zijn, dat de bestuursleden op reële gronden meer tegen zijn, bijvoorbeeld omdat zij beter geïnformeerd zijn.

Zowel de bestuursleden als de niet-bestuursleden zijn het eens over de wenselijkheid dat door de agrarische raadsleden de industrialisatie in Vorden wordt gestimuleerd, dat een onderlinge ziektekostenverzekering voor de boerenstand tot stand komt en dat in de gemeente het aantal verenigingen met een gelijk doel wordt verminderd.

Ten aanzien van de behoefte aan een dorpshuis lopen de meningen van beide categorieën eveneens niet veel uiteen, zij het dat deze wat meer verdeeld zijn dan ten aanzien van de vorige drie.

Voorts worden uitspraken over het niet blijven wonen van oudere boeren in het buitengebied en over tradities en gewoonten welke zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen, door bestuursleden en niet-bestuursleden grotendeels afgewezen.

Wanneer men ten aanzien van zowel de bestuursleden als de niet-bestuursleden let op de meningen van jongere en oudere boeren, dan blijken deze meningen betreffende de in de uitspraken gesuggereerde veranderingen en ontwikkelingen over het algemeen niet zoveel uiteen te lopen. De uitspraak omtrent de behoefte aan meer georganiseerde hulp aan alleenwonende bejaarden en de noodzaak tot meer samenwerking tussen het dorp en de rest van de gemeente, wordt bij beide categorieën door relatief meer jongere dan oudere boeren onderschreven, terwijl van de uitspraak omtrent de bouw van een dorpshuis juist het omgekeerde gezegd kan worden.

De onderling samenhangende uitspraken over de noodzaak van meer hulp aan alleenwonende bejaarden, de wenselijkheid van het niet in het buitengebied blijven wonen van bejaarde boeren en over het zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen van tradities en gewoonten, hebben te maken met de in de Achterhoek nog sterk levende institutie van de familiale "ouderverzorging". Daar waar de uitspraken duidelijk in strijd zijn met deze instelling, verwierven zij over het algemeen - vooral bij de oudere boeren - betrekkelijk weinig instemming. Dat het proces van de gezins-individualisering echter enigszins op gang is gekomen, moge blijken uit de wat grotere adhesie in de kring van de jongere boeren - zowel onder de bestuursleden als de niet-bestuursleden - voor de hier genoemde uitspraken.

De aard van en de meningen over bestaande problemen

Gevraagd naar het belangrijkste probleem van de boeren in de gemeente Vorden heeft 50% van de bestuursleden en 46% van de niet-bestuurs-

leden geantwoord, dat zij geen belangrijke problemen zagen. Van beide categorieën zijn de boeren jonger dan 45 jaar (respectievelijk 67% en 53%) echter wat meer probleembewust dan de oudere boeren (respectievelijk 42% en 42%).

Het niet-noemen van problemen door ongeveer de helft van de respondenten behoeft nog niet te betekenen, dat zij geen problemen hebben. Men is zich de problemen wellicht niet direct bewust of men kan ze niet formuleren.

De genoemde problemen liggen primair in de sfeer van de cultuur-technische produktieomstandigheden, welke meer door niet-bestuursleden dan door bestuursleden zijn genoemd. Op de tweede plaats werden problemen genoemd, welke samenhangen met de financiering; het waren vooral de bestuursleden, die hier problemen zagen. Als derde groep kwamen moeilijkheden met betrekking tot de bedrijfsvoering, zoals de arbeidsvoorziening, de samenwerking, het eenmansbedrijf en de mechanisatie, waarbij relatief meer bestuursleden dan niet-bestuursleden deze problemen noemen.

Het valt verder op, dat de meeste door de jonge boeren vermelde problemen van sociaal-economische aard zijn en betrekking hebben op structurele ontwikkelingen in de landbouw, de verborgen werkloosheid, de te geringe arbeidsproduktiviteit, het afremmen van de agrarische ontwikkeling door het grootgrondbezit, de onvoldoende beloning voor lang en hard werken, e.a.

Ten aanzien van een aantal concrete problemen is gevraagd of de respondentenvoorlichting al dan niet belangrijk vonden. Zoals gezegd behoeft het niet noemen van problemen immers nog niet in te houden dat er geen problemen zijn.

Op alle onderwerpen blijkt positief te zijn gereageerd. Uit een nadere analyse komen evenwel verschillen in de mate van waardering voor de genoemde onderwerpen en in de waardering door de onderscheiden groepen naar voren.

Relatief meer bestuursleden dan niet-bestuursleden achten voor alle genoemde onderwerpen voorlichting belangrijk. Een zelfde verschil vindt men, zowel bij de bestuursleden als bij de niet-bestuursleden, tussen de jongere en de oudere boeren.

Voorlichting over loon voor thuismeewerkende kinderen, vererving en school- en beroepskeuze voor jongens wordt door alle groepen zeer belangrijk geacht.

Het onderwerp samenwerkingsnormen staat over het algemeen ook hoog genoteerd. Spreken in het openbaar, kadervorming en introuwen bij ouders nemen, wat de betekenis van voorlichting hierover betreft, een middenpositie in. Spreken in het openbaar, dat een wat hogere waardering krijgt dan de beide andere onderwerpen, staat bij de bestuursleden hoger gewaardeerd dan bij de niet-bestuursleden. Kadervorming ondervindt bij de ouderen wat meer waardering dan bij de jongeren, waar het overigens hoog genoteerd staat in vergelijking met de meeste onderwerpen bij de andere groepen.

Minder belangstelling bestaat er over het algemeen voor "sanering van de bedrijfsgroottestructuur" en "specialisatie van de bedrijven".

Wel is het zo, dat beide onderwerpen bij de jongere bestuursleden hoog genoteerd staan en laag bij de oudere bestuursleden. Bij de niet-bestuursleden waarderen de ouderen deze onderwerpen hoger dan de jongeren. In het algemeen is het belang dat aan deze onderwerpen wordt toegekend bij oudere bestuursleden en bij alle niet-bestuursleden van dezelfde orde van grootte. Alleen de jongere bestuursleden hebben een opvallend hoge waardering voor deze onderwerpen.

"Landbouw en recreatie" en "industrialisatie" staan bij alle groepen het minst in de belangstelling, al acht nog ten minste 50% van de bestuursleden en van de jongere niet-bestuursleden voorlichting over deze onderwerpen belangrijk of zeer belangrijk.

Uit de resultaten van dit deel van het onderzoek mag worden geconcludeerd, dat er ten aanzien van "vererving", "school- en beroepskeuze voor jongens" en "loon voor thuismeewerkende kinderen" problemen bestaan. Geheel probleemloos is men ook niet ten aanzien van "samenwerkingsnormen in de landbouw", "specialisatie", "sanering van de bedrijfs-grootte", "kadervorming", "inkomen van kinderen bij ouders" en ook de nog niet genoemde "school- en beroepskeuze voor meisjes".

#### De meningen over enkele actuele kwesties

Een derde middel om een indruk te krijgen van de houding van de bestuursleden en niet-bestuursleden tegenover veranderingen is het peilen van hun mening over enkele actuele kwesties. Er is daarom gevraagd naar de mening over de activiteiten van waterschappen, de voor- en nadelen van de ruilverkaveling (Warnsveld), de bedrijfsvergroting in het kader van de ruilverkaveling, de financiering van de vereniging voor bedrijfsverzorging, de uitbreiding van de produktie op contract en tenslotte over de samenwerking en samenvoeging van coöperaties.

Over het algemeen zijn de verschillen in zienswijze tussen bestuursleden en niet-bestuursleden niet groot; de meningen gaan meestal in dezelfde richting, waarbij de bestuursleden zich doorgaans wat duidelijker hebben uitgesproken.

Verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden treden op bij de mening over de activiteiten van de waterschappen in het gebied van het waterschap "De Berkel", waarbij er onder de bestuursleden wat minder ontevreden zijn dan onder de niet-bestuursleden. Bij het waterschap "De Baakse Beek" zijn de bestuursleden iets kritischer. Hier is de tevredenheid over de waterafvoer en over de activiteiten van het waterschap duidelijk minder groot.

Met betrekking tot de ruilverkaveling noemen de bestuursleden iets meer verbeteringen dan de niet-bestuursleden. In de aard van de genoemde verbeteringen (betere wegen, ontsluiting en grondwaterbeheersing; grond dicht bij het bedrijf en grotere percelen) en in de mening over het in aanmerking komen voor bedrijfsvergroting zijn tussen beide categorieën geen verschilpunten geconstateerd. De bestuursleden zien iets minder nadelen met betrekking tot de ruilverkaveling dan de niet-bestuursleden. Overigens is de kostenfactor het enige belangrijke bezwaar, dat naar voren wordt gebracht.

Vrij veel respondenten zeiden niet te weten, hoe de financiering van de bedrijfsverzorgingsdienst was geregeld (bestuursleden 36%, niet-bestuursleden 70%). Dit verschil is voornamelijk een gevolg van het verschil in het ledenpercentage van beide groepen. In feite weten slechts 15 respondenten, onder wie 11 bestuursleden, hoe de vork precies in de steel zit. 43% van de bestuursleden en 34% van de niet-bestuursleden die de vraag beantwoordden hebben de subsidie niet vermeld. Het is echter mogelijk, dat een aantal van hen de subsidie niet tot de financiering heeft gerekend.

Wat de houding ten opzichte van de uitbreiding van de contractproductie betreft moet worden bedacht, dat dit verschijnsel ten tijde van de enquête (februari 1966) nog vrij weinig voorkwam in Vorden. Bovendien is het mogelijk dat de respondenten vooral een bepaalde vorm van contractproductie voor ogen hadden, namelijk het z.g. loonmesten. Hierop wijzen de door de respondenten genoemde argumenten tegen de uitbreiding. Van degenen, die hun mening gaven zou 61% van de bestuursleden en 74% van de niet-bestuursleden uitbreiding van de contractproductie betreuren, terwijl respectievelijk 21% en 13% zich uitspraken voor uitbreiding, de overigen laat een dergelijke ontwikkeling onverschillig. Bestuursleden staan er iets minder afwijzend tegenover dan niet-bestuursleden. De boeren jonger dan 45 jaar en degenen, die agrarisch dagonderwijs hebben gevolgd (bestuursleden en niet-bestuursleden) staan positiever - hoewel nergens een meerderheid vormend - ten opzichte van een uitbreiding der contractproductie dan de oudere boeren en de boeren zonder agrarisch dagonderwijs. Dit geldt ook voor de boeren met grotere bedrijven onder de bestuursleden.

Op de vraag of de landbouwcoöperatie contracten met de boeren zou moeten afsluiten geven 53% van de bestuursleden en 44% van de niet-bestuursleden een bevestigend antwoord; onder hen zijn het vooral de jongere boeren en in enigszins mindere mate ook de boeren met grote bedrijven. Ruim de helft van de leden van de coöperatie (zowel bestuursleden als niet-bestuursleden) is van mening, dat de coöperatieve vereniging contracten dient af te sluiten.

Van de bestuursleden vindt 72% en van de niet-bestuursleden 60% samenwerking tussen coöperatieve zuivelfabrieken in het belang van de boeren en respectievelijk 19% en 22% niet. Onder de jongere boeren bij beide categorieën en in mindere mate tevens onder degenen met agrarisch dagonderwijs en met grotere bedrijven, komen relatief veel voorstanders van samenwerking voor.

Onder de bezwaren neemt het niet meer kunnen overzien van de situatie in combinatie met een zekere beduchtheid voor de afstand leidingleden de belangrijkste plaats in.

Wat de samenvoeging van zuivelcoöperaties betreft zijn er onder de bestuursleden wat meer voorstanders (48% vindt dit wel en 39% niet in het belang van de boeren) en onder de niet-bestuursleden wat meer tegenstanders (respectievelijk 39% wel en 49% niet in het belang van de boeren). Van de bestuursleden met agrarisch dagonderwijs zijn er relatief veel (59%) voor samenvoeging; van de niet-bestuursleden zijn er bij

de jongere en die met dagonderwijs relatief veel voorstanders, bij de oudere boeren en degenen zonder dagonderwijs zijn er naar verhouding veel tegen samenvoeging van coöperatieve zuivelverenigingen.

Over het algemeen krijgt men de indruk, dat de verschillen in zienswijze tussen bestuursleden en niet-bestuursleden of tussen complementaire deelgroepen binnen deze categorieën niet groot zijn. Bij de bestuursleden is de mening echter duidelijker, meer uitgesproken. Zij hebben ook minder vaak geen mening dan de niet-bestuursleden. Ten aanzien van de laatste drie besproken actuele kwesties, hebben de bestuursleden minder bezwaren tegen veranderingen dan de niet-bestuursleden. De geconstateerde verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden doen zich eveneens voor tussen jongere boeren en boeren met grote bedrijven enerzijds en oudere boeren en boeren met kleine bedrijven anderzijds.

Met enige voorzichtigheid zou wellicht gesteld kunnen worden, dat de bestuursleden iets progressiever of wel iets minder behoudend zijn dan de niet-bestuursleden. De bestuursleden bevinden zich wat hun mening omtrent de besproken actuele kwesties betreft, in het gezelschap van de jongere en grotere boeren; zij zien meer voordelen en minder nadelen in de ruilverkaveling; zij staan minder afwijzend tegenover de contract-productie en meer positief tegenover samenwerking en samenvoeging van zuivelfabrieken dan niet-bestuursleden.

#### § 4. Enkele aspecten van bestuursleden, de agrarische verenigingen en de besluitvorming

Op de vraag of men namen kon noemen van personen, die naar de mening van de respondent een belangrijke rol in het agrarische verenigingsleven spelen, noemde 95% van de bestuursleden en 84% van de niet-bestuursleden een tot drie namen, gemiddeld respectievelijk 2,5 en 1,9. Van beide categorieën noemden boeren jonger dan 45 jaar en boeren met een bedrijf groter dan 15 ha meer namen dan de oudere boeren en de boeren met een klein bedrijf.

Van de 47 vermelde namen werden er drie zeer dikwijls genoemd (87, 66 en 52 maal). Deze personen vervulden inderdaad belangrijke agrarische bestuursfuncties; verder werden drie bestuursleden elk meer dan tienmaal genoemd. De meesten van deze 47 personen zijn gekozen en slechts enkelen benoemd. De leiding in het boerenmilieu wordt in Vorden als een zaak van de boeren gezien. De informele leiding heeft daar waarschijnlijk weinig te betekenen binnen de agrarische organisaties.

Van de leden-respondenten van de zuivelfabriek waren van de boeren, die in het agrarische verenigingsleven een bestuursfunctie bekleden 60% en van de boeren zonder een dergelijke functie 28% op de hoogte van de namen van de helft of meer van de bestuursleden van hun fabriek. Per lid van beide groepen werden gemiddeld respectievelijk 3,0 en 1,8 namen vermeld. De voorzitter is logischerwijs veruit het bekendste bestuurslid. In beide categorieën zijn de boeren met een bedrijf van 15 ha

of groter beter op de hoogte van de namen van bestuursleden dan degenen met een kleiner bedrijf.

Van de niet-bestuursleden kon een op de vijf leden-respondenten geen enkele naam van een bestuurslid van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging noemen. Een derde van de bestuursleden en een vijfde van de niet-bestuursleden kenden meer dan de helft van de namen der bestuursleden. Gemiddeld noemden de bestuursleden 2,3 en de niet-bestuursleden 1,5 namen. Ook hier is de voorzitter weer de meest bekende. Gebleken is, dat de bestuursleden van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging minder bekend zijn dan die van de zuivelfabriek.

Ten aanzien van de boerenleenbank kenden bestuursleden en niet-bestuursleden gemiddeld (respectievelijk 2,4 en 1,2) nagenoeg evenveel namen als ten aanzien van de aan- en verkoopcoöperatie. De jongere boeren zijn, waarschijnlijk vanwege de grotere actualiteit van het investeringsprobleem, iets beter op de hoogte van de samenstelling van het bestuur dan de oudere boeren.

In het gebied van het waterschap "De Berkel" was 47% van de bestuursleden en 42% van de niet-bestuursleden van de ingelanden-respondenten op de hoogte van het feit, dat er geen Vordenaren in het bestuur zitting hebben. Van de bestuursleden zijn degenen met dagonderwijs beter geïnformeerd dan hun collega's zonder dit onderwijs.

Voor zover de geënquêteerden behoren tot het waterschap "De Baakse Beek" was van de bestuursleden 16% en van de niet-bestuursleden 7% bekend met de namen van beide Vordenaren, die in het waterschapsbestuur zitting hadden, terwijl respectievelijk 44% en 27% een naam noemden. De bestuursleden zijn nog het best geïnformeerd, hoewel twee vijfde geen enkele (juiste) naam weet te vermelden; van de niet-bestuursleden was dit twee derde.

**Kenmerken en kwaliteiten, die de bestuursleden dienen te bezitten**

Op de vraag of men als voorzitter van agrarische verenigingen de voorkeur gaf aan een geboren en getogen Vordenaar of aan iemand van elders, sprak van de bestuursleden 43% en van de niet-bestuursleden 37% zich uit voor iemand, die altijd in Vorden heeft gewoond. Onder de bestuursleden zijn het de boeren met kleinere bedrijven en degenen zonder agrarisch dagonderwijs, onder de niet-bestuursleden de boeren met grotere bedrijven, de jongere boeren en degenen met dagonderwijs die hiervoor in meerderheid geporteerd zijn. Ruim de helft van de bestuursleden en niet-bestuursleden (respectievelijk 52% en 57%) spreekt geen voorkeur uit: bij de bestuursleden de grotere boeren en bij de niet-bestuursleden de oudere boeren en de boeren zonder dagonderwijs naar verhouding wat meer.

Vier vijfde van de bestuursleden (80%) en twee derde van de niet-bestuursleden (66%) heeft geen voorkeur voor iemand met een kleiner of groter bedrijf. Van beide categorieën prefereren de overigen een boer met een klein bedrijf als voorzitter (bestuursleden 17%, niet-bestuursleden 30%). Ruim 70% van de bestuursleden en 50% van de niet-bestuurs-



leden geeft de voorkeur aan een jonge voorzitter. Het aantal boeren, dat geen voorkeur uitspreekt, is aanzienlijk geringer dan bij beide voorafgaande vragen (respectievelijk 11% en 12%).

Met betrekking tot de persoonlijke kenmerken en eigenschappen van de bestuursleden wordt de meeste waarde toegekend aan organisatorische bekwaamheden (bestuursleden 60%, niet-bestuursleden 59%) en direct daarna aan betrouwbaarheid en respectabiliteit in het persoonlijke leven (respectievelijk 59% en 51%). De bekwaamheid als boer staat verder ook vrij hoog genoteerd (respectievelijk 45% en 48%).

Wanneer evenwel wordt nagegaan, welke criteria op de eerste plaats worden genoemd, dan blijken het betrouwbaar- en respectabel-zijn op de eerste plaats te komen en de organisatorische bekwaamheden op de tweede. Ook hier zijn geen opvallende verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden geconstateerd.

Wanneer gevraagd wordt naar andere niet door de onderzoeker naar voren gebrachte eigenschappen, dan komt er nauwelijks wijziging in de eerstgenoemde rangorde, hoewel de diverse criteria dichter bij elkaar komen te liggen.

De boeren zijn in overgrote meerderheid - zowel bestuursleden als niet-bestuursleden - van mening, dat aan de boeren in de gemeenteraad andere eisen dienen te worden gesteld dan aan bestuursleden van agrarische verenigingen.

De betekenis van de agrarische organisaties voor de boerenbevolking in Vorden

De coöperatieve aan- en verkoopvereniging en de coöperatieve zuivel-fabriek worden door de bestuursleden en door de niet-bestuursleden van het meeste belang geacht voor de agrarische bevolking in de gemeente Vorden. Vrij direct hierop volgen de standsorganisaties. Ook de k.i.-vereniging en de boerenleenbank worden nog betrekkelijk veel genoemd. Dit geldt, zij het in mindere mate, tevens voor de werktuigencoöperatie, de bedrijfsverzorgingsdienst en de veeafzetcoöperatie (G.O.S.). Door de niet-bestuursleden worden de standsorganisaties, de boerenleenbanken, de veeafzet-coöperaties en de bedrijfsverzorgingsdienst minder belangrijk geacht dan door de bestuursleden.

Ten aanzien van de standsorganisaties afzonderlijk kan nog worden opgemerkt, dat twee derde van de bestuursleden en twee vijfde van de niet-bestuursleden deze organisaties "zeer nuttig" of "onmisbaar" achten; onder de bestuursleden zijn dit vooral de boeren met een groter bedrijf, de jongeren en degenen met agrarisch dagonderwijs, bij de niet-bestuursleden vooral de jongere boeren.

Enkele aspecten van de besluitvorming in agrarische organisaties

Bijna de helft van de bestuursleden (47%) en drie vierde van de niet-bestuursleden (77%) vermelden geen belangrijke besluiten, wanneer daarnaar gevraagd wordt. Van de zijde van de respondenten is weinig kritiek op genoemde besluiten.

Van de 56 bestuursleden en 90 niet-bestuursleden, die hun mening ga-

ven zijn respectievelijk 55% en 61% van oordeel, dat de directeur van de coöperatieve zuivelfabriek de grootste invloed heeft op de activiteiten en initiatieven van deze fabriek. Vrijwel evenveel respondenten van beide categorieën kennen de grootste invloed toe aan het bestuur of aan enkele bestuursleden (respectievelijk 18% en 12%), alsmede aan de Gelders-Overijsselse Zuivelbond, al dan niet in combinatie met de reeds genoemde instellingen (respectievelijk 12% en 8%).

Van de 47 bestuursleden en 69 niet-bestuursleden, die met betrekking tot de besluitvorming bij de coöperatieve aan- en verkoopvereniging hun mening gaven, zijn respectievelijk 45% en 49% van oordeel, dat de grootste invloed bij de directeur berust. Aan een hoger orgaan - Cebeco - wordt iets meer invloed toegekend dan aan de zuivelfabriek (respectievelijk 21% en 17%).

Bij de agrarische kredietinstellingen, waarover 50 bestuursleden en 54 niet-bestuursleden een mening hebben uitgesproken, vinden respectievelijk 44% en 30%, dat de grootste invloed bij de centrale berust, terwijl respectievelijk 22% en 35% aan de kassier de grootste invloed toeschrijven.

Ten aanzien van de drie hier besproken instellingen blijken de bestuursleden, vergeleken met de niet-bestuursleden, aan de directeur relatief wat minder en aan het overkoepelende orgaan relatief wat meer invloed toe te kennen en nagenoeg evenveel invloed aan het bestuur of aan enkele bestuursleden.

## § 5. Slotbeschouwing

In het voorgaande werd een antwoord gegeven op de in de inleiding vermelde vragen, waarin de probleemstelling werd uiteengelegd. De in de antwoorden vervatte informatie geeft verder nog aanleiding tot het maken van een aantal opmerkingen, met een enigszins hypothetisch karakter, die mogelijk aanknopingspunten kunnen bieden voor een nadere bezinning op de situatie bij de formele leiding in het agrarische milieu.

Uit het onderzoek kwamen enkele verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden naar voren. Zij hebben betrekking op de oppervlakte van hun bedrijven, het aantal meewerkende zoons en het voortgezette dagonderwijs van de kinderen. Met enige voorzichtigheid mag hieruit wellicht worden geconcludeerd, dat de bestuursleden een wat hogere sociaal-economische status bezitten en waarschijnlijk ook wat meer sociaal-culturele mogelijkheden. Verschil in gevolgd agrarisch dagonderwijs is er echter niet. Waarschijnlijk hangt dit samen met de omstandigheid, dat er vrijwel geen verschil in leeftijd was tussen de bestuursleden en de niet-bestuursleden. De bestuursleden zijn echter wel lid van meer agrarische verenigingen en zij bezoeken meer vergaderingen dan de niet-bestuursleden.

Op grond van deze verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden zou men kunnen verwachten dat er ook ten aanzien van het zien van veranderingen en in de mening over een aantal actuele kwesties verschillen zouden zijn. In feite blijken er in de meeste gevallen even-

wel geen of slechts betrekkelijk kleine verschillen te bestaan in het zien en verwachten van veranderingen. Hetzelfde geldt met betrekking tot de mening over een aantal actuele kwesties. In het kader van het algemene thema van het onderhavige onderzoek, nl. verandering en leiding in het agrarische milieu, is dit wel een belangrijke constatering.

Opmerkelijk is in dit verband ook, dat bij de betreffende vragen vooral technische veranderingen naar voren werden gebracht en dat de gesignaleerde problemen vooral betrekking hadden op de cultuurtechnische produktieomstandigheden. Dit zou erop kunnen wijzen, dat een aantal boeren in het onderzoekgebied nog onvoldoende op de hoogte is van de ingrijpende veranderingen, die zich in de landbouw voordoen.

Verder is gebleken dat van de onderwerpen waarover door de agrarisch-sociale voorlichting gesprekken zouden kunnen worden geëntameerd, die betreffende de structurele ontwikkelingen wat minder belangstelling hebben dan de andere, meer in de individuele en familiale sfeer liggende onderwerpen. Dit is overigens wel begrijpelijk en zegt niets ten nadele van de betreffende boeren. Bovendien vertonen sommige van de onderwerpen waarvoor wat meer belangstelling bestaat, een samenhang met de structurele veranderingen in de landbouw.

Een en ander wijst er mogelijk op dat nog betrekkelijk veel boeren de noodzaak van de structurele veranderingen niet inzien. Dit kan het gevolg zijn van een onvoldoend begrip voor deze ontwikkelingen, maar ook van een ongunstig oordeel over deze veranderingen. Dit alles zou kunnen leiden tot een te geringe bereidheid om deze wijzigingen en de hiermede samenhangende problemen onder ogen te zien. Een aanwijzing hiervoor is mogelijk het ongunstige oordeel van de meerderheid van de boeren over de vermindering van het aantal bedrijven.

Ofschoon dit onvoldoende begrip en de te geringe bereidheid wel te begrijpen zijn, komt uit dit alles toch wel naar voren, dat voorlichting over de structurele veranderingen nog steeds nuttig en noodzakelijk is. Gezien de betrekkelijk geringe verschillen tussen bestuursleden en niet-bestuursleden in het zien en verwachten van veranderingen en in de mening over actuele kwesties, lijkt het wenselijk deze voorlichting ook te verschaffen aan bestuursleden.

In de inleiding van het rapport werd de vraag gesteld, of het wenselijk zou zijn meer aandacht te besteden aan de kadervorming in het agrarische milieu. Gezien de resultaten van het onderzoek lijkt het toch wel wenselijk dat de daarvoor in aanmerking komende instanties de kadervorming in het agrarische milieu spoedig ter hand nemen. Bij deze kadervorming zouden onderwerpen, betrekking hebbend op de structurele veranderingen in de landbouw een belangrijke plaats moeten innemen. Ook "spreken in het openbaar", waarvoor vooral de jongere boeren interesse hebben, zou in het programma kunnen worden opgenomen.

Uiteraard zal de kadervorming vooral gericht moeten worden op de jongere boeren en op de toekomstige boeren. Het is dan ook een gunstige omstandigheid, dat jongere boeren meer het nut van voorlichting over agrarisch-structurele veranderingen inzien en positief staan tegenover deze veranderingen dan de oudere boeren. De jongere boeren noemen immers meer problemen van structurele aard dan de oudere boeren; zij

gaan o.a. in grotengetale akkoord met uitspraken waarin bepaalde veranderingen en activiteiten wenselijk worden geacht en velen van hen tonen zich voorstander van samenwerking en samenvoeging van zuivelfabrieken.

Uit de antwoorden op de vragen die betrekking hebben op veranderingen kon een globale indruk worden verkregen van de bereidheid om veranderingen te aanvaarden. Het bleek dat de jongere boeren meer veranderingsbereid zijn dan de oudere. Dit is niet zo verwonderlijk. Opmerkelijk is evenwel, dat de jongere boeren onder de niet-bestuursleden meer bereid schijnen te zijn veranderingen te accepteren dan in het algemeen bij de bestuursleden het geval is. Dit zou erop kunnen wijzen, dat de jongere boeren ten aanzien van het veranderingsproces in het agrarische milieu verder zijn gevorderd dan de boeren die op lokaal niveau aan dit proces leiding moeten geven of het moeten begeleiden.

In dit verband kan nog worden opgemerkt dat de boeren met agrarisch dagonderwijs en in het bijzonder degenen met middelbaar agrarisch onderwijs, meer veranderingsbereid lijken te zijn dan de bestuursleden over het algemeen. Tenslotte lijken de personen, die dikwijls worden genoemd en derhalve een belangrijke rol spelen in het agrarische verenigingsleven - de "invloedrijke" bestuursleden dus - meer veranderingsbereid dan de overige bestuursleden, maar minder dan de jongere bestuursleden en de bestuursleden met agrarisch dagonderwijs.

Naar aanleiding van deze verschillen in veranderingsbereidheid kan men zich afvragen of er misschien een samenhang bestaat tussen het niveau van de bedrijfsvoering en de veranderingsbereidheid. Een uitvoerig gesprek met de landbouwvoorlichter met een jarenlange ervaring op dit terrein leverde een, uiteraard globale indruk op van het niveau van de bedrijfsvoering en van het contact met de voorlichtingsdienst bij de onderscheidengroepen. Volgens de aldus verkregen gegevens hebben de bestuursleden meer contact met de landbouwvoorlichtingsdienst dan de niet-bestuursleden en ligt het niveau van de bedrijfsvoering op de bedrijven van de bestuursleden wat hoger dan op de bedrijven van niet-bestuursleden. Soortgelijke verschillen bestaan er waarschijnlijk ook tussen grotere en kleinere bedrijven, tussen jongere en oudere boeren en tussen boeren met en boeren zonder agrarisch dagonderwijs. Verder wordt de bedrijfsvoering van degenen, die een grotere veranderingsbereidheid tonen, gunstiger beoordeeld dan van hen die minder veranderingsbereid zijn.

Een ander opmerkelijk verschijnsel, dat uit het onderzoek naar voren kwam heeft betrekking op de belangstelling voor en de deelneming aan het agrarische verenigingsleven. De boeren in het onderzoeksgebied zijn weliswaar lid van veel agrarische verenigingen, maar zij bezoeken over het algemeen weinig vergaderingen. Zij kunnen ook slechts weinig namen noemen van bestuursleden van de belangrijkste agrarische organisaties en instellingen; zij kennen weinig besluiten van deze agrarische organisaties en instellingen en zij hebben over het algemeen ook weinig kritiek op deze besluiten. Dit zou erop kunnen wijzen, dat tamelijk veel boeren slechts in geringe mate op de hoogte zijn van de gang van zaken bij de

agrarische organisaties, ook bij die waarvan zij lid zijn.

Voor een deel is dit terug te voeren op het reeds gesignaleerde geringe vergaderingsbezoek. Men zou zich echter ook kunnen afvragen - en het geringe bezoek aan vergaderingen zou er een uiting van kunnen zijn - of de bedoelde verschijnselen soms niet een aanwijzing vormen voor het in onvoldoende mate geïnteresseerd zijn in en/of voor het zich in te geringe mate betrokken voelen bij de gang van zaken in het agrarische verenigingsleven.

Zou dit inderdaad het geval zijn, dan heeft dit uiteraard ongunstige gevolgen voor het functioneren van het agrarische verenigingsleven en voor de communicatie tussen bestuursleden en niet-bestuursleden, ook al zou men de geringe kritiek op de genomen besluiten op zich als een gunstig verschijnsel kunnen beschouwen.

Het is echter ook mogelijk, dat de leden van mening zijn, dat de besturen er maar voor moeten zorgen, dat alles goed gaat en dat zij nu eenmaal aan de besturen hun vertrouwen geschonken hebben. Er zou dus sprake kunnen zijn van een bewuste vertrouwensoverdracht. Alleen bij zeer ingrijpende kwesties zou dan eventueel de beslissing niet alleen door het bestuur kunnen worden genomen. Zo blijkt, dat 77% van de niet-bestuursleden en 68% van de bestuursleden van mening is, dat de leden moeten kunnen meebeslissen over samenwerking of samenvoeging van de coöperatieve zuivelfabriek of van de aan- en verkoopvereniging, waarvan men lid is. Maar zolang er geen ingrijpende beslissingen te nemen zijn en naar hun mening alles goed gaat, zouden de leden weinig of geen behoefte hebben om zich met de gang van zaken te bemoeien. Ook hier zou men zich kunnen afvragen of een dergelijke houding bevorderlijk is voor het functioneren van het agrarische verenigingsleven en voor de communicatie tussen bestuur en leden van de agrarische organisatie.

Mogelijk is in dit verband verder nog, dat onvoldoende interesse voor de gang van zaken in het agrarische verenigingsleven en de vertrouwensoverdracht, die dan wellicht minder bewust geschiedt, enigszins met elkaar samenhangen. Tenslotte is het niet onwaarschijnlijk, dat een aantal boeren de agrarische verenigingen op de eerste plaats beschouwt als dienstenverlenende instanties.

Uit het onderzoek bleek, dat er ten aanzien van een aantal aspecten weinig of geen verschillen bestonden tussen bestuursleden en niet-bestuursleden, maar dat er veelal wel verschillen van betekenis zijn tussen jongere en oudere boeren. In het voorgaande werden reeds een aantal verschillen genoemd, met name ten aanzien van het nut van voorlichting over agrarisch-structurele veranderingen, het oordeel over deze veranderingen, het noemen van structurele problemen, de mening over uitspraken, waarin bepaalde veranderingen en activiteiten wenselijk worden geacht en de opvattingen over samenvoeging en samenwerking van zuivelfabrieken. Hieruit en uit andere gegevens kan wel worden opgemaakt, dat de jongere boeren meer probleembewust en veranderingsbereid zijn dan de oudere boeren.

Opmerkelijk was verder ook, dat de niet-bestuursleden jonger dan 45 jaar vrijwel evenveel vergaderingen bezochten van organisaties, waarvan

zij lid zijn als de boeren, die een of meer bestuursfuncties vervullen. Verder kan er in dit verband op worden gewezen, dat de jongere boeren van meer verenigingen lid waren, meer bestuursleden kenden en de standsorganisaties belangrijker vonden dan de oudere boeren. Dit zou er, in samenhang met de omstandigheid dat boeren met agrarisch dagonderwijs van meer agrarische verenigingen lid zijn dan de boeren zonder dit onderwijs, op kunnen wijzen dat in de toekomst het aantal lidmaatschappen per boer nog wat groter wordt en dat de belangstelling voor het agrarische verenigingsleven toeneemt.

In dit verband is het wellicht interessant erop te wijzen, dat hoewel er vrijwel geen verschil in leeftijd is tussen bestuursleden en niet-bestuursleden, toch de oudere generatie waarschijnlijk de meeste invloed heeft. Dit zou kunnen worden afgeleid uit de cumulatie van bestuursfuncties, ook bij de dagelijkse besturen, die vooral sterk is onder de oudere boeren.

Tenslotte moeten nog twee opmerkingen worden gemaakt over dit onderzoek als geheel. Het onderzoek is aangediend als een proefonderzoek. Dit betekent enerzijds dat overwogen werd een dergelijk onderzoek in andere gebieden wellicht op grotere schaal uit te voeren en anderzijds, dat uit dit onderzoek waarschijnlijk nieuwe vragen naar voren zouden kunnen komen, zoals in deze slotbeschouwing reeds voor een deel is geschied.

Bij de voorbereiding van het onderzoek is reeds gebleken, dat het functioneren van de agrarische leiding een zeer complex en moeilijk te onderzoeken vraagstuk is. Het onderzoek is dan ook zeer tijdrovend en kostbaar. Een ernstige bezinning, mede op basis van de resultaten van dit onderzoek, lijkt derhalve wel noodzakelijk alvorens eventueel tot een voortzetting en verdieping van het onderzoek wordt overgegaan. Bovendien zijn er - volgens met deze gebieden goed bekende personen - geen redenen om aan te nemen dat de situatie in het onderzoeksgebied met betrekking tot het agrarische verenigingsleven sterk zou afwijken van andere gebieden in Gelderland en andere delen van het oostelijk zandgebied. 1)

---

1) Zie ook de "Beleidsnota" in bijlage 25.

# BIJLAGE 1

## Onderzoek naar het agrarische leiderschap

### VRAGENLIJST

1. Naam													
2. Adres													
3. Hoofdberoep													
4. Nevenberoep													
5. Oppervlakte cultuurgrond	_____ ha												
6. Leeftijd	_____ jaar												
7. Geboorteplaats													
8. " echtgenote													
9. Godsdienst	r.k. - n.h. - geref. - overige - geen												
10. Agrarisch onderwijs (diploma met d, aantal klassen met cijfer aangeven)	l.l.s. - m.l.s. - h.l.s. - a.l.c. - spec. l.c. - kaderc. - boerenleergang - overig												
11. Voortgezet niet-agrarisch dagonderwijs (zie opm. bij 10)	v.g.l.o. - u.l.o. - midd. en voorb. hoger onderwijs - vakond. - overig												
12. Beroep vader													
13. " schoonvader													
14. Voortgezet onderwijs echtgenote (uitsluitend diploma met d aangeven)	dagonderwijs: cursusonderwijs:												
15. Aantal kinderen													
16. Schoolopleiding en beroep van de kinderen, geboren in 1953 of eerder (bij gehuwde dochters: beroep schoonzoon)	<table border="0"> <tbody> <tr> <td>1. _____</td> <td>7. _____</td> </tr> <tr> <td>2. _____</td> <td>8. _____</td> </tr> <tr> <td>3. _____</td> <td>9. _____</td> </tr> <tr> <td>4. _____</td> <td>10. _____</td> </tr> <tr> <td>5. _____</td> <td>11. _____</td> </tr> <tr> <td>6. _____</td> <td>12. _____</td> </tr> </tbody> </table>	1. _____	7. _____	2. _____	8. _____	3. _____	9. _____	4. _____	10. _____	5. _____	11. _____	6. _____	12. _____
1. _____	7. _____												
2. _____	8. _____												
3. _____	9. _____												
4. _____	10. _____												
5. _____	11. _____												
6. _____	12. _____												
17. Van welke organisaties of verenigingen op landbouwgebied in deze gemeente bent U lid?													
18. In welke agrarische organisaties of verenigingen in Vorden hebt U een bestuursfunctie en/of in welke commissies op landbouwgebied in deze gemeente hebt U zitting? Sinds wanneer?													
19. Welke andere dan vorengenoemde bestuursfuncties op landbouwgebied hebt U in het verleden nog vervuld?													

20. (Indien 19 bevestigend beantwoord) Wat is Uw eerste bestuursfunctie geweest?	
21. Welke bestuursfunctie(s) op niet-agrarisch terrein vervult U nu in deze gemeente?	
22. Kunt U enkele personen noemen, die hier volgens U een belangrijke rol in het agrarische organisatie- of verenigingsleven spelen? (Namen noteren).	
23. Kunt U vijf organisaties of verenigingen op landbouwgebied noemen, die volgens U van bijzonder belang zijn voor de boerenbevolking in deze gemeente?	
24. Vindt U het aantal personen dat bereid is een bestuursfunctie te vervullen te klein, te groot of wel voldoende?	te klein - te groot - wel voldoende
25. a. Stelt U zich voor, dat er in een agrarische organisatie of vereniging waartoe U behoort, een nieuwe voorzitter zou moeten worden gekozen en de keuze zou gaan tussen twee personen met gelijke bekwaamheden, waarvan <u>de een</u> in Vorden geboren en getogen is, terwijl <u>de ander</u> sinds enkele jaren alhier woonachtig is. Aan wie zoudt U de voorkeur geven?	de een - de ander - geen voorkeur - geen mening
b. Nu wilde ik U dezelfde vraag nog eens voorleggen, maar thans zou de keuze moeten gaan tussen twee personen met gelijke bekwaamheden, waarvan <u>de een</u> een wat groter landbouwbedrijf en <u>de ander</u> een kleiner bedrijf exploiteert. Aan wie zoudt U de voorkeur geven?	de een - de ander - geen voorkeur - geen mening
c. Nogmaals leg ik U dezelfde vraag voor, maar nu zou de keuze moeten gaan tussen twee personen met gelijke bekwaamheden, waarvan <u>de een</u> ongeveer 55 jaar en <u>de ander</u> omstreeks 35 jaar is. Aan wie zoudt U de voorkeur geven?	de een - de ander - geen voorkeur - geen mening
26. Zoudt U aan de hand van dit kaartje willen zeggen op welke eigenschappen of hoedanigheden U vooral let, wanneer U mede beslist wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben? (Max. twee noteren).	a. hij moet een behoorlijke schoolopleiding hebben gehad; b. hij moet betrouwbaar en respectabel zijn in zijn persoonlijke leven; c. hij moet uit een familie komen, die vandoord leiding geeft; d. hij moet zelf een bekwame boer zijn; e. hij moet kennis en inzicht op organisatorisch gebied hebben; f. ik heb hierover geen bepaalde mening.



27. Op welke andere eigenschappen of hoedanigheden zou U in dit verband nog letten?	
28. a. Bent U van mening dat er in het algemeen aan een boer die bestuurslid van een agrarische vereniging zal gaan worden, dezelfde eisen moeten worden gesteld als aan een boer die gemeenteraads-lid zal worden?	dezelfde eisen - andere eisen - geen mening
b. (Indien andere eisen) Waarom denkt U dan?	
29. Het laatste jaar hebben in Vorden diverse verkiezingen van nieuwe bestuursleden in agrarische organen of verenigingen plaatsgevonden.	
a. In welke gevallen was U het met de gang van zaken niet eens?	
b. Waarom?	
30. a. Welke voorstellen en besluiten die gedurende het laatste jaar in de agrarische organen, waarvan U lid bent, zijn aangenomen, zijn volgens U van betekenis?	
b. Hoe stond U daar toen tegenover?	eens - oneens - geen mening
c. Waarom was U het hiermee niet eens?	
d. Heeft men dit besluit (deze besluiten) inmiddels reeds uitgevoerd?	ja - neen - mee bezig
31. a. Wat vindt U de voornaamste verandering voor de boerenbevolking in Vorden, wanneer U b.v. de laatste 20 jaar overziet?	
b. Vindt U deze verandering gunstig of ongunstig?	gunstig - ongunstig - geen mening
c. Waarom?	
32. Er wordt wel gezegd dat er in de toekomst op het platteland nog veel meer zal veranderen.	
a. Wat zal naar Uw mening in elk geval op landbouwgebied veranderd zijn, als wij 20 jaar verder zijn?	
b. Zoudt U deze verandering(en) gunstig of ongunstig vinden?	gunstig - ongunstig - geen mening
c. Waarom?	
33. a. Wat vindt U momenteel het belangrijkste probleem voor de boerenbevolking in de gemeente Vorden?	
b. Wat zou er naar Uw mening aan gedaan kunnen worden?	

34. a. Bent U van mening dat dit probleem voldoende de aandacht heeft van degenen die de belangrijkste bestuursfuncties op agrarisch gebied in Uw gemeente vervullen?	ja - neen - geen mening																								
b. Zo neen, wat ziet U als oorzaken hiervan?																									
35. a. Hoe is de financiering bij de vereniging voor bedrijfsverzorging geregeld?																									
b. Bent U het met deze gang van zaken eens?	ja - neen - geen mening																								
c. Zo neen, welke zijn Uw bezwaren hiertegen?																									
36. a. Betreft U goederen van een coöperatie?	ja/neen																								
b. Zo ja, van welke?																									
c. Kunt U ook aangeven welk deel ongeveer van de navolgende goederen?	<table> <tr><td>kunstmest</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>veevoer</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>zaaizaad en pootgoed</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>bestrijdingsmiddelen</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>werktuigen</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>brandstoffen</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>huishoudelijke artikelen</td><td>_____</td><td>%</td></tr> <tr><td>overige benodigdheden</td><td>_____</td><td>%</td></tr> </table>	kunstmest	_____	%	veevoer	_____	%	zaaizaad en pootgoed	_____	%	bestrijdingsmiddelen	_____	%	werktuigen	_____	%	brandstoffen	_____	%	huishoudelijke artikelen	_____	%	overige benodigdheden	_____	%
kunstmest	_____	%																							
veevoer	_____	%																							
zaaizaad en pootgoed	_____	%																							
bestrijdingsmiddelen	_____	%																							
werktuigen	_____	%																							
brandstoffen	_____	%																							
huishoudelijke artikelen	_____	%																							
overige benodigdheden	_____	%																							
37. a. Verkoopt U produkten aan of via een coöperatie?	ja/neen																								
b. Zo ja, welke?	hooi - stro - granen - rundvee - varkens - eieren - gevogelte - andere produkten																								
38. a. Maakt U nog gebruik van andere diensten van een coöperatie?	ja/neen																								
b. Zo ja, welke?																									
39. Er zijn t.a.v. de coöperatie allerlei opvattingen.																									
a. Wat ziet U in de aan- en verkoopsector liever het sterkst: coöperatie of particuliere handel?	coöperatie - neutraal - handel - geen antwoord - geen mening																								
b. Waarom?																									
40. a. Indien U voor Uw bedrijf vreemd geld zou moeten opnemen, zoudt U dit bij voorkeur betrekken van een boerenleenbank of van een andere bank?	boerenleenbank - andere bank - geen voorkeur																								
b. Waarom?																									
41. a. Komt, naar Uw mening, de coöperatie op dezelfde wijze op voor de belangen van grote en kleine boeren?	ja - neen - geen mening																								
b. Kunt U Uw mening nader toelichten?																									

42. In verschillende delen van ons land is een ontwikkeling gaande, die leidt tot samenwerking van coöperatieve zuivel-fabrieken, soms tot fusie.	ja - neen - geen mening - geen antwoord
a. Acht U samenwerking van coöperatieve fabrieken, waardoor een aantal van deze voortaan minder zelfstandig worden, in het belang van de boeren?	
b. Zo ja, welke voordelen heeft een dergelijke samenwerking volgens U?	
c. Zo neen, welke nadelen zijn er, volgens U, aan een dergelijke samenwerking verbonden?	
d. Acht U samenvoeging van coöperatieve fabrieken, waardoor er een aantal zal verdwijnen, in het belang van de boeren?	ja - neen - geen mening - geen antwoord
e. Zo ja, welke voordelen heeft een dergelijke samenvoeging volgens U?	
f. Zo neen, welke nadelen zijn er, volgens U, aan een dergelijke samenvoeging verbonden?	
43. a. Stelt U zich voor dat, hetzij Uw zuivelfabriek, hetzij Uw aan- en verkoopcoöperatie zou worden gevraagd om een onderdeel te willen worden van een groter geheel, (aan leden) zoudt U de beslissing hieromtrent dan rustig aan het bestuur overlaten of vindt U dat U zelf als lid moet kunnen meebeslissen?	aan het bestuur overlaten - leden zelf meebeslissen - geen antwoord - geen mening  aan het bestuur overlaten - leden zelf meebeslissen - geen antwoord - geen mening  ja - neen - geen mening
(aan bestuursleden van deze organen) Zou men de beslissing dan rustig aan het bestuur moeten overlaten of vindt U dat de leden moeten kunnen meebeslissen?	
b. Zou het voor U nog verschil maken of het om de zuivelfabriek of om de coöperatieve aan- en verkoopvereniging zou gaan?	
c. Zo ja, waarom?	toejuichen - betreuren - onverschillig laten
44. a. Zoudt U een uitbreiding van productie op contract toejuichen of betreuren?	
b. Kunt U Uw mening nader toelichten?	
c. Bent U van mening dat de coöperatie contracten moet afsluiten?	ja - neen - geen mening

45. De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw coöperatieve zuivelfabriek heeft:	de ledenvergadering - de raad van commissarissen - het bestuur - enkele bestuursleden - de directeur - de Gelders-Overijsselse Zuivelbond
46. De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw coöperatieve landbouwvereniging heeft:	de ledenvergadering - de raad van commissarissen - het bestuur - enkele bestuursleden - de directeur - het Cebeco
47. De grootste invloed op activiteiten en initiatieven van Uw boerenleenbank heeft:	de ledenvergadering - de raad van toezicht - het bestuur - enkele bestuursleden - de directeur - de Centrale Bank (Utrecht of Eindhoven).
48. Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in het bestuur van Uw zuivelfabriek?	
49. Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in het bestuur van Uw coöperatieve landbouwvereniging?	
50. Kunt U namen noemen van personen, die zitting hebben in het bestuur van Uw boerenleenbank?	
51. a. In welk waterschap ligt Uw bedrijf? b. Hoe is het in Uw omgeving met de waterafvoer gesteld? c. Wat vindt U van de activiteiten van het (de) waterschap(pen)?	de Berkel - de Baakse Beek goed - matig - onvoldoende - geen mening actief - matig actief - niet actief - geen mening
52. Welke personen, woonachtig in de gemeente Vorden, hebben zitting in het bestuur van Uw waterschap(pen)?	
53. a. Hebt U grond in de ruilverkaveling Warnsveld? b. Welke verbeteringen zullen door deze ruilverkaveling tot stand komen? c. Bent U van mening, dat elk bedrijf in de ruilverkaveling voor bedrijfsvergroting in aanmerking zou moeten komen? d. Zo neen, vanaf welke bedrijfsgrootte zou dit, naar Uw mening, moeten geschieden e. Welke nadelen zal de ruilverkaveling naar Uw mening meebrengen?	ja/neen  bedrijfsvergroting grotere percelen grond dichterbij bedrijf betere wegen betere ontsluiting betere grondwaterbeheersing andere verbeteringen geen verbeteringen ja - neen - geen mening  vanaf _____ ha tussen _____ ha en _____ ha geen mening kosten slechtere grond andere nadelen

<p>54. a. Kunt U namen van personen noemen, die zitting hebben in de streekverbeteringscommissie?</p>		
<p>b. Wat doet deze commissie?</p>		
<p>55. Naar welke vergaderingen op landbouwgebied bent U in het lopende winterseizoen geweest? (naam van de organiserende instelling noteren)</p>		
<p>56. Om er nu een algemene indruk van te krijgen hoe men hier over de landbouworganisaties (dus <u>niet</u> de coöperaties) denkt, zou ik U willen vragen: van hoeveel betekenis is het werk van deze organisaties voor de boeren in deze gemeente en voor U zelf?</p>	<p><u>Algemeen</u></p> <p>niet belangrijk wel nuttig zeer nuttig onmisbaar geen mening</p>	<p><u>Voor U zelf</u></p> <p>niet belangrijk wel nuttig zeer nuttig onmisbaar geen mening</p>
<p>57. Hieronder staat een aantal onderwerpen vermeld, waarover al dan niet vanwege de landbouworganisaties - eventueel in samenwerking met plattelandsvrouwen- en jongerenorganisaties - voorlichting zou kunnen worden gegeven. Zoudt U per onderwerp willen aangeven (met behulp van dit kaartje) of U voorlichting op het desbetreffende terrein al dan niet van belang vindt?</p>		
<p>a. Loon van thuiswerkende kinderen.</p>		
<p>b. Vererving (boedelscheiding).</p>		
<p>c. School- en beroepskeuze jongens.</p>		
<p>d. Industrialisatie.</p>		
<p>e. Specialisatie van de landbouwbedrijven.</p>		
<p>f. School- en beroepskeuze meisjes.</p>		
<p>g. Landbouw en recreatie.</p>		
<p>h. Introuwen kinderen bij ouders.</p>		
<p>i. Samenwerkingsvormen in de landbouw.</p>		
<p>j. Kadervorming</p>		
<p>k. Spreken in het openbaar</p>		
<p>l. Sanering van de bedrijfsgrootte.</p>		
<p>58. Tenslotte leg ik U nog enkele uitspraken voor, waarvan ik graag zou willen vernemen of U het er al dan niet mee eens bent:</p>		
<p>a. de jongeren komen hier onvoldoende aan bod om de ouderen op te volgen in het bestuur van organisaties en verenigingen;</p>		
<p>b. agrarische raadsleden moeten mee op de bres staan voor bevordering van industrievestiging in Vorden;</p>		
<p>c. een dorpshuis voorziet in Vorden in een behoefte;</p>		

58. d. er bestaat behoefte aan meer georganiseerde hulp voor alleenwonende bejaarden;	
e. er moet op velerlei gebied meer samenwerking tussen het dorp en de rest van de gemeente komen;	
f. een onderlinge ziektekostenverzekering is van belang voor de boerenstand;	
g. het is beter dat er in het dorp een aantal bloeiende verenigingen is voor de hele bevolking, dan dat men in de buurtschappen kleine verenigingen in stand probeert te houden;	
h. boeren moeten op hun oude dag niet in het buitengebied blijven wonen;	
i. er zijn hier nog tradities en gewoonten, die zo spoedig mogelijk moeten verdwijnen; (indien ten dele eens, eens of volkomen eens): kunt U zeggen aan welke tradities en gewoonten U hierbij denkt?	

## BIJLAGE 2

### De bestuursleden en niet-bestuursleden naar godsdienst

Categorie	Totaalaantal geënquêteerden	Aantal geënquêteerden met als godsdienst		
		n.h.	r.k.	overig of geen
Bestuursleden	58	42	12	4
Niet-bestuursleden	96	76	11	9

## BIJLAGE 3

### De bestuursleden en niet-bestuursleden naar beroep van vader en schoonvader

Categorie	Totaal- aantal geënque- teerden	Aantal geënquêteerden waarvan vader zelfstandig agrariër		Aantal geënquêteerden waarvan vader geen zelfstandig agrariër	
		totaal	en schoonvader eveneens	totaal	en schoonvader eveneens
Bestuursleden	58	56	52	2	-
Niet-bestuursleden	96(3)	85(3)	73	11	7

() = waarvan ongehuwd of gescheiden.

# BIJLAGE 4

Het onderwijs van de echtgenotes naar categorie, bedrijfsgrootte en leeftijd van de man

Deelgroep	Totaal- aantal geënquête- teerden 1)	Aantal geënquêteerden waarvan de echtgenote		
		voortgezet dagonder- wijs 2)	uitsluitend één of meer cursussen heeft gevolgd	geen voortgezet onderwijs
Bestuurleden				
< 8 ha	10	3	6	1
8 - 15 ha	30(1)	7(1)	15	7
≥ 15 ha	18	6	10	2
<hr/>				
< 45 jaar	15	10(1)	5	-
45- 55 jaar	21	3	15	3
≥ 55 jaar	22(1)	3	11	7
Totaal	58(1)	16(1)	31	10
<hr/>				
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	49(3)	11	17	18
8 - 15 ha	39(2)	13	11	13
≥ 15 ha	8	3	1	4
<hr/>				
< 45 jaar	23(1)	17	5	-
45- 55 jaar	29(1)	7	12	9
≥ 55 jaar	44(3)	3	12	26
Totaal	96(5)	27	29	35

1) ( ) = waarvan ongehuwd of onderwijs echtgenote onbekend.

2) ( ) = waarvan ulo; rest heeft huishoudschool.



# BIJLAGE 5

## Het vervullen van een bestuursfunctie op niet-agrarisch terrein

Deelgroep	Totaal- aantal geënquête- teerden	Percentage geënquêteerden dat			
		geen	1	2	3
bestuursfunctie(s) op niet-agrarisch terrein vervult					
Bestuursleden					
< 8 ha	10	80	10	-	10
8 - 15 ha	30	67	23	7	3
≥ 15 ha	18	22	44	17	17
Met dagonderwijs	17	35	41	12	12
Zonder "	41	64	22	7	7
Totaal	58	55	27	9	9
Niet-bestuursleden					
< 8 ha	49	82	14	4	-
8 - 15 ha	39	87	13	-	-
≥ 15 ha	8	75	25	-	-
Met dagonderwijs	19	74	21	5	-
Zonder "	77	86	13	1	-
Totaal	96	83	15	2	-

BIJLAGE 6

Het lidmaatschap van agrarische verenigingen naar categorie, bedrijfsgrootte, leeftijd en onderwijs

Deelgroep	To- taal- aant. ge- enqué- teer- den	een coö- aan- en verkoop- vereni- ging	een boe- renleen- bank	een K.I.- veren- iging	een stie- renver- eniging	de fokver- eniging "de Centrale"	de melk- contro- le- veren- iging "de Centrale"	een ande- re fok- en conrole- veren- iging "de Centrale"	een coö- vee- en vleesaf- zetvere- niging	een coö- werk- en genver- eniging Hackfort
<b>Bestuursleden</b>										
< 8 ha	10	8	8	7	2	6	7	2	5	3
8 - 15 ha	30	24	28	21	2	10	13	9	18	10
≥ 15 ha	18	16	18	13	1	9	14	3	10	9
< 45 jaar	15	12	13	12	-	8	10	3	6	6
45 - 55 jaar	21	19	19	16	3	9	13	4	13	9
≥ 55 jaar	22	17	22	13	2	8	11	7	14	7
Met dagonderw.	17	16	16	12	1	10	12	4	9	7
Zonder "	41	32	38	29	4	15	22	10	24	15
Totaal	58	48	54	41	5	25	34	14	33	22
<b>Niet-bestuursleden</b>										
< 8 ha	49	39	34	33	5	10	19	9	15	17
8 - 15 ha	39	29	22	23	2	9	19	4	15	6
≥ 15 ha	8	5	6	6	-	2	5	1	4	3
< 45 jaar	23	21	17	15	-	6	10	5	11	10
45 - 55 jaar	29	19	16	21	3	8	14	3	6	5
≥ 55 jaar	44	33	29	26	4	7	19	6	17	11
Met dagonderw.	19	16	13	13	1	4	10	2	8	5
Zonder "	77	57	49	49	6	17	33	12	26	21
Totaal	96	73	62	62	7	21	43	14	34	26
										12

BIJLAGE 6 (vervolg)

Het Ildmaatschap van agrarische verenigingen naar categorie, bedrijfsgrootte, leeftijd en onderwijs

Deelgroep	Aantal geënquêteerden dat lid is van										de inte- gratie- kern van var- kensfokk. en mes- ters	de Bond van Vrije Landbou- wers
	de ver. tot expl. v/e be- drijs- verz.- dienst	de ver. bevoord. en lb.- huish.- derwijs op chr.grond- slag	de devar- kens- fokver- en- ging	de de scha- penfok- ver- en- ging	de veer- voeder- kern	vee- fonds	een paar- den- fonds	een on- derlinge brand- storm- schade- verzeke- ring	een on- derlinge brand- storm- schade- verzeke- ring	de inte- gratie- kern van var- kensfokk. en mes- ters		
<b>Bestuursleden</b>												
< 8 ha	2	3	2	1	-	1	5	9	5	1	1	1
8- 15 ha	17	10	11	6	5	1	9	15	8	8	1	1
≥ 15 ha	12	11	5	7	5	1	8	4	7	2	-	-
< 45 jaar	9	3	3	4	2	4	3	9	5	2	3	-
45- 55 jaar	7	12	8	5	1	6	2	6	14	7	9	2
≥ 55 jaar	15	9	7	5	2	1	6	9	5	5	1	-
Met dag- onderwijs	12	6	6	6	2	3	5	3	10	6	5	3
Zonder dag- onderwijs	19	18	12	8	1	7	2	12	22	11	11	1
Totaal	31	24	18	14	3	10	7	15	32	17	16	4
<b>Niet- bestuursleden</b>												
< 8 ha	10	4	5	4	-	2	2	25	27	13	-	-
8- 15 ha	10	5	6	3	-	3	-	9	25	10	5	1
≥ 15 ha	4	1	2	2	2	1	1	-	4	1	4	-
< 45 jaar	14	2	2	1	-	4	2	7	14	6	5	1
45- 55 jaar	5	4	7	2	2	1	1	10	20	10	2	-
≥ 55 jaar	5	4	4	6	1	-	17	22	8	2	2	-
Met dag- onderwijs	12	2	5	1	-	4	2	6	10	4	3	1
Zonder dag- onderwijs	12	8	8	8	-	3	1	28	46	20	6	-
Totaal	24	10	13	9	-	7	3	34	56	24	9	1

BIJLAGE 7

Het verkopen van produkten aan of via een coöperatie

Deelgroep	Aantal geëquëteerden dat produkten aan of via een coöperatie verkoopt		Percentage geëquëteerden met afzet aan of via een coöperatie, dat			
	absoluut	in procenten van het totaal	granen	rundvee	varkens	eieren
op deze manier verkoopt						
Bestuursleden						
< 8 ha	6	60	50	100	83	83
8 - 15 ha	24	80	58	67	58	58
≥ 15 ha	16	89	75	94	75	56
< 45 jaar	11	73	73	91	91	55
45 - 55 jaar	17	81	65	82	53	59
≥ 55 jaar	18	82	56	72	67	67
Met dagonderwijs	15	88	73	87	80	60
Zonder "	31	76	58	77	61	61
Totaal	46	79	63	80	67	61
Niet-bestuursleden						
< 8 ha	34	69	56	68	38	41
8 - 15 ha	23	59	61	65	35	48
≥ 15 ha	4	50	50	50	75	75
< 45 jaar	17	74	71	76	47	29
45 - 55 jaar	15	52	60	73	40	47
≥ 55 jaar	29	66	48	55	34	55
Met dagonderwijs	13	68	62	69	38	15
Zonder "	48	62	56	65	40	54
Totaal	61	64	57	66	39	46

BIJLAGE 8

Het gebruikmaken van diensten van een landbouwcoöperatie

Deelgroep	Aantal geënquêteerden dat gebruik maakt van diensten van een coöperatie absoluut	in procenten van het totaal	Percentage geënquêteerden dat gebruik maakt van diensten van een landbouwcoöperatie in de vorm van voorlichting op het geb. van veevoeding	pluimveedeskundige/selecteur	laten uitvoeren van sproeiwerk
<b>Bestuursleden</b>					
< 8 ha	4	40	75	75	-
8 - 15 ha	17	57	65	35	35
≥ 15 ha	13	72	62	31	31
< 45 jaar	8	53	38	38	25
45 - 55 jaar	13	62	54	46	23
≥ 55 jaar	13	59	62	31	38
Totaal	34	59	65	38	29
<b>Niet-bestuursleden</b>					
< 8 ha	19	39	58	32	32
8 - 15 ha	15	38	60	47	27
≥ 15 ha	4	50	100	25	25
< 45 jaar	11	48	82	27	27
45 - 55 jaar	10	34	60	50	30
≥ 55 jaar	17	39	53	35	29
Totaal	38	40	63	37	29

BIJLAGE 9

Mening over het belang van voorlichting over een aantal onderwerpen

Onderwerp	Mening	Percentage					
		bestuursleden			niet-bestuursleden		
		waarvan			waarvan		
		totaal	< 45 jr	≥ 45 jr	totaal	< 45 j	≥ 45 jr
Loon voor thuiswerkende kinderen	zeer belangrijk	50	42	53	35	44	32
	belangrijk	46	50	45	43	50	40
	matig belangrijk	-	-	-	6	-	8
	weinig belangrijk	-	-	-	6	-	8
	niet van belang	2	8	-	6	6	6
	geen mening	2	-	2	4	-	6
Vererving (boedel-scheiding)	zeer belangrijk	52	42	55	36	44	32
	belangrijk	40	50	37	47	44	48
	matig belangrijk	4	-	5	6	6	6
	weinig belangrijk	-	-	-	3	-	4
	niet van belang	4	8	3	4	6	4
	geen mening	-	-	-	4	-	6
School- en beroeps-keuze jongens	zeer belangrijk	44	59	39	37	55	30
	belangrijk	42	33	44	45	39	46
	matig belangrijk	2	-	3	6	-	8
	weinig belangrijk	2	-	3	4	-	6
	niet van belang	8	8	8	4	-	6
	geen mening	2	-	3	4	6	4
Industrialisatie	zeer belangrijk	10	25	5	11	11	12
	belangrijk	42	34	45	26	39	21
	matig belangrijk	26	25	27	27	22	29
	weinig belangrijk	10	-	13	6	6	6
	niet van belang	6	8	5	14	6	17
	geen mening	6	8	5	16	16	15
Specialisatie van de landbouwbedrijven	zeer belangrijk	18	59	5	21	22	21
	belangrijk	36	33	37	29	33	27
	matig belangrijk	22	-	29	14	6	17
	weinig belangrijk	4	8	2	7	11	6
	niet van belang	8	-	11	6	6	6
	geen mening	12	-	16	23	22	23
School- en beroeps-keuze meisjes	zeer belangrijk	16	33	11	16	28	12
	belangrijk	52	42	55	40	50	36
	matig belangrijk	16	17	16	20	16	21
	weinig belangrijk	2	-	2	8	-	12
	niet van belang	10	8	11	6	-	7
	geen mening	4	-	5	10	6	12
Landbouw en recreatie	zeer belangrijk	28	42	24	7	11	6
	belangrijk	28	33	26	36	39	35
	matig belangrijk	22	17	24	26	17	29
	weinig belangrijk	8	8	8	3	11	-
	niet van belang	8	-	10	11	11	11
	geen mening	6	-	8	17	11	19
Introuwen kinderen bij ouders	zeer belangrijk	38	59	32	26	33	23
	belangrijk	34	17	39	31	44	22
	matig belangrijk	2	8	-	10	11	10
	weinig belangrijk	6	-	8	6	-	7
	niet van belang	12	8	13	19	6	23
	geen mening	8	8	8	8	6	10

BIJLAGE 9 (vervolg)

Onderwerp	Mening	Percentage					
		bestuursleden			niet-bestuursleden		
		waarvan			waarvan		
		totaal	<45 jr	≥ 45 jr	totaal	<45 jr	≥ 45 jr
Samenwerkingsvormen in de landbouw	zeer belangrijk	26	33	24	20	33	15
	belangrijk	50	42	53	39	44	36
	matig belangrijk	8	17	5	21	11	25
	weinig belangrijk	8	-	11	1	-	2
	niet van belang	6	8	5	9	6	10
	geen mening	2	-	2	10	6	12
Kadervorming	zeer belangrijk	20	33	16	11	6	13
	belangrijk	52	33	58	40	50	37
	matig belangrijk	10	34	2	16	16	15
	weinig belangrijk	10	-	14	-	-	-
	niet van belang	2	-	2	6	6	6
	geen mening	6	-	8	27	22	29
Spreken in het openbaar	zeer belangrijk	22	33	18	8	6	10
	belangrijk	52	59	50	56	66	51
	matig belangrijk	12	8	13	3	6	2
	weinig belangrijk	4	-	5	3	6	2
	niet van belang	2	-	3	8	6	10
	geen mening	8	-	11	22	10	25
Sanering van de bedrijfs-grootte	zeer belangrijk	16	42	8	4	-	6
	belangrijk	46	50	45	45	61	40
	matig belangrijk	20	8	23	16	11	17
	weinig belangrijk	-	-	-	3	-	4
	niet van belang	6	-	8	6	11	4
	geen mening	12	-	16	26	17	29

# BIJLAGE 10

## Meningen met betrekking tot de waterafvoer in het waterschap "De Berkel"

Deelgroep	Totaalaantal geënquêteer- den met grond in waterschap "De Berkel"	Percentage geënquêteerden met grond in het waterschap "De Berkel" dat de waterafvoer in zijn omgeving		
		goed	matig vindt	onvoldoende
Bestuursleden				
< 8 ha	5	80	-	20
≥ 8 ha	14	50	29	21
<hr/>				
< 45 jaar	6	83	17	-
≥ 45 jaar	13	46	23	31
Totaal	19	58	21	21
<hr/>				
Niet-bestuursleden				
< 8 ha	13	69	-	31
≥ 8 ha	18	28	28	44
<hr/>				
< 45 jaar 1)	6	67	17	17
≥ 45 jaar	25	40	16	44
Totaal	31	45	16	39

1) Afronding van percentages.



BIJLAGE 11

Meningen met betrekking tot de waterafvoer in en de activiteiten van het waterschap "De Baakse Beek"

Deelgroep	Totaalaantal geënquêteer- den met grond in het water- schap "De Baakse Beek"	Percentage geënquêteerden met grond in het waterschap "De Baakse Beek" dat de waterafvoer in zijn omgeving									
		goed		matig		vondt		onvoldoende			
		en het waterschap	totaal	en het waterschap	totaal	en het waterschap	totaal	en het waterschap	totaal	en het waterschap	totaal
		actief	in proc. van het totaal	actief	in proc. van het totaal	actief	in proc. van het totaal	actief	in proc. van het totaal	actief	in proc. van het totaal
<b>Bestuursleden</b>											
< 8 ha	5	20	-	100	-	40	-	100	-	40	50
8 - 15 ha	23	22	60	40	-	17	25	25	14	61	43
≥ 15 ha	15	20	67	-	-	40	-	67	17	40	17
< 45 jaar	10	-	-	-	-	40	-	75	25	60	17
45 - 55 jaar	17	35	50	50	-	35	17	33	17	30	20
≥ 55 jaar	16	19	67	-	-	12	-	100	-	69	18
Totaal	43	21	56	33	-	28	8	58	17	51	14
<b>Niet-bestuursleden</b>											
< 8 ha	36	28	50	30	20	31	36	36	9	41	27
8 - 15 ha	24 2)	29	43	14	29	21	20	80	-	46	9
≥ 15 ha	7	-	-	-	-	29	50	50	-	71	20
< 45 jaar	18 2)	17	67	-	-	11	50	50	-	67	8
45 - 55 jaar 1)	20	25	80	20	-	30	67	33	-	45	33
≥ 55 jaar 1)	29	31	22	33	22	34	10	60	20	34	20
Totaal	67 2)	25	47	24	12	27	33	50	11	46	19

1) Afrondingen van percentages.

2) Waarvan 1 zonder mening over waterafvoer.

Meningen m.b.t. de diverse verbeteringen die door de ruilverkaveling Wamsveld tot stand zullen komen

Deelgroep	Aantal geëquëteerden met grond in de ruilverkaveling Wamsveld									
	dat van mening is dat door deze ruilverkaveling onderstaande verbeteringen tot stand komen									
	totaal	bedrijfs- vergro- ting	grote- reper- celen	grond- dicht- bijbe- drijf	beter- we- gen	beter- ontslui- ting	beter- grond- waterbe- leiding	aanleg- per- ceels- lich- ting	geen	onbekend
<b>Bestuursleden</b>										
< 8 ha	6	-	-	-	1	6	3	6	1	-
8- 15 ha	13	-	3	5	13	5	12	-	-	-
≥ 15 ha	6	-	1	1	1	5	4	4	-	-
< 45 jaar	8	-	1	2	7	3	8	-	1	-
45- 55 jaar	8	-	3	4	8	5	7	-	-	-
≥ 55 jaar	9	-	-	1	9	4	7	-	-	-
Met m.b.agr.dagonderwijs	4	-	1	1	3	2	3	-	-	-
Met lager agr.dagonderwijs	5	-	1	1	5	3	5	1	-	-
Met uitsluitend cursussen	16	-	2	5	16	7	14	-	-	-
Zonder voortgezet onderwijs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	25	-	4	7	24	12	22	1	-	-
<b>Niet-bestuursleden</b>										
< 8 ha	20	1	2	7	17	4	18	1	-	-
8- 15 ha	19	1	4	8	14	3	15	-	1	1
≥ 15 ha	3	-	1	-	3	1	2	-	-	-
< 45 jaar	9	-	2	3	7	2	6	-	1	-
45- 55 jaar	13	1	1	1	10	3	12	-	-	-
≥ 55 jaar	20	1	4	11	17	3	17	1	-	-
Met m.b.agr.dagonderwijs	5	1	2	1	4	1	3	-	-	-
Met lager agr.dagonderwijs	7	-	1	3	5	-	6	-	1	1
Met uitsluitend cursussen	21	-	2	7	18	5	18	1	-	-
Zonder voortgezet onderwijs	9	1	2	4	7	2	8	-	-	1
Totaal	42	2	7	15	34	8	35	1	1	1

BIJLAGE 12 (vervolg)

Meningen met betrekking tot de diverse verbeteringen die door de ruilverkaveling Warnsveld tot stand zullen komen

Aantal geëcnquêteerden zonder grond in de r.v.k. W.v. dat van mening is dat door deze ruilverkaveling onderstaande verbeteringen tot stand komen									
Deelgroep	to- taal	gro- tere per- ce- len	grond dich- ter bij be- drijf	be- tere we- gen	ont- slui- ting	betere grond- water- be- heer- sing	voor- deli- ger werken	onbe- kend	
<b>Bestuursleden</b>									
< 8 ha	4	-	1	3	1	3	-	1	
8-15 ha	17	1	9	13	4	13	-	1	
≥ 15 ha	12	2	7	10	4	10	-	1	
< 45 jaar	7	1	2	6	3	6	-	1	
45-55 jaar	13	1	7	9	2	9	-	2	
≥ 55 jaar	13	1	8	11	4	11	-	-	
Met m.b. agr. dagonderwijs	5	1	1	4	2	4	-	1	
Met lager agr. dagonderwijs	3	-	-	2	2	3	-	-	
Met uitsluitend cursussen	24	2	15	19	5	19	-	2	
Zonder voortgezet onderwijs	1	-	1	1	-	-	-	-	
Totaal	33	3	17	26	9	26	-	3	
<b>Niet-bestuursleden</b>									
< 8 ha	29	4	12	19	4	15	1	7	
8-15 ha	20	3	12	12	3	11	-	4	
≥ 15 ha	5	2	4	4	2	5	-	-	
< 45 jaar	14	5	8	9	2	12	-	1	
45-55 jaar	16	2	8	11	4	8	-	3	
≥ 55 jaar	24	2	12	15	3	11	1	7	
Met m.b. agr. dagonderwijs	5	1	4	3	1	5	-	-	
Met lager agr. dagonderwijs	2	1	1	2	1	2	-	-	
Met uitsluitend cursussen	33	3	16	20	4	19	1	9	
Zonder voortgezet onderwijs	14	4	7	10	3	5	-	2	
Totaal	54	9	28	35	9	31	1	11	

# BIJLAGE 13

Het noemen van namen van personen die, volgens de geënquêteerden een belangrijke rol in het plaatselijke agrarische organisatie- of verenigingsleven spelen

Deelgroep	Totaal- aantal geënquê- teerden	Percentage geënquêteerden dat					
		geen	1	2	3	4	5
naam(namen) van personen heeft genoemd die z.i. een belangrijke rol in het agrarische organisatie- of ver- enigingsleven spelen							
<hr/>							
<b>Bestuursleden</b>							
Autochtoon	46	6	11	33	35	11	4
Allochtoon 1)	12	-	17	17	42	17	8
Met dagonderwijs	17	-	6	18	47	29	-
Zonder "	41	7	15	34	32	5	7
Georganiseerd	53	2	13	28	38	13	6
Niet georganiseerd	5	40	-	40	20	-	-
Totaal 1)	58	5	12	29	36	12	5
<hr/>							
<b>Niet-bestuursleden</b>							
Autochtoon	67	15	16	37	24	6	2
Allochtoon	29	17	17	35	21	3	7
Met dagonderwijs	19	5	32	21	26	11	5
Zonder "	77	18	13	40	22	4	3
Georganiseerd	68	12	15	35	28	7	3
Niet-georganiseerd	28	25	21	39	11	-	4
Totaal	96	16	17	36	23	5	3

1) Afrondingen van percentages.

# BIJLAGE 14

De mening met betrekking tot het aantal personen dat bereid is een bestuursfunctie te vervullen

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat het aantal personen, dat bereid is een bestuursfunctie te vervullen		
	te klein	te groot vindt	wel voldoende
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha	20	-	80
8 - 15 ha	33	-	67
≥ 15 ha	56	-	44
< 45 jaar	40	-	60
45 - 55 jaar	24	-	76
≥ 45 jaar	50	-	50
Met dagonderwijs	41	-	59
Zonder "	36	-	64
<b>Totaal</b>	<b>38</b>	<b>-</b>	<b>62</b>
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	11	4	85
8 - 15 ha	18	3	79
≥ 15 ha	-	25	75
< 45 jaar	18	5	77
45 - 55 jaar	14	4	82
≥ 45 jaar	10	7	83
Met dagonderwijs	33	6	61
Zonder "	8	5	87
<b>Totaal</b>	<b>13</b>	<b>5</b>	<b>82</b>

BIJLAGE 15

Bekendheid met de namen van de bestuursleden van de eigen coöperatieve landbouwvereniging

Deelgroep	Totaal- aantal geënquête- eerde leden	Percentage geënquêteerde leden dat					Gemiddeld aantal bestuurs- leden dat men kent
		geen	minder	de helft	de naam v.d.		
		enkel	dan de helft van de	of meer van de	voor- zitter	secre- taris	
		bestuursl. heeft genoemd			blijkt te kennen		
<b>Bestuursleden</b>							
< 8 ha	6	-	100	-	83	17	1,3
8 - 15 ha	14	-	64	36	86	57	2,6
≥ 15 ha	8	-	50	50	88	50	2,4
< 45 jaar	8	-	62	38	88	63	2,3
≥ 45 jaar	20	-	70	30	84	40	2,3
Totaal	28	-	68	32	86	46	2,3
<hr/>							
<b>Niet-bestuursleden</b>							
< 8 ha	38	29	50	21	47	21	1,4
8 - 15 ha	29	10	73	17	79	34	1,6
15 ha	5	-	40	60	100	60	2,8
< 45 jaar	21	29	57	14	57	29	1,3
≥ 45 jaar	51	16	59	25	67	29	1,6
Totaal	72	19	58	22	64	29	1,5

# BIJLAGE 16

## Bekendheid met de namen van de bestuursleden van de eigen boerenleenbank

Deelgroep	Totaal- aantal geënquête- eerde leden	Percentage geënquêteerde leden dat					Gemiddeld aantal bestuurs- leden dat men kent
		geen	minder	de helft	de naam v.d.		
		enkel	dan de	of meer	voor-	secre- taris	
		helft van de			zitter		
		bestuursl. heeft genoemd			blijkt te kennen		
<b>Bestuursleden</b>							
< 8 ha	7	14	57	28	86	14	1,9
8 - 15 ha	20	20	30	50	70	35	2,2
≥ 15 ha	14	-	21	79	93	79	3,1
< 45 jaar	9	11	22	67	89	44	2,7
≥ 45 jaar	32	13	34	53	78	47	2,4
Totaal	41	12	32	56	80	46	2,4
<b>Niet-bestuursleden</b>							
< 8 ha	32	34	50	16	44	13	1,1
8 - 15 ha	20	20	55	25	60	10	1,3
≥ 15 ha	6	33	17	50	50	17	1,7
< 45 jaar	16	19	50	31	50	19	1,3
≥ 45 jaar	42	33	48	19	50	10	1,2
Totaal	58	29	48	23	50	12	1,2

# BIJLAGE 17

Voorkeur met betrekking tot een nieuwe voorzitter van een agrarische organisatie of vereniging, waarbij keuze uit 2 personen met gelijke bekwaamheden, waarvan de één wat groter en de ander een wat kleiner bedrijf exploiteert

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat		
	de voorkeur zou geven aan degene met een wat groter bedrijf	wat kleiner bedrijf	geen voorkeur zou hebben
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha	-	40	60
8 - 15 ha 1)	7	17	77
≥ 15 ha	-	6	94
< 45 jaar	-	20	80
≥ 45 jaar	5	16	79
Met dagonderwijs	-	6	94
Zonder "	5	22	73
Totaal	3	17	80
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	4	40	56
8 - 15 ha	5	18	76
≥ 15 ha	-	25	75
< 45 jaar	4	22	74
≥ 45 jaar	4	32	63
Met dagonderwijs 1)	11	16	74
Zonder "	3	33	64
Totaal	4	30	66

1) Afrondingen van percentages.



# BIJLAGE 18

Voorkeur met betrekking tot een nieuwe voorzitter van een agrarische organisatie of vereniging, waarbij keuze tussen 2 personen met gelijke bekwaamheden, waarvan de één ongeveer 55 jaar en de ander ongeveer 35 jaar is

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat		
	de voorkeur zou geven aan de oudere	de jongere	geen voorkeur zou hebben
<b>Bestuursleden</b>			
< 8 ha	22	67	11
8 - 15 ha	21	65	14
≥ 15 ha	11	74	5
<hr/>			
< 45 jaar	14	79	7
≥ 45 jaar	20	68	12
<hr/>			
Met dagonderwijs	13	81	6
Zonder "	20	67	13
<b>Totaal</b>	<b>18</b>	<b>71</b>	<b>11</b>
<hr/>			
<b>Niet-bestuursleden</b>			
< 8 ha	26	64	10
8 - 15 ha	38	46	16
≥ 15 ha	38	62	-
<hr/>			
< 45 jaar	30	65	5
≥ 45 jaar	32	54	14
<hr/>			
Met dagonderwijs	39	50	11
Zonder "	30	58	12
<b>Totaal</b>	<b>32</b>	<b>56</b>	<b>12</b>

## BIJLAGE 19

Overzicht van de meest genoemde eigenschappen of hoedanigheden waarop de geënquêteerden tevens letten wanneer zij mede beslissen wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuursfunctie moet hebben

Deelgroep	Percentage geënquêteerden dat bij de beslissing wie er in een agrarische organisatie of vereniging een bestuurfunctie moet hebben tevens let op									
	een behoorlijke schoolopleiding	zijn in zijn persoonlijke leven	betroikbaarheid en respectabel	kennis en inzicht op organisatorisch gebied	het feit of de kandidaat een bekwaame boer is	het feit of de kandidaat iets goed en begrijpelijk onmedemenselijk en de omgang der woorden kan brengen	het feit of de kandidaat iets goed en begrijpelijk onmedemenselijk en de omgang der woorden kan brengen	begrip en gevoel voor de medemens	ernst	
<b>Bestuursleden</b>										
< 8 ha	20	20	20	20	30	10	30	30		
8 - 15 ha	47	33	33	23	30	3	13	13		
≥ 15 ha	33	22	22	28	11	-	-	-		
< 45 jaar	27	40	40	20	20	7	7	7		
≥ 45 jaar	42	23	23	26	26	2	14	14		
Met dagonderwijs	24	29	29	29	29	6	6	6		
Zonder "	44	27	27	22	22	2	15	15		
Totaal	38	28	28	24	24	3	12	12		
<b>Niet-bestuursleden</b>										
< 8 ha	17	13	13	19	13	6	-	-		
8 - 15 ha	32	22	22	8	24	8	-	-		
≥ 15 ha	13	13	13	-	38	13	25	25		
< 45 jaar	36	23	23	5	27	9	5	5		
≥ 45 jaar	15	14	14	15	17	7	1	1		
Met dagonderwijs	32	26	26	5	26	16	11	11		
Zonder "	20	14	14	15	18	5	-	-		
Totaal	23	16	16	13	19	8	2	2		

BIJLAGE 20

De mening van de geënquêteerden met betrekking tot de eisen die aan een boer-gemeenteraadslid in vergelijking met een boer-agrarisch bestuurslid moeten worden gesteld

Deelgroep	Perc geënquêteerden dat meent dat aan een boer-gem. raadslid dezelfde andere eisen moeten worden gesteld in vergelijking met een boer-agrarisch bestuurslid	Percentage geënquêteerden dat andere eisen zou willen stellen en daarbij denkt aan het volgende: een raadslid moet .....	meer kennis/inzicht meer politiek ge-schoold zijn en kennis van zaken buiten de agrari-sche sector heb-ben	meer alg.ontw. hebben en niet alleen voor de belangen van een bepaalde groep opkomen	in vraagst.v.alg.bel. zijn politieke over-tuiging niet ver-loochen	van alle markten thuis zijn, dus ook kennis van zaken buiten de agrari-sche sector heb-ben
<b>Bestuursleden</b>						
< 8 ha	20	80	13	50	25	50
8 - 15 ha	17	83	21	33	25	21
≥ 15 ha	11	89	19	56	38	6
< 45 jaar	13	87	23	38	46	31
≥ 45 jaar	17	83	17	46	23	17
Met dagonderwijs	-	100	29	41	53	18
Zonder "	23	77	13	45	16	23
Met niet-agr.best.functie	8	92	25	50	33	13
Zonder " "	23	77	10	29	19	23
Totaal	16	84	19	44	29	21
<b>Niet-bestuursleden</b>						
< 8 ha	21	79	29	56	-	21
8 - 15 ha	18	82	35	43	4	22
≥ 15 ha	-	100	-	38	-	50
< 45 jaar	11	89	13	56	-	31
≥ 45 jaar	20	80	33	47	2	22
Met dagonderwijs	18	82	14	50	-	36
Zonder "	18	82	31	49	2	22
Met niet-agr.best.functie	8	92	33	17	-	50
Zonder " "	20	80	26	57	2	19
Totaal	18	82	26	49	2	25

## BIJLAGE 21

Overzicht van de door 5 of meer geënquêteerden van betekenis geachte besluiten die het afgelopen jaar in de plaatselijke agrarische organen zijn genomen

Categorie	Perc. ge- enquêteerden dat vindt dat er het afge- lopen jaar in de agrarische organen, waar- van zij lid zijn, geen belangrijke besluiten zijn genomen	Aantal geënquêteerden dat onderstaande besluiten van betekenis vindt						
		uitbetaling melkgeld via boerenleen- bank door C.Z. Vorden	oprichting onderlinge- ziekte- kostenver- zekering door afd. G.M. v. L.	verbetering menginstal- latie door C.L.V. "Eendracht"	aanschaffing brokjespers door beide C.L.V.'s	oprichting integratie - kern voor fokkers en mesters door beide C.L.V.'s	overgang op bulkvervoer door C.L.V. "Ons Belang"	
Bestuursleden	47	3	9	6	4	5	4	
Niet-bestuursl.	77	10	2	4	6	2	2	

Mening met betrekking tot de instelling die de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van de coöperatieve aan- en verkoopvereniging heeft

Deelgroep	Totaalaantal geënquêteerde leden dat hier- over zijn me- ning heeft ge- geven	Percentage geënquêteerden dat van mening is dat			
		de directeur	het bestuur of enkele bestuurs- leden	het bestuur of leden en de di- recteur	het Cebeco + combinatie ervan met een of meer van de genoemde instellingen
de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van zijn coöperatieve aan- en verkoopvereniging heeft/hebben					
Bestuursleden					
< 8 ha	8	38	25	12	25
8 - 15 ha	24	46	17	8	25
≥ 15 ha	15	47	7	33	13
< 45 jaar	11	64	18	-	18
≥ 45 jaar	36	39	14	19	25
Met dagonderwijs 1)					
Met dagonderwijs 1)	15	47	27	7	20
Zonder "	32	44	9	19	25
Totaal	47	45	15	15	21
Niet-bestuursleden					
< 8 ha	36	56	11	14	11
8 - 15 ha	29	45	7	17	28
≥ 15 ha	4	25	25	50	-
< 45 jaar	21	48	5	19	19
≥ 45 jaar	48	50	13	17	17
Met dagonderwijs					
Met dagonderwijs	15	47	13	27	13
Zonder "	54	50	9	15	19
Totaal	69	49	10	17	17

1) Afrondingen van percentages.

Mening met betrekking tot de instelling die de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van de boerenleenbank heeft

Deelgroep	Totaalaantal geënquêteerde leden dat hier- over zijn me- ning heeft ge- geven	Percentage geënquêteerden dat van mening is dat			
		de kassier	het bestuur of enkele bestuurs- leden	het bestuur of enkele bestuurs- leden + de kassier	de Centrale Bank + comb. ervan met een of meer v.d. ge- noemde instellingen
<u>de grootste invloed op de activiteiten en initiatieven van zijn boerenleenbank heeft/hebben</u>					
<hr/>					
Bestuursleden					
< 8 ha	7	-	29	14	57
8 - 15 ha	27	33	22	15	30
≥ 15 ha	16	13	25	-	62
<hr/>					
< 45 jaar	12	17	25	8	50
≥ 45 jaar 1)	38	24	24	11	42
<hr/>					
Met dagonderwijs	15	20	20	7	53
Zonder "	35	23	26	11	40
<hr/>					
Totaal	50	22	24	10	44
<hr/>					
Niet-bestuursleden					
< 8 ha	28	39	25	4	21
8 - 15 ha	21	29	19	5	43
≥ 15 ha	5	40	20	-	20
<hr/>					
< 45 jaar	16	19	25	-	38
≥ 45 jaar	38	42	21	5	26
<hr/>					
Met dagonderwijs	12	17	25	-	42
Zonder "	42	40	21	5	26
<hr/>					
Totaal	54	35	22	4	30

1) Afrondingen van percentages.

Samenstelling Begeleidingscommissie

Ir. H.P. de Bruin	Provinciale Landbouwkundige Dienst van Gelderland, voorzitter
Drs. W. van den Berg	Volkshogeschool Eerbeek, opvolger van het overleden lid P. Merits
Ir. J. Bouma	A.B.T.B.
P. de Feijter	opvolger van drs. H. Huising voor de Gelderse C.B.T.B.
Drs. A. Houttijn Pieper	afdeling Voorlichtingskunde L.H.S., Wageningen
Ir. K.C. Kolhoop	Instituut voor Landbouwcöoperatie, Warnsveld
A.J. Lenselink	Wethouder, Gemeente Vorden
Dr. M.A.J. Visser	afdeling Streekonderzoek L.E.I.
H. Visschers	Geldersche Maatschappij van Landbouw
Drs. H.P.M. v.d. Meijs	Stichting Gelderland voor Maatschappelijk Werk
Ir. M.J.M. Loomans	P.L.D., secretaris

#### Aanbevelingen van de begeleidingscommissie

De begeleidingscommissie, waarvan de samenstelling in de inleiding is vermeld, heeft met grote belangstelling de totstandkoming van de onderhavige rapport begeleid en besproken.

Buiten verantwoordelijkheid van het Landbouw-Economisch Instituut voor het formele onderzoek, meent de commissie te kunnen concluderen, dat aan twee aspecten van de plattelandssamenleving onverminderd grote aandacht zal moeten worden geschonken en wel de kadervorming en de voorlichting aan de leden van het agrarische verenigingsleven. Beide vormen aspecten van en hangen samen met de communicatie.

De kadervorming is van belang, opdat de toekomstige leiders een beter inzicht en begrip zullen hebben en krijgen in de actuele landbouwproblematiek. Dit krijgt nog een bijzonder accent tegen de achtergrond van de uit het rapport blijken de duidelijke verschillen in benadering van actuele vraagstukken door jongeren en ouderen.

Daarnaast komt in het rapport duidelijk naar voren, dat aan de communicatie tussen bestuursleden, als formele leiders en de leden veel hapert. Dat de leiding van organisaties en instellingen zelf een taak heeft bij het verbeteren van de feitelijke verbanden met de leden dient uitdrukkelijk te worden onderstreept. De voorlichting, in zeer ruime zin opgevat, zal bij de besturen een hoge prioriteit dienen te krijgen.

De commissie is van oordeel dat onder de huidige omstandigheden jeugdig elan in de bestuursorganen moeilijk kan worden gemist. Zij wil dan ook niet nalaten de leiding van agrarische organisaties en instellingen erop te wijzen, dat regelmatig aandacht dient te worden besteed aan de verjonging van de bestuurscolleges.

Ten einde de moeilijke indruk weg te nemen, dat het vorenstaande speciaal voor "Vorden" zou zijn bedoeld, wijst de commissie erop, dat zij van mening is, dat de onderzoekresultaten geldig kunnen zijn voor het gehele zandgebied van Oostelijk Gelderland, ondanks het feit dat het onderzoek tot genoemde gemeente beperkt bleef. De commissie durft deze uitspraak te doen op grond van haar lokale kennis.

Het onderzoek bevestigde in veel gevallen datgene wat op andere gronden reeds bekend was, dan wel werd verondersteld.

Het zal dan ook geen verbazing wekken, dat de commissie weinig ziet in een breder opgezet onderzoek van dezelfde aard, ook niet buiten het zandgebied. Wel vraagt zij zich af of het voor de verbetering van de communicatie niet dienstig zou kunnen zijn een onderzoek te doen instellen naar de wijze, waarop de communicatie ten plattelande thans in feite tot stand komt en welke invloed de diverse, ook nieuwe, media daarbij hebben.

Met name denkt zij hierbij aan een gericht onderzoek, bijvoorbeeld ten aanzien van het intern en extern functioneren van de landbouworganisaties.

Daarnaast acht de commissie het van betekenis dat de invloed van de communicatie geanalyseerd wordt bij de schaalvergroting van bepaalde coöperaties. Speciaal wordt daarbij gedacht aan methoden en middelen, welke bevorderend dan wel vertragend werken of gewerkt hebben bij de groei naar grotere eenheden.

De Begeleidingscommissie